

Voruta

Nr. 2 (832) 2017 m. vasario 25 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR

Šiame numeryje

4

Habil. dr. Benediktas
JANKAUSKAS, Kaunas

**Gediminas – Žemaitijos
vaduotojas**

5

Gintautas ŠEIKIS, Molėtų r.,
Alanta

**Alantos kraštas ir jo
žmonės Nepriklausomybės
kovų verpetuose
1918–1920 m.**

8-9

Tėviškės aušra

10

Dainora KANIAVIENĖ,
Palanga

**Atminties būtinybė:
Antano Smetonos
požiūris į paminklus**

Laisvė yra gyvybė, broliai. Jei ne – mums belieka narvo būvybė

*Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo Pirmininko
prof. Vytauto LANDSBERGIO kalba, pasakyta 2017 m. vasario 16 d. prie Signatarų namų*

Piliečiai! Piliėtės!

Artėja Lietuvos Respublikos šimtmetis. Vos vieneri metai beliko. Tačiau ir vieneri metai labai daug. Jie gali tapti lemtingi. Lūžis pasaulyje ir Lietuvai į vieną arba kitą pusę. Būti ar nebūti.

Ar susimąstysime, susivoksime, pasirengsime išbandymams?

Ar bėgsime bailiam būry kaip pasiklydę avys? – tą jau kadaise pranašavo Bernardas.

I šimtametę Lietuvos Respubliką gali būti pasikėsinta, ir žinome, kam labiausiai niežti nagai.

„Rusiško namo“ ideologai ir kareivos gali sukelti didelį karą („*vojna vsio spišet*“), kuriame patys išnyks kaip Hitleris; bet gal per didelė kaina, kad žemė apsisvalytų. Todėl turime rengtis viskam, pirmiausia, stabdymui. Jei nesiginsim, tai tikrai būsim paaukoti. O pirmoji gynybos linija – proto aiškumas.

Patiriam dvigubą branduolinį šantažą. Kareivos šūkauja, kad mažesniems gintis, net rengtis gynybai yra draudžiama. „Imsimės visų priemonių“, – sako jie ir stato mums prie smilkinio „Iskanderus“. O už keliasdešimties kilometrų, čia pat už Vilniaus vartų, stato branduolinę-psichologinę pragaro mašiną, kabina Lietuvai giljotiną. Melskitės, lietuviai, ir toliau sėkit žalią liną, kad nekristų giljotina. Gal jums pavyks.

Laikas kalbėti tiesiai. Esame fronto linijoje, už mūsų – Europa. Prieš mus – trilypė

*Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios
Tarybos-Atkuriamojo Seimo Pirmininkas
prof. Vytautas Landsbergis. ELP nuotr.*

branduolinė Maskvos agresija. Ji pirmiausia skirta palaužti mūsų dvasią.

Ateina laikas kreiptis ir į „batką“ anapus ežios: Aleksandrai, Lietuvos pražūtis tavęs neišgelbės! Tau parengta kilpa jau siūbuoja nuo Kremliaus kurantų. Neilgo laiko klausimas. Tad ginkimės kartu. Pirmiausia atsisakyk pražūtingos vietos „Rosatomo“ statybai Astrave prie Vilniaus. Yra kitų vietų. Tespūdina kremliečiai toliau kur į rytus. Šeimininkui pasakyk: mes išgirdome brolių balsą ir jų neišduosim. Nes caro pyktis – tai tik smulkmena prieš Dievo pyktį.

Ar pasipildęs kapšą trisdešimčia sidabro rublių laidosi savo gražuole Gudiją? By tik po Lietuvos! Ne, eikime gyventi. Ir gyvenkim kartu palei neradijuotą Viliją, mūsų upelių motutę.

Batka, tu dar gali būti žmogus!

O mes?

Žadam protestuoti.

Surinkom parašus. Bet nebeturim laiko tampoiti sukirmijusią rusišką gumą. Ankstesnis neva socialistų Seimas tik rinko argumentus, kodėl „nieko negalima padaryti“. Naujasis Seimas lyg rengia įstatymą, kad priešinsimės, nepirksim, boikotuosim ir ipareigosim Vyriausybę ligi 2018 m. pabaigos bent pūstelėti kokių priemonių planą. Miegokit, speciai ekspertai, dar dvejus metus, o budeliai tuo metu iškels giljotiną virš mūsų tėvynės galvos!

Štai protingi svarstymai iš senųjų valdinių parengto, ką tik priimto, Vyriausybės nutarimo „Dėl elektros energetikos sistemos bei elektros apsaugos įstatymo“... Cituoju:

„Siūlytina įstatymo projekte atsisakyti sąvokos „nesvari elektros energija“ kaip nesukuriantčios pridėtinės vertės...“

O „savoka „nesaugi elektrinė“ ir kai kurie jos apibrėžimo kriterijai yra abstraktūs ir nevienareikšmiški“. (Irgi citata).

„Manytina, kad svarbu atsižvelgti į situaciją, į kurią yra patekusi Lietuva dėl šalia Lietuvos sienų Baltarusijoje, Astravo rajone, statomos branduolinės elektrinės...“

Kas ją stato? – atrodo, lyg marsiečiai, tie patys, kurie nusileido be skiriamųjų ženklų ir užgrobė Krymą.

Tegu taip kalba avinėliai, genami į pjovyklą, kas jų galvose dar manytina ir siūlytina. Toks nutarimas. Dabar projektuojamas

Nukelta į 16 p.

Lietuvos valstybės kūrėjai – Vasario 16-osios akto signatarai

Kas 1918 m. nuvežė Nepriklausomybės Aktą į Berlyną?

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis

Svarbiausią XX ir XXI a. Lietuvos valstybės dokumentą, 1918 m. Nepriklausomybės Aktą, iki šiol gaubia paslaptys. Nenorima žinoti, kas jį atspausdino su klaidomis, tiksliai nežinoma, kiek Akto egzempliorių pasirašyta, visuomenei nežinoma nei vieno Nepriklausomybės Akto egzemplioriaus buvimo vieta. Paslaptys gaubia ir Akto (galbūt originalo) nuotraukų su nutrupėjusiais Akto kraštais paplitimas Atgimimo pradžioje regioniniuose muziejuose (Ukmergėje...). Iki šiol verda beprasmiškos diskusijos dėl Akto teksto autorystės¹, taip pat nėra aišku, kaip Aktas pasiekė Berlyną 1918 m. Akto ieškojimas šiandien yra daugiau imituojamas, negu ieškoma iš tikrųjų. Dar keisčiau atrodo, kai jo ieško ne Stalino represuotų asmenų vaikai, o okupacinio režimo tamų vaikai.

Su Jadvyga Chodakauskaite 1918 m. sietina Akto kelionė į Berlyną yra fragmentiška ir prieštarauja tarpukario teiginiams teismuose. Kodėl tyli sovietiniai istorikai... Kodėl profesorė Aldona Gaigalaitė (1927–2015) taip ir neišdrįso nurodyti, kas jai įsakė parašyti recenziją Petro Klimo knygai „Iš

*Vasario 16-osios akto
signataras
Donatas Malinauskas*

filmai („Priešaušrio Lietuva“ ir kt.) apie šią reikšmingą mūsų tautai datą ir asmenis, siekusius laisvės. Tenka apgailestauti, kad ne tik dokumentikoje akcentai sudėliojami ne ten, o ir meninėse juostose išsystame sukarikatūrintą Antaną Smetoną ir t. t. Pasitikdami šimtmetį einame lyg ne tuo keliu. Gal bendroje sumaištyje gerai nuteikia švėkšniškių pastangos pirmiesiems pastatyti vienam iš dvidešimties signatarų Kazimierui Šauliui paminklą.

Nukelta į 6 p.

mano atsiminimų“, išleistai JAV 1979 m.? Kas įteikė profesorėi JAV išleistą knygą, o gal ji naudojosi rankraščiu, saugomu specialiajame fonde Lietuvos mokslų akademijos (LMA) bibliotekoje... Klausimų esama ir daugiau, bet atsakymų, matyt, jau nebus...

**Sovietų specialiųjų
tarnybų palikimas**

2018 m. švėsime Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį. Artėjant šimtmečiui kuriami meniniai (serialas „Laisvės kaina. Savanoriai“) ir dokumentiniai

Mažoji Lietuva

Ar Mažoji Lietuva tebuvo miražas?

II dalis

Doc. dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Jau antrą dešimtmetį siekiant vėl atkurti Rusijos imperiją (po 1917 m. Spalio perversmo gavusią Sovietų Sąjungos vardą), kuriamos ir esą „mokslinės“ prielaidos, turinčios pateisinti naujų teritorijų užgrobimą ar užimtų plotų valdymą. Taip 2014 m. aneksuojant Krymą, jis vadintas sakraline Rusijos žeme – mat vienoje

pusiasalio gyvenvietėje Bizantijos dvasininkai kažkada pakrikštiję Kijevo (dabartinės Ukrainos) kunigaikštį. Politiniams propagandistams visai nerūpėjo, kad prieš keliolika amžių dar nebuvo nei Maskvos, nei iš to branduolio

Nukelta į 3 p.

Karaliaučiaus didmiesčio klestėjimą šimtmečius lėmė laivyba ir prekyba – Priegliaus upės atšakų krantinėse sustodavo ir iš Nemuno baseino kanalais ir upėmis atplaukdavę laivai, čia atkeliavdavę įvairios lietuviškos prekės. XX a. pradžia. Atvirukas iš Ramūno Čepo kolekcijos

„Garsui“ – 130 metų

Genovaitė BURNEIKIENĖ, Vilnius

Pradžia Nr. 1 (831)

„Mylimieji Lietuvinkai!“

Taip savo prakalboje kreipėsi į skaitytojus M. Jankus, nurodydamas, kad „sžitą „Garsą“ išzleisdami į lietuviszką sviėtą, mes meilyjame [...] įteikti naudingą laikrasztį, kurio mieriu bus skaitytojus su naujai atgijimais lietuviszkos dvasios supažindinti [...], kaip ginasi nu aprusinimo bei sulenkinimo visos tautos“. Ir paaiškina, kad „mes esame priversti rašyti lotyniszkomis literomis musu laiszką, nes gerai dalei maskoliszkoje Lietuvoje gyvenančiu viengenciu musu vokiszkos literos nėra suprantamos“¹⁶.

Leidinius keturių puslapių, tekstas spausdintas dviem skiltimis, antraštės tamsesniu, didesniu šriftu, rašiniai atskirti linijomis, vartojami įvairių dydžių ir kelių garnitūrų šriftai. Laikraščio „galvutė“ (pavadinimas, leidinio data, numeris, kaina, leidėjas, adresas) nuo leidinio turinio atskirta dvigubomis linijomis, periodiškumas – mėnesinis. Apgarsinimai „įrėminti“ skirtingais, puošniais rėmeliais. „Redytuvė ir kaszta M. Jankaus Bitėnuose. Spausa pas Weyerį & Arnoldą Tilžėje.“

Pirmajame puslapyje – M. Jankaus prartarmė, kurioje redaktorius nurodo laikraščio tikslą – žadinti tautinį ir kultūrinį lietuvių atgimimą, ginti ir saugoti gimtąją kalbą, priešintis vykdomai nutautinimo politikai, ragindamas lietuvinkus skaityti naują laikraštį. Antrajame – straipsnelis „Geros motinos gromata lig savo dukreliu, kurios jau lenkuti pradėjo“ apie motinos rūpestį; nes jos dukrelės, išvykusios iš gimtųjų namų, pamiršo gimtąją kalbą ir savo tėviškę. Šalia „Žine nu draugystės „Byrutės““ – tai plati ataskaita apie „Birutės“ veiklą. Trečiajame – „Žinios izz svieto“. Pranešama apie Ispanijoje vykusi maištą „Szalin karalystė, tegyvuoja respublika“. Vokietijos mieste Leipgice įvyko didelis „susimušimas tarp socialistų ir pulcistų“, o Amerikoje gyvenantys „Lietuvinkai 1886 rugpjūčio 15 padarė vieną draugystę, katra dėl giminiszkų reikalu rupis“¹⁷. Anksčiau Amerikoje buvo keletas lietuviškų draugijų, kurios veikė atskirai. Ketvirtajame – „Lenktyninis uždavimas rasziszko darbo ant spausdinimo į musu „Garsą““. Redakcija kviečia „kožną lietuviszkai raszantį rasztininką bei rasztininkę ant tokio darbo mumis prisidraugavoti“ – už tai bus mokama. Už „1. prekia 10 markiū arba 5 rbl. už gerai surašytus atsitikimus, katrose nei viera nei valdžia musiszkų kaimynu nei brolei neužkabinama, bet tasziaus ant to nurodo musu giminiszką nuvargimą ir prypulimą; pritrauktina turėtu buti ir viena asaba. Ilgumas 1,5–2 „Garso“ pusės. 2. prekia 5 markes arba 2,5 rbl. už surašytus atsitikimus, kuriuose musu brolis apgaunamas tampa per savo kupčiavimą su svetimgenčiais. Ilgumas 1 „Garso“ pusė. 3. Prekia 2,5 markiū = 1,25 rbl. už gerai surašytas sztukas, kurios izz lietuviszko kraszto ir jos gyvatininku imtos yra. Meldžiam kožnaji savo galybę parodyti ir tą musu mažą atlyginimą kaipo garbe priimti“¹⁸.

Pirmajame „Garso“ numeryje išspausdinti du skelbimai ir viena reklama. Skelbiama, kad „Weyerio & Arnoldo“ spaustuvėje galima nusipirkti šias lietuviškas knygas: „Lietuvos ukinių kalendorių ant 1887 m.“, Nėrio (P. Vileišio) „Trys pamokslai apie gaspadorystę“, „Žmonių ligos“, „Aritmetika“, „Sodnas, apynei ir bitės“. Kalnėno „Bitinin-kystė“ ir Jankaus „Mužikėlių“.

Po mėnesio (lapkričio 10 d.) pasirodė „Garso“ Nr. 2, ryškesniu pavadinimu, padailinta „galvutė“, patikslintos laikraščio ir „apgarsinimų“ kainos. Laikraštis išėjo su dviem puslapių „priedu“. Pirmajame puslapyje straipsnis „Ne užgimiau ant svieto idant jį sudycziau, bet jeng jį pamokįciau bei apgincziau“. Autorius teigia: „juk žmonės, taip sakoma, nenumirszta, bet tiktai kalbą keiszia į vokiszką arba gudiszką“¹⁹, ragindamas ginti ir puoselėti lietuviszką kalbą, savo žemę ir lietuvių tradicijas. Žinutė „Gromata izz Paryzo“ pranešė, kad lietuvinkai įsteigė „Želmens“ draugiją, kuri rūpinsis ne tik Paryžių gyvenančių lietuvių reikalais, bet ir Lietuvos, todėl prašo M. Jankaus atsiųsti į Paryžių visus lietuviškus laikraščius. Ataskaitoje „Žines nu draugystės „Byrutės““

išsamiai pasakojama kaip vyko susirinkimas, pranešama, kad kitame bus svarstomas klausimas; kokią pašalpą mokėti „Garsui“, kad jame būtų rašoma apie „Byrutės“ veiklą.

Po rubrika „Žine izz svieto“ pranešama, kad Vokietijos Seimas priėmė nutarimą dėl prekybos su Rusija pagerinimo, tuokart Austrijos valdžia sunerimusi, kad maskolių karių pulkai Odesoje dislokuoti. Iš Amerikos pranešama, kad Niujorke įvyko žemės drebėjimas, be pastogės liko 1 000 gyventojų. Informuojama, kad d-ras Sauerweinas vėl atvyko į Lietuvą. Kita žinia, kad pavasarį bus apsodintas medžiais Rambynas.

Redakcijos kreipimesi „Mieli skaitytojai!“ pranešama, kad redakcija leisdamą „Garsą“ turi „daug klapato pakelti [...], neturėdami skaitytoju kaip kiti laikraszczi [...] ju daugiaus skaitytoju turėtumem, ju daugiaus galetumem praneszti visokiu žiniu“²⁰. Ir informuojama, kad nuo Naujųjų metų planuoja leisti „Garsą“ kas savaitę (3 leidiniai – gotišku šriftu ir 1 – lotyniškais raidėmis). Tad ragina gyventojus prenumeruoti ir skaityti „Garsą“.

„Byrutės draugams“

Skelbime „Byrutės draugams“ pranešama, kad „dabar atskirus pakvietimus nesiunsciame, bet tik izz „Garso“ patirti galite, kur ir kada susiejimai atliekami“²¹. Šalia įdėtas „Byrutės“ pranešimas kur, kada įvyks susirinkimas. Ketvirtas puslapis ir du „Priedo“ puslapiai skirti reklamai ir skelbimams.

Trečiasis „Garso“ numeris (gruodžio 7 d.) pradedamas „Mieli Lietuvinkai!“ ir primenama „po kokiū jungu musu brolei Rusijoje vaitoja [...] neturėdami jokios žmoniszkos teisybės“, nes tik lietuviams Rusijoje uždrausta gimtoji kalba. Todėl „Garso“ tikslas skelbti apie įvykius pasaulyje lietuviams gimtąją kalbą. Juk „leisti laikraštį reikia pinigų. „Byrutės“ draugai žadėjo už skelbimą „Garse“ mokėti po 15 markiū“. Redaktorius prašo, kad „žmones skaitytu apmokėdami nors pusto pinigėlių ir po tam pirktu nu tu kupčių, kurie per „Garsą“ savo prekes skelbia [...]“. Jei pasilengvīs „Garso“ išleidimas, galėsime platesnės žinės izz svieto praneszti „Garsą“ padidindami arba jį tankiaus izzleisdami“²². Toliau platus straipsnis „Veikimai draugystės „Byrutės““. Antrame puslapyje eilėraštis „Litvomoano daina“. Autorius neu-nurodomas. Ir „Gromata izz Paryžo“, kurioje rašoma apie „Želmens“ veiklą. Apie įvykius Europoje praneša rubrika „Žine izz svieto“. Atsirado nauja rubrika „Gromatnyczia“, kurioje redakcija atsako į skaitytojų laiškų, vertina jų atsiųstus rašinius. „*Ponuii Lar-kiui, Pirson Amerikoje*. Kurszaičio vokiszkai lietuviszka gramatika kasztuoja 10 markiū. Miežinio lietuviszka gramatika 20 centu. *Ponuii J. Girmiui Paryze*. Tavo raštai tinka Juos sunauduosiui Garse. Meldžiamas nepailsk.“²³ Keturi „Priedo“ puslapiai skirti reklamai ir skelbimams.

Deja, ketvirtasis „Garso“ numeris (nurodoma: „1. num. Tilžėje, 25 vasario 1887. 1. metas.“) išėjo po dviejų mėnesių, t. y. vasario 25 d., tik 4 puslapių, be reklamos. Skaitytojams paaiškinama, jog „Naują metą pradėdami mažuma pasivelinome [...] izz priežasties, kad pono Veierio & Arnoldo spaustuvė užimta brangiais darbais“²⁴. Šalia išspausdintas straipsnis „Kokiu būdu galime apginti tevynią nog neprieteliu“. Jame piešiama, kaip „Trys vanagai įkabine nagus musu gimtinę drasko, koznas plesze į sawo pusę“. Tie vanagai; tai „maskolius, prusas ir lenkas“. Autorius pataria, „koku būdu mes galime pakelti lietuviszką kalbą“: 1. Kiekvienas turi stengtis skaityti lietuviškas knygas ir laikraštį. 2. Lietuvinkai turi tankiai daryti susirinkimą, kur galima kalbėti apie lietuviškus raštus ir Lietuvos istoriją. 3. Dėl skaičiaus praplatinimo laikraščiu: lietuvinkai, kurie gyvena parubežiais, nupirks daug ant sykio laikraščių, slapta persius per rubežių, paskui viens per kitą platins“²⁵. Kitame puslapyje M. Jankus kreipiasi į skaitytojus: „Mielieji brolei, szirdingieji draugai! Asz [...] buvau pažadėjęs „Garsą“ tankiaus izzleisti, vienok dabar nebįstengiu savo pažadą atitesėti, daug pinigų neiszgaliu dėl jo izzleidimo pridėti, nesirandant mokačiu pinigų

skaitytojų.“ M. Jankus nurodo, kiek kainuoja vieno numerio spausdinimas ir kiek jis gauna pinigų už „Byrutės“ straipsnius, reklamą, pažymi, kad „jeigu skaitytojų neatsiras, tai per metus tik 12 numerių išleisiu“²⁶. Nuo 1887 m. M. Jankus perkėlė (veikiausiai dėl finansinių sunkumų) „Garsą“ spausdinti „pas Wehmeyerio pasekėją Tilžėje“, todėl leidinio išvaizda tapo prastesnė.

„Jieszkokite prieteliu, neprietelei ir neieszkomi atsiras“

Taip buvo pavadintas straipsnis pirmame „Garso“ Nr. 2 (išleisto kovo 15) puslapyje. Jame svarstoma, kodėl lietuvinkai nenori savo broliams D. Lietuvoje pagelbėti? „Vieni musu užsigin, kiti mus apjuokia treti sako: ką turim naudos izz to [...] kaip toli nueisi su ta lietuviszka kalba?“ Kodėl „dėl žemaicziu arba dzuku savo graszelius apieravotume dėl jų pamokimo“, jau geriau tuos „graszelius kunigui musu apieravosime“. Autorius stebisi, kad dar „randasi žmonių, katruos ponas Dievas ir sveiku protu pakoravojo“, tačiau „ar galima savo tėvus savo tėvų kalbą paniekinti?“²⁷ – priekaištuoja autorius. Kitas rašinys „Atsiminimai izz kelionės“ turintis pažintinio reportažo bruožų (Autorius X pasakoja apie savo kelionę garlaiviu iš Samaros į Kazanę). Toliau spausdinama „Mieris lietuviszkos „Želmens“ draugystės gruntavotos Paryziuje“ išsami draugystės veiklos programa. Autorius – K. Verbunaitis. Tuokart „Žinios izz Lietuvos“ „Nu Raseiniu“ praneša, kaip lietuviai „per rubežių“ girti perejo, ir tuomet, garsiai sušuko: „Mes nebijom“. Išgirdę žandarai pradėjo juos vytis ir 6 sugavo: 4 – su degtine, 1 – su šautuvu, 1 – su knygomis. Visus uždarė į kalėjimą. „Nu Rietavo“ skelbiama, kad „ištruko 32 žydai pristatyti į karę“, todėl išleistas įstatymas, pagal kurį, baudžiami po 300 rublių tų žydų tėvai, kurių vaikai pabėgo nuo karo prievolės.

Laiškų „Gromata raszyta izz Maskoliszkos Lietuvos iki Paryzo Lietuvninkui“, autorius pasakoja, „kaip sunkus ira musu likimas“, ir prašo Paryžiuje gyvenančių lietuvių paskelbti per užsienio laikraščius apie maskolių vykdomą priespaudą, nes „tie, kur lietuviszkai rašo knygas, tur slėptis, nes butu pražuve“²⁸. Redakcija praneša skaitytojams, kad „„Garso“ redystėje galima pirkti „Auszrą“ už 1883–1884–1885 už visus tris metus, atmokėdamas tiktai 1,5 pf. arba 75 kap. iš namų imant“²⁹. Taigi, „Garso“ redakcijoje buvo galima įsigyti net ir pirmąjį lietuvišką leidinį.

Redakcija nuolat ragindavo gyventojus ir prašydavo skaitytojų, kad šie kaimynams primintų, kad reikia palaikyti lietuvišką laikraštį. Štai rašinyje „Dėlei praplatinimo „Garso“ siūloma „kiekviename kaime įsteigti „Garso“ agentūrą [...], nes ten gyvena nors vienas geras Lietuvinkas, ant kurio vardo galima butu siųsti „Garsą“ pirmiaus ant išdalijimo“, o vėliau „ant pigesnės prenumeratoros“. Autorius ragina „į darbą dėl kalbos ir giminės kas Lietuvinkas, ant žada – „per vienybę ir palaimą turėsime“, jeigu kiekvienas „dirbs dėl atkėlimo musu pakrypusios tautos [...] kožnam kaip gerą vaisą priesz vokiszką drugį – „Garsą““³⁰, tačiau norinčiųjų, matyt, neatsirado, nes po mėnesio, 1887 m. rugpjūčio 20 d., išėjo paskutinis 11 numeris („Garso“ išleista: 1886 – 3 numeriai, o 1887 – 8 numeriai).

Jame rašoma „Szirdingi-brolei [...] kovoje už gimtinę ir jos kalbą [...] kas neatmintu gražiųjų lietuviszku dainelių ir kam nesuoptu szirdį atmenant trudno galo ano vienintelio lietuviszko laikrasztėlio „Auszros“, [...] Dabar gerokai valandai praslinkus vėl noras į atgaivintie. Izz naujo jos atgimimas nusiduoda jei poną Dr. J. Bassanavycziu gyvenantį Bulgarijo, kursai jį davadys, ims pinigų prenumeratoriu. Už redystę atsilieps „Jankus Bitėnuose per Lompenus“. „Auszra“ savo naujame gyvenime pasiliks tiktai tyrinėtoja ir tyras moksliszkas laikrasztis [...] jį neužsiims platinti nei politika, nei jokią viera nei tikėjimą“. Redaktorius nurodo, kad „nu 1 sausio 1888 žadame išleidinėti ją ir kviečiamo su mumis draugė tarnauti tėvynės laimei nu szvento darbo „Auszos“ ne atsitraukite, bet drauge padėti ponui Dr.

Bassanavycziui. „Auszra“ išeis kas menesį ir kasztuos rusu Lietuvoj 4 rublius ant meto, prusu Lietuvoj kasztuos 4 markes, Ameriko 1 dolerį ant meto“³¹.

Deja, atgaivinti „Aušros“ nepavyko, tai sužinoję iš „Naujos Aušros“, kurios 1892 m. balandžio mėn. Tilžėje buvo išleistas tik 1 numeris. Leidėjas ir redaktorius M. Jankus.

Apžvelgus laikraščio „Garsas“ leidybą, turinį, galima konstatuoti, kad leidėjams buvo labai sunku surasti skaitytojų dėl kelių priežasčių. Pirmiausia dėl lotyniškų raidžių, nes lietuvinkai nebuvo įpratę skaityti tokiomis raidėmis, todėl jie dažniau rinkosi tuo metu Mažajoje Lietuvoje leidžiamus lietuviškus laikraščius gotiškais raidėmis. Kadangi mažai lietuvininkų skaitė „Garsą“, todėl nuo 1887 m. išnyko reklama ir skelbimai. Pagaliau, daugeliui Mažosios Lietuvos lietuvininkų nelabai rūpėjo Didžiojoje Lietuvoje gyvenančių „brolių“ likimas, kai pažymėjo J. Basanavičius, nes jie turėjo vietinio pobūdžio laikraščius, dėl protestantiškos religijos buvo atitolę nuo tautos visumos. Antra, Didžiosios Lietuvos gyventojai nerasdavo „Garse“ sau aktualios informacijos, reikalingų žinių, nes laikraštis skelbė žinias „iš viso svieto“ ir labai retai rašė apie Didžiosios Lietuvos aktualijas. Jame lietuvių šviesuoliai nespausdino savo straipsnių, nes po „Aušros“ sustabdymo, jie ilgėjos pirmojo leidinio ir skeptiškai vertino kitus laikraščius. Nors „Garsas“ savo pirmajame numeryje kvietė „kožną lietuviszkai raszantį“ siųsti savo rašinius redakcijai, už juos žadėjo, kad „bus mokama“. Kaip paaiškėja iš „Gromatnyčios“, retai „Garsas“ sulaukdavo laiškų, ypač apie Didžiosios Lietuvos įvykius, naujienas. Todėl „Garsas“ spausdino ilgus straipsnius apie „Byrutės“ susirinkimus, „Želmens“ veiklą, ištraukas iš knygelės „Pamokslai apie javus, žoles ir pievas“ (Nr. 6–8) ar žinias iš kitų šalių.

Pažymėtina, kad „Garso“ puslapiuose įamžinti mūsų tautos gyvenimo praeities fragmentai šiandien atskleidžia mums tas kliūtis, kurias turėjo įveikti lietuvių besiformuojančios periodikos leidėjai.

Pabaiga

¹⁶ Jankus M., „Mylimieji Lietuvinkai“, in: *Garsas*, 1886, Nr. 1, p. 1.

¹⁷ „Žinios izz svieto“, in: *Garsas*, 1886, Nr. 1, p. 4.

¹⁸ Redystė, „Lenktyninis uždavimas“, in: *Garsas*, 1886, Nr. 1, p. 4.

¹⁹ „Ne užgimiau ant svieto idant jį sudycziau, bet jeng jį pamokįciau bei apgincziau“, in: *Garsas*, 1886, Nr. 2, p. 1.

²⁰ Redystė, „Mieli skaitytojai“, in: *Garsas*, 1886, Nr. 2, p. 3.

²¹ Draugystės vyriausybė, „Byrutės draugams“, in: *Garsas*, 1886, Nr. 2, p. 3.

²² Jankus M., „Mieli Lietuvinkai“, in: *Garsas*, 1886, Nr. 3, p. 1.

²³ „Gromatnyčia“, in: *Garsas*, 1886, Nr. 3, p. 4.

²⁴ „Nauja metą pradėdami“, in: *Garsas*, 1887, Nr. 1, p. 1.

²⁵ „Koku būdu galime apginti tevynią nog neprieteliu“, in: *Garsas*, 1887, Nr. 1, p. 1.

²⁶ „Mielieji brolei, szirdingieji draugai“, in: *Garsas*, 1887, Nr. 1, p. 3.

²⁷ „Jieszkokite priedeliu, neprieteliai ir neieszkomi atsiras“, in: *Garsas*, 1887, Nr. 2, p. 1.

²⁸ Muziks izz maskolių Lietuvos, „Gromata raszyta izz Maskoliszkos Lietuvos“, in: *Garsas*, 1887, Nr. 3, p. 5.

²⁹ „Apsakymai“, in: *Garsas*, 1887, Nr. 3, p. 6.

³⁰ „Dėlei praplatinimo „Garso““, in: *Garsas*, 1887, Nr. 7, p. 1.

³¹ „Szirdingi – brolei“, in: *Garsas*, 1887, Nr. 8, p. 6.

Martyno Jankaus muziejus

Martyno Jankaus g. 5
Bitėnai, Lumpėnų sen.
Pagėgių sav. LT-99265
Muziejaus darbo laikas:
Antradienis–Penktadienis 8.30–17.00
Šeštadienis 8.30–16.00
El. paštas m.jankausmuz@gmail.com
Tel. 8 441 42736
Mob. tel. +370 656 15021

Ar Mažoji Lietuva tebuvo miražas? II dalis

Atkelta į I p.

išrutuliotos Rusijos valstybės. Tuomet liūdnai juokauta, kad taip rengiami teoriniai pagrindai viso pasaulio aneksijai – juk visokie Rusijos veikėjai lankėsi ne vien Paryžiuje ar Barselonoje, bet ir Floridoje ar Australijoje, Aliaskoje ir Antarktidoje.

Niekada neišblėsusius Rusijos imperialistinių jėgų siekius nuo 2000 m. ėmėsi gaivinti dabartinis tos valstybės režimas, besiremiantis liūdnai žinomomis režimo struktūromis ir jų veiklos metodais. Kuriant valstybinės propagandos mašiną, pasitelktas ir vadinamasis istorijos mokslas (ar tokios veiklos imitacija). Užsakinėti reikiamos krypties darbai, skatinta tinkamų pažiūrų asmenų kryptinga veikla, režimui pageidautina linkme apibūdinant praeities įvykius. Pagal „rusiškojo pasaulio“ koncepciją vis uoliau remti Rusijos režimo naudai svetur besidarbuojantys tėvynainiai ir organizacijos, gausintos itakos agentų gretos, užsienio šalyse formuotos neoficialios prorusiškos struktūros ir ištisi jų tinklai. Skatintas Rusijos (ir vėlesnės Sovietų Sąjungos) užkariavimų reikiamas apibūdinimas, ieškant imperiniams tikslams naudingų momentų Ukrainoje, Šiaurės Kaukaze, Karelijoje ir kitur.

Nemažos pajėgos metamos Karaliaučiaus krašto (Kaliningrado srities) legitimizavimui, reikiamam (Rusijos režimui naudingam) tos teritorijos ir jos istorijos apibūdinimui. Tą plotą vis intensyviau militarizuojant, jį pavertus galimos agresijos prieš Vakarus forpostu, beveik viešai aptarinėjamos galimybės tą teritoriją susieti su visa Rusijos valstybe, prakertant į ją kokių „koridorius“ ar tiesiog okupuojant Baltijos šalis.

M. Gorbaciovo pertvarkos laikais ir vėliau žlungant Sovietų Sąjungai įvairiais lygiais būdavo aptarinėjama galima Karaliaučiaus krašto ateitis pasikeitusiame pasaulyje. Tuometiniai svarstymai sugulė į gausius tos tematikos leidinius, šiandien primenančius neretai naivias anų laikų nuotaikas ir būsimųjų taikingų laikų lūkesčius nuo totalitarizmo siaubų išsivaduojančiame pasaulyje.

Deja, realus gyvenimas netruko pasisukti sava linkme. Daugelį dešimtmečių tiriant Mažosios Lietuvos paveldo liekanas, lankan-tis įvairiose Karaliaučiaus krašto vietovėse, tekdavo pajauti ten besikeitusias nuotaikas. Buvusią paranojišką KGB ir jo talkininkų kontrolę, stengiantis sugaudyti svetimuosius (neva, „šnipus“ ir „diversantus“), nuo 1991 m. trumpam keitė nemažos dalies vietinių gyventojų džiugesni lūkesčiai, tikintis geresnio gyvenimo, neretai palankus jų požiūris į kraštą užplūdusį turistų iš užsienio ir labdaros dalintojų srautą. Deja, greitai užgriuvę sunkumai gesino džiugesį, vėl stiprėjo nepasitenkinimas ir kaltųjų paieškos. Didžiąją valstybę užvaldžiusios jėgos išmaniai pasinaudojo dar nacistinėje Vokietijoje sukurtais žmonių valdymo receptais: „aukštink savosios valstybės didybę, keik svetimuosius – visų bėdų kaltininkus“, kurdamas efektyvią valstybinės propagandos sistemą, ilgiems laikams užnuodijusią milijonų eilinių gyventojų sąmonę. Gorbacioviškojo viešumo laikais skelbtas žinias apie praeityje buvusias negeroves, bandymus apčiuopti beveik nežinomas krašto istorijos ypatybes, vis dažniau keičia leidiniai apie didžiojo J. Stalino žygdarbius, klastingų priešų žlugdomą „rusiškąjį pasaulį“. Vadinamajame „artimajame užsienyje“ (galimose atkurtos Rusijos imperijos valdose nuo Padniestrės iki Baltijos šalių) mobilizuojami talkininkai ir tėvynainiai. Antai Rusija dosniai finansavo grupelę Klaipėdos universiteto veikėjų, šiems rengiant reikiamos pakraipos darbus.

2007 m. prorusiškoms jėgoms perėmus „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ IV tomo leidybą, kaip didžiausias krašto žinovas į tą leidinį buvo pakviestas ką tik Klaipėdos universitetą baigęs Vasilijus Safronovas, leidi-niui pateikęs „reikiamos krypties“ rašinius. Antai savo straipsnyje „Rusijos valdymas Rytų Prūsijoje 1757–1762 m.“ jis rašė taip: „Rusijos kariuomenė Rytprūsių provincijoje laikėsi disciplinos. Civiliai gyventojai neturėjo beveik jokių judėjimo ar ūkinės veiklos apribojimų...“, net neužsimindamas apie okupantų siautėjimą užimtame krašte, taikių gyventojų žudynes,

Ragainės miesto nusiaubimą, grobimus ir kitus „žygdarbius“ (p. 151). Būta ir tokio išūlaus istorijos klastojimo pateisinimų – esą taip rašė Rusijos istorikai.

Ne kartą dalyvaujant tarptautinėse konferencijose Rytprūsių istorijos klausimais, tekdavo išklausti ir vadinamųjų Rusijos istorikų pranešimus. Ne vienas vakarietis šaipydavosi, kad tie pranešėjai niekaip nesugeba nulsėpti kariškos laikysenos. Tada juokauta, kad toje Rytų valstybėje labai lengva rengti istorinius veikalus: reikiams taryboms vadovavę kokie generolai gal duodavo įsakymus savo pavaldiniams (pulkininkams, majorams ir kt.), kad apie tą ar kitą laikotarpį būtų parašyta taip ir taip. Nuo kadrinių kariškių neatsilikdavo kolonistų, įvairių sovietinių struktūrų darbuotojų ir talkininkų palikuonys, bendromis jėgomis kurdami Rusijai patogias istorijos versijas, vis išūliau klastodami praeities įvykius ir procesus.

Nuo seno sąžiningi istorikai, bandę suvokti vieno ar kito laikotarpio įvykių priežastis ir pasekmes, siekdavo surinkti kuo daugiau žinių apie tą istorijos tarpšnį, vėliau stengdavosi išvelgti kokių ryšių tarp vieno ar kitų faktų. Prasčiau būta sovietinės santvarkos laikais, kai viešose publikacijose buvo paskleista daugybė netiesos, masiškai klastojant net pačius istorijos faktus. Taip nuvertėjus pačiai „fakto“ sąvokai, eiliniai tų laikų žmogeliai, pašnabždomis aptarinėdami kokius svarbesnius dalykus, savąją tiesą neretai gindavo tokiu pasakymu: „Tai visai ne faktas, taip buvo iš tikrųjų.“

V. Safronovas (kaip ir kiti užsakomosios istorijos kūrėjai) darbuojasi kitaip. Antai aptariamame rašinyje sumanyta įrodyti, kad klastingieji lietuviai jau visą šimtmetį stengiasi pasisavinti esą jiems svetimą kraštą – Mažąją (ar Prūsų) Lietuvą, kurį gal pati Apvaizda nuo pat pasaulio sutvėrimo laikų paskyrusi Rusijai. Ta prasimanyta koncepcija apipinama gausiomis nuorodomis ir citatomis, imantriais išsireiškimais, skambiais tarptautiniais žodžiais, istorikų pasaulyje madingais dalykais, nevengiant prasimanymų, tendencingų ar klaidingų traktavimų ir pan. Taip surezgamas pseudomokslinis kratinyš, kurio imantri išorė

slepia nesąžiningus kėslus pateikti Rusijai palankų praeities vertinimą, eilinį kartą pasityčioti iš nevykėlių lietuvių, nesugebančių pripažinti savo istorinių pralaimėjimų ir susitaikyti su šiandienine tikrove (Rusijai palankiais dalykais).

Tokie „kūriniai“ dabartinėje Lietuvoje nelieka tik vienišu „tyruose šaukiančių balsu“, kokio keistuolio vien sau „į stalčių“ rengiamais rašiniais. Pakanka paslaugių recenzentų (esą nepastebinčių tikrųjų autoriaus kėslų), solidžių mokslo leidinių redakcinėse kolegijose ar vadovybėse įsitaisiusių savųjų, „stumiančių“ atitinkamus pakraipos darbus.

Nelengvą Lietuvus ateitį pranašauja ir nesena žinia – įtakingų Klaipėdos universiteto veikėjų pastangomis V. Safronovo darbai kaip reikšmingas pasiekimas pristatyti 2016 m. Lietuvos mokslo valstybinei premijai gauti. Taip siekiama įteisinti ir populiarinti svetimai ir priešišškai valstybei naudingus teiginius (esą sukurts ES ir NATO priklausančioje šalyje), pasiekti reikšmingą pergalę tebesitęsiančiame informaciniame kare. Gal taip sulauksime ir mokyklinių istorijos vadovėlių, kuriuose vėl bus aiškinama apie iš Rytų ateinantį gerį, apie Vakaruose susitelkusį visuotinį blogį, apie Baltijos kraštus nuo seno globojančią draugiškąją Rusiją.

Literatūra

Purvinas M., „Dėl Mažosios Lietuvos vardo“, in: *Voruta*, 2014, t. III, d. 1, Nr. 5 (795), p. 2.

Purvinas M., „Imperijų likimai ir Mažoji Lietuva“, in: *Voruta*, 2016 m. spalio 29 d., Nr. 10 (828), p. 1, 16.

Purvinas M., „Mažosios Lietuvos istorija kreivame žinyno veidrodyje“, in: *Voruta*, 2016 m. spalio 29 d., Nr. 10 (828), p. 2; *Voruta*, 2016 m. lapkričio 26 d., Nr. 11 (829), p. 2.

Safronovas V., „Rusijos valdymas Rytų Prūsijoje 1757–1762“, in: *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. IV, Vilnius, 2009, p. 150–151.

Safronovas V., „Apie istorinio regiono virsmą vaizduotės regionu. Mažosios Lietuvos pavyzdys“, in: *Istorija: Mokslo darbai*, LXXXVI/86, 2012/2, Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, p. 66–80.

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Lietuvos istorijos sukaktys

700 m. nuo Lietuvos stačiatikių metropolijos, o 600 m. nuo Žemaičių vyskupystės įkūrimo ir 650 m. nuo pralaimėjimo prie Veliuonos

700 metų sukanka nuo pirmųjų žinių apie Gedimino katalikiško krikšto projektą ir Lietuvos stačiatikių metropolijos įsteigimo. 1317 m. vasario 3 d. popiežius Jonas XXII pirmą kartą kreipėsi į Gediminą ir pasiūlė krikštytis. Gediminas, iš tiesų, tęsė dar jo pirmtako Vytenio 1298 m. pradėtą sąjungos su Ryga bei Rygos arkivyskupu politiką. Bendrai kovodamas prieš Vokiečių ordiną sąjungoje su Rygos arkivyskupu, nei Vytenis, nei Gediminas negalėjo apsieiti be pažadų krikštytis, tad tą pažadėti turėjo ir 1316 m. valdžią perėmęs Gediminas. Tačiau rimčiau dėl to buvo deramasi tik 1322–1324 m., kuomet pats Gediminas siuntė laiškus popiežiui

ir priėmė Vilniuje jo legatų pasiuntinius. Tuo pačiu metu Gediminas rūpinosi sutvarkyti ir jam pavaldžios Rusios bažnytinio valdymo reikalus – 1317 m. buvo pirmą kartą įkurta atskira Lietuvos stačiatikių metropolija. Lietuvos stačiatikių metropolitas pirmą kartą paminėtas 1317 m. rugpjūti, kuomet jis dalyvavo sinode Konstantinopolyje. Lietuvos stačiatikių vyskupo išventinimas irgi galėjo būti dar Vytenio pradėto darbo tąsa ir užbaigimas.

Prieš 650 metų, 1367-aisiais, Lietuva patyrė skaudų smūgį kovose su kryžiuočiais. Lemiamu tų kovų laikotarpiu, 1291–1367 m., stipriausia pilis prie Nemuno, į kurią su-

duždavo kryžiuočių antpuolių bangos, buvo Veliuona. 1367 m. rugpjūčio 8 d. kryžiuočių didysis magistras Vinrichas Kniprode su didelėmis pajėgomis vėl pasirodė prie Veliuonos. Lietuvių igula, nepajėgdama priešintis daug gausesniai priešui, buvo priversta pilį sudeginti ir atsisraukti. Kitais metais kryžiuočiai Veliuonos vietoje pasistatė savo pilį, kurią pavadino Marienburgu. Tik 1412 m., jau po Žalgirio mūšio, Vytautui pavyko atsiimti šią teritoriją ir atstatyti Veliuonos pilį. Dėl jos dar 10 metų vyko aršūs ginčai su kryžiuočiais.

Tomas BARANAUSKAS

Muziejus laikraštyje Nr. 41 (458)

Paveikslas „Medininkų pilis žiemą“

Vytautas Gabriūnas (1930–1992), dailininkas ir architektas gimė 1930 m. liepos 7 d. Kaune. 1954 m. baigė Lietuvos dailės institutą. 1954–1976 m. dirbo Mokslinėse restauracinėse gamybinėse dirbtuvėse Vilniuje, Paminklų konservavimo institute (grupės vadovas, projektų vyr. architektas). 1961–1968 m. ir 1976–1978 m. dėstė Lietuvos dailės institute.

Menininkas projektavo individualius gyvenamuosius namus, interjerus, skulptūrinius ir antkapinius paminklus, liejo akvareles su Vilniaus bei kitų miestų architektūros vaizdais. Trakų istorijos muziejuje saugomi šie dailininko darbai, susiję su Trakais: „Trakai. Vėjuota diena.“ (1986), „Trakų karaimų nameliai iš salos pilies“ (1987), „Trakų vartai. Vilniaus gynybinė siena“ (1987).

1992 m. dailininkas nulejo akvarelę „Medininkų pilis žiemą“. Paveikslo dydis 59 x 45,5 cm. Tai – vienas paskutiniųjų menininko darbų. Paveikslas įdomus tuo, kad jame įamžinta Medininkų pilis iki restauravimo, kuris sistemtiškai buvo pradėtas įgyvendinti 1993 metais.

Šį Vytauto Gabriūno darbą Trakų istorijos muziejui padovanojo Vilniaus Gedimino technikos universiteto bibliotekos direktorė Rimutė Abramčikienė 2015 metų rugpjūčio mėnesį. Įteikdama ji sakė: „Visada galvojau, kad šis paveikslas, kuriame vaizduojama Medininkų pilis prieš rekonstrukciją, turi tapti matomas visiems“.

V. Gabriūnas pasteliniiais tonais nutapė apleistos pilies griuvėsių (šiaurinė siena, viena iš dviejų, kurioje liko išskirtinio puošybos

Paveikslas. Medininkų pilis žiemą. Vilnius, 1992 m. Dail. V. Gabriūnas. Spaudai parengė A. Balčiūnas

fragmentų dalis) dalį žiemą. Pa-vaizduotas tuo metu dar apgriuvęs pagrindinis pilies bokštas – donžonas 30 metrų aukščio ir 5 aukštų išpūdingas statinys). Paveiksle matomas išėjimas iš donžono į šaulių galeriją, kuri driekėsi visu pilies

perimetru 15 metrų aukštyje ir turėjo 280 šaudymo angų. Akvarelėje užfiksuotas ir antrojo aukšto langas. Antrame aukšte piliai funkcionuojant buvo maisto, pašarų ir ginkluotės sandėlis.

Taip pat matome šiaurinę pilies

sieną su didele gotikinio stiliaus arka. Tai – pake-liamasis tiltas, vieni iš dviejų pilies aukštutinių vartų. Šalia pilies sienų auga medžiai, kurių dabar nebėra. Akvarelėje labai gerai matyti dalies donžono buvimas pilies išorėje. Tai sudarė galimybę ginti pilį ne tik frontaliai, bet ir flanguose. Tokia donžono padėtis leido ginti ir pake-liamuosius pilies vartus šiaurinėje sienoje, apie kuriuos jau buvo minėta, ir dalį rytinės sienos.

Menininko Vytauto Gabriūno akvarelė „Medininkų pilis žiemą“ yra dalis užfiksuotos Medininkų pilies istorijos.

Medininkų pilies skyriaus muziejininkas-educatorius Aurelijus Balčiūnas

Gediminas – Žemaitijos vaduotojas

700 metų nuo Gedimino valdymo pradžios

Habil. dr. Benediktas JANKAUSKAS, Kaunas

Praėjusiais metais sukako 700 metų nuo vieno iš žymiausių Lietuvos valdovų valdymo pradžios. Taip nurodo didelė dalis žinomų šaltinių [2, 6, 8, 10, 12, 17], nors yra ir kitokių žinių, rodančių jo valdymo pradžią nuo 1315 [14] arba nuo 1319 [9] metų.

Valdymo pradžia. Gedimino valdymo pradžia buvo sudėtinga. Dar Vyteniui (Gedimino tėvui [2, 14] ar broliui [3, 5, 6, 9, 12, 13]) valdant, kryžiuočiai kruopščiai ruošėsi ne tik jiems Mindaugo dovanotosios Žemaitijos, bet ir visos Lietuvos užvaldymui. Į Lietuvos sostą jie norėjo pasodinti nuolankųjį pabėgėlį iš Lietuvos Daumanto sūnų Pelužį.

Tuo tikslu kryžiuočiai sukurstė Haličo karaliaus Danieliaus vaikaičius prieš Lietuvą. Žinoma yra Zigebergo Švarcburgo kelionė pas Haličo Danieliaus vaikaičius Leoną ir Andrių, kurios metu 1316 m. rugpjūčio 10 d. buvo pasirašytas iškilmingas aktas didžiajam magistrui Karoliui. Susivieniję su Volynės kraštu, danieliaičiai kėlė grėsmę Lietuvai iš pietų. Gediminas išvyko slopinti ten kilusius neramumus [1].

Netikėtai žuvus Vyteniui, dar 1315 m. rudenį kryžiuočiai puola Paštuvos kraštą, Medininkų pavieta, klasta užma Bisėnos pilį [3, 5].

Gediminas trumpam sugrižo į 1316 m. sausį Kernavėje sušauktą visuotinį kilmingųjų didikų suvažiavimą, kur jis vieningai buvo išrinktas Didžiojo kunigaikščiu, dalyvaujant jauniausiems jo broliams Gvazdučiui ir Vainiui [7, 11, 17].

Tuoj po to, kaip pilnateisis valdovas, Gediminas vėl vyksta malšinti jau prie Lietuvos artėjančių rusėnų, kurie pagal kryžiuočių planą turėjo su jais susitikti ties Kaunu [11].

Kryžiuočiams 1316 m. pradžioje pavyksta užimti Jurbarko pilį. Anksčiau nusiaubę Medininkų ir Paštuvos pavietus, jie lengvai priartėja prie Nevėžio. Apsupama ir užimama Kauno pilis, kurios gynybai vadovavęs Goštautas patenka kryžiuočių nelaisvėn [11, 15]. Tokių įvykių išgąsdinti be rimtesnio pasipriešinimo pasiduoda Nevėžio pakrantių įtvirtinimų gynėjai. Kryžiuočiai pamažu užvaldo Žemaitiją: Prūsijos kryžiuočiai – pietrytinę ir centrinę dalį [11], o šiaurės vakaruose „Livonijos kryžiuočiai atėmė iš lietuvių tą Žemaitijos pakraštį, kuris dabar vadinamas Kuršu“ [17]. Tiesa, atskiros pilys: Junigeda (vėliau Valiuonos pilies vardu vadinta), Gedimino pilis (šalia Vilkijos ant Jaučakių piliakalnio) [9] dar aktyviai priešinosi net 1317–1319 m. [9, 10, 12].

A. Šapokos redaguotoje Lietuvos istorijoje [6] rašyta, kad Gedimino viešpatavimo pradžia buvusi rami. Per pirmuosius jo valdymo metus iki 1322 metų kryžiuočiai didelio žygio nesuruošė. Tik 1322 m. jie suruošė žygį į Žemaičius ir sugriovė vieną pilį.

Pietų fronte Gediminui pavyksta susitarti su rusėnų rėmusiais totorių chanais, kuriuos panaudoti prieš lietuvius kurstė jau minėtasis Zigebergas Švarcburgas. Karo vado Dovydo sumanumo dėka Gediminui pavyksta sutramdyti Danieliaus vaikaičius

su rusų kunigaikščiais Vladimiru ir Leonu. Dovydas įsitvirtina Pinske. Už 30 000 auksinių monetų išperkamas Goštautas [11].

Žlugus kryžiuočių planuotam susijungimui su rusėnais ties Kaunu, Gediminas dar sutramdo lenkus ir ima telkti jėgas lemiamam mūšiui su kryžiuočiais. Toks mūšis įvyko 1320 m.

Diplomatiniai Gedimino veiksmai. Kryžiuočiams užvaldžius didžiąją Žemaitijos dalį, žemaičiai kentė nepakeliamą jų priespaudą: reikėjo mokėti įvairiausias duokles ir mokesčius, niekas nebuvo ramus dėl savo nuosavybės, kiekvienai šeimai reikėjo išlaikyti po keletą nežmoniškai savivaliausių riterių ar jų tarnų, visi darbingi žmonės buvo varomi prie pilių ir kelių statybos darbų. Dėl to teko apleisti savo laukus, žemė dirvonavo, grėsė badas. Kas suspėjo persikėlė į Lietuvą, kiti laukė išvadavimo, slapta siųsdami prašymus didžiajam kunigaikščiui [11].

Gediminas diplomatiniais sumetimais keletą metų stengėsi nepersekioti Žemaitiją teriojančių kryžiuočių. Jis kaupė duomenis, siekdamas tarptautinės Ordino kompromitacijos, parodydamas pasauliui tikrąjį kryžiuočių veidą. Tai jis pradėjo pirmuoju nedatuotu laišku popiežiui, o 1323 m. jau sekė keletas laiškų adresuotų Vakarų Europos miestų krikščionims, Saksonijos dominikonams ir pranciškonams ir keliems Hanzos miestams. Vėliau Gediminas dar rašė antrąjį laišką popiežiui ir atskirus laiškus Dorpat ir Ezelio vyskupams [4]. Toji diplomatinė Gedimino veikla davė, ko gero, svaraesnių rezultatų nei nuolatinės alinančios, daug aukų reikalaujančios kovos mūšių laukuose ar netikėtuose išpuoliuose į priešų žemes, ką labiau vertino jo pirmtakas Vytenis.

Negalima sutikti su Nikžentaičiu A., pavaiždavusiu Gediminą naivuoliu, tikėjusiu, kad „Tik krikštas galėjo pašalinti LDK politinę izoliaciją ir sustabdyti kryžiaus karų idėjos vedamų kryžininkų srautą“ [12]. Prasitardamas apie krikštą siekį 1323–1324 m., Gediminas siekė taikiomis priemonėmis pristabdyti suijulėjančių kryžiuočių veiksmus. Atvykus popiežiaus pasiuntiniams, jis kategoriškai paneigė ketinimą krikštytis [4]. Būdamas politinės diplomatinės pradininku Lietuvoje, Gediminas išliko realistu. Jis puikiai suprato, kad niekas neprivers kryžiuočių taikiai atsakyti savo agresyvių tikslų. Todėl jis ruošėsi neišvengiamam susidūrimui su kryžiuočiais ir kovos lauke.

Žemimų-Biržulio (Medininkų) mūšis. Šis mūšis daugelio istorikų kažkodėl vadinamas Medininkų mūšiu [3, 5, 6, 9, 12]. A. Šapokos redaguotoje Lietuvos istorijoje [6] tas mūšis net nepaminėtas. Matyt, minėtosios istorijos rašymo metu apie tai rašęs Ivinskis Z. turėjo mažai žinių apie kryžiuočių veiksmus Gedimino valdymo pradžioje. Vėliau rašytoje knygoje [5] tas pats Z. Ivinskis teigė, kad „Viename iš įprastinių žygių (1320) kryžiuočiai Medininkų srityje smarkiai pralaimėjo. Kai būrio vadas, ordino maršalka Henrikas von Plotzke su 29 riteriais žuvo, į nelaisvę paimtas jo padėjėjas

Gerhardas Rude, «šarvuotas ir sėdys ant savo žirgo» buvo sudegintas padėkai dievams.“ E. Gudavičius [3] apie tą mūšį užsimena vos vienu sakiniu. Simboliškai tą mūšį, anot jo vykusį 1319 m., minėjo ir Č. Pišelis[14]. A. Nikžentaitis Medininkų mūšį vadina reikšmingiausiu XIV a. I pusėje žemaičių laimėtu mūšiu. Anot jo iki to mūšio „Vokiečių ordinas kasmet rengdavo po 2-3 žygius, po pralaimėjimo į Lietuvą pirmąkart įsiveržė tik 1322 m.“ Vienok, ir šis istorikas minėjo tik antąją Žemimų-Biržulio mūšio stadiją. Nikžentaitis nežinojo ar neminėjo ir Gedimino 1320 m. sudarytos dvejų metų paliaubų sutarties su kryžiuočiais [11], lėmusios laikiną kryžiuočių apsiramimą.

Minimą mūšį vadinti Žemimų-Biržulio vardu skatina išsamus jo aprašymas Teodoro Narbuto „Lietuvių tautos istorijoje“ [11], kur labai aiškiai išskiriamos dvi to mūšio stadijos: pradinė prie Žemelio ir galutinė prie Biržulio netoli tuometinių Medininkų (dabar Varniai).

Dar 1319 m. Gediminas pradėjo telkti kariuomenę Žemaitijos pasienyje. Narbutas T. [17] rašė, kad nuo iš pietinės Rusijos ir iš Polocko sutelktos kariuomenės „retkarčiais atsiskirdavo raitelių būriai ir Nemuno vieškelio artindavosi prie Prūsijos sienos. Kryžiuočiai apie tai žinojo.“ Tuo metu kryžiuočiai jau buvo užvaldę dabartinę Suvalkiją, tad Narbutas T. vadino tą teritoriją Prūsijos vardu.

Siekdamas dar labiau padidinti Ordino šlovę po neseno Žemaitijos užvaldymo ir tebejausdamas „pareigą proteguoti kunigaikštį Pelužį, kuriam norėta patikėti valdyti visą Lietuvą“, kryžiuočių maršalka Henrikas iš Plockau 1320 m. organizavo žygį į Lietuvą. Jį lydėjo 40 Ordino riterių, būrelis atvykėlių pasauliečių iš Vokietijos ir lietuvių pabėgėliai. Henrikas stojes priešakyje didelės kariuomenės, suburtos iš „vienuolių savanorių iš miestų ir provincijų, iš specialių šauktinių iš Žemgalos ir Kuršo aplink Memelį; taip pat buvo Livonijos pastiprinimas, be to keturi tūkstančiai ginkluotų žemaičių.“ Toji kariuomenė turėjusi apie 20 000 kareivių.

Kryžiuočių kariuomenei pajudėjus į Lietuvos gilumą, priešakinė Lietuvos kariuomenė atsitraukusi „iki Žemėlės upės, arba Atmenos, tekančios per dvi mylias į pietus nuo Žemimų.“ Žemele minėjęs Strijkovskis [16], o Atmena minima rankraštinėje Lietuvos (Bychovco) kronikoje [7]. Dabar maždaug nurodytu atstumu nuo Žemimų, esančių Jonavos rajone, randame Lankesos upės vingį. Tai gali būti minėtųjų Žemėlės ar Atmenos šiandieninis atitikmuo.

Lietuvos kariuomenę Gediminas atitraukęs iki mūšiui strategiškai patogios vietos. Jos priekyje buvę visu frontu išsklaidyti totoriai. Centrą sudarę rinktiniai Lietuvos bajorai, sparnus – rusėnai, polockiečiai buvę rezerve [11].

Prieš paskelbdamas mūšį, Henrikas pastatęs žemaičius tarp priekinės ir atsarginės linijos taip, kad būtų tarsi vokiečių kariuomenės apsupti.

Mūšį pradėję totoriai. Jie ėmėsi greitų manevrų ir dvikovų, su neapsakomu įniršiu

ir baisiais riksmomis. Tokia mūšio pradžia vokiečiams buvo neįprasta; jų gretose kilo sąmyšis. Puldami plačiai ištemtu frontu, totoriai ėmė brautis tarp priešo linijų. Dėl kryžiuočiams nepalankios mūšio vietos, pavyko juos apsupti iš sparnų. Pirmasis žemaičių pulkas gavo įsakymą artintis prie priešakinės rikiuotės, siekiant suformuoti kvadratą, bet totorių antpuolai neleido to tinkamai padaryti. Kryžiuočių branduolio nebesaugojo sparnų gynyba. „Gediminas, gavęs ženklą, kada totoriai pasitraukė iš fronto, puolė svarbiausią kryžiuočių vidurio koloną, stovinčią su ordino vėliava. Vokiečiai keletą kartų šovė iš pabūklų, tą pačią akimirką žemaičiai, užuot žengę į priekį, kad paremtų pirmąją liniją, su neregėtu narsumu atakavo tą pačią koloną iš užnugario, kad prisiveržtų pas lietuvių; šitaip buvo apsupta ši kolona“ [11]. Pakrikę net šaltakraujai riteriai. Prasidėjo pavoingas atsitraukimas. Trauktis vadinamuoju Nemuno vieškelio buvo neįmanoma; brasta per upę buvo išardyta.

Kryžiuočiai buvo priversti trauktis per Medininkų pavieta. Jie tikėjosi pasiekti stiprią pilį ir pasislėpti nuo persekiotojų, bet ties Biržulio ežeru rado žemaičių išardytą tiltą. „Visa kryžiuočių kariuomenė pasirodė esanti prispausta prie užtvankos, iš abiejų pusių pragaistingų pelkių apsupta“. Lietuvių lankininkai, braudamiesi jiems pažįstamomis klampynėmis, apšaudė kryžiuočius iš šonų. Smarkiai pulta iš priekio ir iš užpakalio. Prasidėjo antrasis mūšis prie Biržulio ežero. Tame mūšyje „Išžudyti, paskandinti arba sučiupti buvo bemaž visi, kuriems vadovavo maršalka Henrikas. Jis žuvo užtvankoje su dvidešimt devyniais riteriais ir nemažu būriu puikiausių kavalių.“ Kiti mirė iš bado. Po šio mūšio vieną iš suimtųjų riterių, Sambijos fogtą Gerardą Rude, žemaičiai dievams paaukoję [11].

Tada visa Žemaitija sukilusi prieš kryžiuočius; visi buvę išvaryti arba išžudyti. Pelužis taip pat buvęs pagautas ir nubaustas mirtimi, „o jo bendrininkams – Draikai, arba Draikoliui, taip pat Svirtilui – Gediminas įsakęs nukirsti galvas“ [7].

Nuo to Žemaitijos išlaisvinimo *lapkričio 3-iąją dieną buvusi pradėta švęsti Ilgių šventė* [11].

Nėra istorikų sutarimo dėl Gedimino gimimo datos: oficialiuose šaltiniuose rašoma jį gimus 1275 m. [5, 6, 12, 13], o įtikinamesnė yra 1257 m. gimimo data [2, 14].

Neaiškos yra ir Gedimino mirties 1341 m. aplinkybės. Vienur minima Gedimina žuvus mūšyje su kryžiuočiais, kitur jo mirtis siejama su opozicijos kerštu dėl Gedimino ketinimų priimti katalikų tikėjimą. Įtikinamesnė atrodo antroji versija.

Literatūra

- Almonaitis V., Almonaitienė J., „Gedimino pilis...“, in: *Šiaurės Atėnai*, 2006 m. birželio 10 d., Nr. 800. Prieiga per internetą – www.culture.lt/satenai/.
- Atlas Historyczny, Genealogiczny, Chronologiczny i Geograficzny, znany powszechnie pod nazwiskiem, Wilno, 1844.
- Gudavičius E., *Lietuvos istorija nuo seniausių laikų iki 1569 metų*, Vilnius, 1999.
- Gedimino laiškas, parengė Pašuta V. ir Štal I., Vilnius, 1966.
- Ivinskis Z., *Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius, 1991.
- Lietuvos istorija*, red. A. Šapoka, Kaunas, 1936. Fotografuotinis leidimas – Vilnius, 1990.
- Lietuvos metraštis Bychovco kronika*, Vilnius, 1971.
- Lietuvos TSR istorija*: 1 Nuo seniausių laikų iki 1917 metų, Vilnius, 1985.
- Lipovka J., *Žemaitų metraštis*, Palanga, 2016. Rankraštis iš Lipovka.com „Hidden past“/News (LT)/.
- Maironis, *Raštai*, III t., Vilnius, 1992.
- Narbutas T., *Lietuvių tautos istorija*, IV t., Vilnius, 1997.
- Nikžentaitis A., *Gediminas*, Vilnius, 1989.
- Petrauskas T., „Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino diena“, in: *Voruta*, Nr. 20 (734), 2011 m. spalio 22 d.
- Pichel Ch. L. T., *Žemaitija*, Kaunas, 1991.
- Strijkowski M., *Kronika Polska, Litewska, Zmudzka i wszytkiej Rusi* [Strijkovskis M., Lenkijos, Lietuvos, Žemaitijos ir visos Rusijos kronika], Karaliaučius, 1582.
- Šapoka A., „Lietuva iki Vytauto“, in: kn. *Vytautas Didysis*. Vilnius, 1988.
- Vijūkas-Kojelavičius A., *Lietuvos istorija*, Vilnius, 1989.

Vytenis Almonaitis
Junona Almonaitienė

PIETŲ CEKLIS

KELIAUTOJO PO RIETAVO APYLINKES ŽINYNAS

Maloniai kviečiame į knygos „PIETŲ CEKLIS: keliautojo po Rietavo apylinkes žinynas“ pristatymą Vilniaus knygų mugėje vasario 24 d. (penktadienį) 15 val. 3.2 salėje. Dalyvaus autoriai Vytenis ir Junona Almonaičiai, Rietavo savivaldybės meras Antanas Černeckis, Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus direktorius Vytautas Rutkauskas, Lietuvos keliautojų sąjungos prezidentas Algimantas Jucevičius. Renginį ves etnologė Gražina Kadžytė.

Jei mugėje apsilankysite kitu laiku, kviečiame susitikti prie „Kelautojo žinyno“ stendo 5 salėje (artimi kaimynai - „Lututė“, „Nieko rimto“, nelabai toli - Rašytojų kampas)

Nepriklausomybės kovos

Alantos kraštas ir jo žmonės Nepriklausomybės kovų verpetuose 1918–1920 m.

Gintautas ŠEIKIS, Molėtų r., Alanta

1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Tarybai paskelbus šalies nepriklausomybę, metų pabaigoje vietos savivalda Alantoje, kaip ir kituose Utenos apskrities valsčiuose, kūrėsi dar esant vokiečių administracijai, kuri visokiais būdais tam trukdė. Utenos apskrities komisaras Balys Sližys pranešime vidaus reikalų ministrui rašė, kad kelias dienas derėjosi su vokiečių pareigūnais, kol lapkričio 26 d. gavo jų sutikimą valsčiuose organizuoti susirinkimus. Iki lapkričio 30 d. visuose Utenos apskrities valsčiuose, tarp jų ir Alantoje, buvo surengti rinkimai, Alantos valsčiaus komiteto pirmininku tapo Rapolas Kazlas, nariais: Pranas Jakučionis, Juozas Steiblys ir mokytojas Stasys Slapšys. 1918 m. gruodžio pradžioje iš Alantos pasitraukė paskutinis vokiečių kareivis. Besitraukianti vokiečių armija išvežė rekvizuotą turtą, Alantos bažnyčios vargonų dalį, nusiaubė Alantos dvaro pastatą, aplinkui siautėjo dezertyrų gaujos. Alantos pradinėje mokykloje vokiečių okupacijos laikais buvo įkurta užkrečiamųjų ligų ligoninė, vėliau jos patalpos paverstos sandėliu, nebuvo aiškių valsčiaus administracijos ribų.

Bolševikų kariuomenei 1918 m. pabaigoje užėmus didelę dalį Lietuvos teritorijos, Lietuvos Vyriausybė, matydama sudėtingą šalies padėtį, paskelbė kreipimąsi į Lietuvos gyventojus savanoriais stoti į Lietuvos kariuomenę ginti šalies nepriklausomybę. Į kreipimąsi atsiliepė šimtai Lietuvos sodžių gyventojų. Pirmaisiais Alantos krašto savanoriais 1918 m. pabaigoje–1920 m. pradžioje užsirašė broliai Jonas ir Liudvikas Jurkevičiai ir Adolfas Vitkūnas iš Piešiškių kaimo, brolis ir sesuo Stasys Tumas ir Liudvika Tumaitė iš Migiškių kaimo, Jokūbas Mišinys iš Karalinos, Bronius Puodžius iš Juodiškių, Pranas Telksnys iš Runionių kaimo.

Pirmiesiems savanoriams trūko aprangos ir ginklų: *vieni su kailiniais, kiti su menkais švarkeliais, kiti su paltais, vieni įsispyrę į klumpes, kiti su vyžomis, tretį su batais. Šautuvai daugiausia pririšti viroelėmis, tik uniformines kepure vis*

Pirmasis nepriklausomos Lietuvos Alantos valsčiaus komitetas (1918 m. pabaiga–1919 m. pradžia). Iš kairės į dešinę: J. Sližys, R. Kazlas (pirmininkas), P. Jakučionis ir S. Slapšys. Nuotr. kopija iš asmeninio G. Šeikio archyvo

turėjo. Žygiuojant voroje geriau atrodančius statydavo į priekį. Padėtis fronte su bolševikais darėsi kritiška, jauna Lietuvos kariuomenė, negalėdama atsispirti gausesniems bolševikų daliniams, traukėsi. Gruodžio pabaigoje Alantą užėmė Raudonosios armijos Pskovo (Lietuvių) divizijos 7-asis pulkas. 1919 m. sausio 14 d. Alantoje buvo sudarytas revoliucinis komitetas (*revkomas*) iš kairuoliškai nusiteikusių aktyvistų. Šio komiteto pirmininku buvo išrinktas Antanas Siminkevičius. Revoliucinis komitetas turėjo savo miliciją, jo būstinė buvo įsikūrusi name, kuriame anksčiau gyveno varpininkas, Vinco Kudirkos bendražygis, daktaras Jonas Gaidys-Gaidamavičius. Laitarpis nuo 1918 m. pabaigos iki 1920 m. pradžios buvo sunkus jaunai besikuriančiai valstybei, tačiau Lietuvos kariuomenė sugebėjo sparčiai persiorganizuoti ir, atrėmusi keletą bolševikų puolimų, pamažu perėmė iniciatyvą ir 1919 m. pavasarį pradėjo stambesnius puolamuosius veiksmus.

Alantos išvadavimas iš bolševikų buvo gerai suplanuotos karinės Kurklių operacijos dalis. Jį atliko Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 1-asis pėstininkų pulkas, vadovaujamas karininko Kazio Ladigos. Pagrindinis puolimo tikslas – užimti Kurklius, Anykščius ir teritoriją tarp Šventosios ir Virintos upių. Gegužės 19 d. pulko vadas K. Ladiga, norėdamas apsaugoti rinktinės kairįjį sparną nuo netikėtų bolševikų kontrpuolimų, nutarė pulti

Anykščius, o karininko Vinco Šaudžio vadovaujama kuopa gavo užduotį užimti Alantą ir jos svarbiausiomis kryptimis organizuoti atramos punktus. Gegužės 19 d. ankstų rytą pulko 6-oji kuopa pajudėjo Alantos link per Perkalius, Paraudinės dvarą ir Laičius ir, po trijų valandų nesulaukusi bolševikų pasipriešinimo, įžygiavo į Alantą. Po kiek laiko į Alantą atvyko ir trijų karininkų vadovaujama lenkų kuopa, kuri irgi buvo gavusi užduotį užimti Alantą. Tarp lietuvių ir lenkų karininkų įvyko smarkus ginčas, bet, matydami tvirtą lietuvių nusistatymą, lenkai iš Alantos pasitraukė Molėtų kryptimi. Vadovaujant karininkui V. Šaudžiui, buvo padarytos užtvaros Pakalnių ir Alantos dvaro kryptimis, nes bolševikai įsitvirtino į vakarus nuo Kazlų kaimo ir visą laiką šaudė į lietuvius. Kovose tarp Pakalnių ir Kaniūkų buvo sunkiai sužeistas kuopos vadas V. Šaudzis, tačiau kuopos vadovavimą perėmęs karininkas Juozas Plenta spėjo išvesti kuopą iš apsupties į Skiemonis, kur tuo metu buvo pulko štabas.

Po nedidelio atokvėpio gegužės 22 d. buvo pradėta ruošti naujam puolimui Utenos kryptimi. 1919 m. gegužės 24 d. vyriausiasis kariuomenės vadas generolas Silvestras Žukauskas paskelbė įsakymą, kuriu Ukmergės rinktinė, susitarusi su vokiečių saksų 18 pėstininkų pulku, turėjo pulti Uteną trimis voromis. Dešiniąją vorą, kuri turėjo pulti per Alantą ir Pakalnius, sudarė pėstininkų 1-ojo pulko du batalionai, raitųjų žvalgų komanda, du raitelių eskadronai ir karininko Motiejiaus Pečiulionio vadovaujama ne visos sudėties 4-oji baterija su 3 patrankomis. Šiai vorai vadovavo pats karininkas K. Ladiga.

Puolimas buvo pradėtas gegužės 31 d. Dešinioji karininko K. Ladigos vadovaujama vorą, išvakarėse susitelkusi prie vieškelio Alanta–Pakalnai–Utena, 6 val. ryto pradėjo žygi. Pasiekusi Motiejūnų kaimą, vorą iš Žybečių kaimo aukštumų buvo apšaudyta bolševikų šautuvų ir kulkosvaidžių ugnimi. Į tai atsakius artilerijos ugnimi ir pasiuntus vieną pėstininkų kuopą, bolševikai pasitraukė Kaniūkų link. Atrodė, kad K. Ladigos vadovaujama vorą toliau sėkmingai stums prieš Utenos link, tačiau bolševikai persigrupavo ir į lietuvių artilerijos ir puolančiųjų pėstininkų veiksmus atsakė smarkia ir taiklia visų rūšių ginklų ugnimi. Puolančiosios lietuvių grandinės buvo sulaukytos ir, neatlaikiusios spaudimo, ėmė trauktis. Bolševikai iš Kaniūkų kaimo perėjo į kontrpuolimą nuo Vitkūnų ir Saukiškių kaimų ir ėmė supti vorą iš dešinės pusės. K. Ladiga, tai matydamas, leido karininkui Vladui Skorupskui su pėstininkų artilerija, kurią iš dešinės supo priešų raiteliai, trauktis nuo Kazlų kaimo ir persigrupuoti. K. Ladiga

su raiteliais, priešui nematant, už į rytus nuo Kazlų kaimo krūmokšniais apaugusios kalvos palikę arklius, prisileido arti žvalgybos neturėjusius persekiotojus ir juos netikėtai atakavo salvėmis. Bolševikai to nesitikėjo ir pakriko, ėmė skubiai trauktis. Pėstininkais tapę žvalgai ir raiteliai, puldami per kalnelius nuo šiaurės vieškelio pusės, apie kilometrą persekiojo besitraukiantį priešą Alantos–Pakalnių vieškelio. Neturint tikslių žinių apie dešiniąją sparną buvusius raitelius, toliau persekiojimo buvo atsisakyta. Bolševikų raiteliai, lenkams pasitraukus, laisvi veikė voros dešinėje. Tuo metu pro Svobiškio dvarą, Antaliežius, Trumponis, Migiškius prasiveržė vakarų kryptimi, atakavo ant vieškelio pastebėtas karininko V. Skorupskio voros dalis, tačiau ši bolševikų puolimą mūsiškiai laiku pastebėjo. Karininkui A. Povilaičiui į puolantį priešą atidengus smarkią kulkosvaidžių, o karininkui M. Pečiulionui – taiklų artilerijos ugnį, bolševikų raiteliai atsitraukė.

Atsitraukiančius bolševikų raitelius pastebėjo Alantos apylinkės žvalgiusieji Lietuvos kariuomenės raiteliai. Bolševikus, prijopusius prie Virintos upės tilto, mūsiškių raitelių užtvaros nuo aukštumų stipriai apšaudė. Bolševikų raiteliai nuo vieškelio metėsi per Virintą į šiaurės rytus. Bet čia salvėmis juo pasitiko kitos lietuvių raitininkų užtvaros. Dar labiau pakrikę bolševikai metėsi į šoną ir vėl įklimpė į pelkę prie Alantos, alantiškiams žinomą Peklos vardu. Palikę iklimpusius arklius, jie pėsčiomis pasitraukė. Vėliau vietos gyventojai iš pelkės ištraukė iklimpusius arklius, surinko bolševikų paliktus ginklus ir amuniciją. Vėl perėmęs iniciatyvą ir iki vėlyvos nakties su savo raitininkais persekiodamas bolševikus, K. Ladiga pasiekė Skudutiškį ir Kaniūkus. Kelias į Uteną buvo laisvas. Birželio 2 d. ryte buvo išvaduota Utena.

Apie sunkias kovas ties Alanta byloja ir savanorių prisiminimai. Viršila Antanas Tataris savo prisiminimuose rašo: *Apsupti ties Alanta šaudome į mus supančius bolševikus, vietos be galo netikusios – plikos kalvos, jokio miškelio arkliams ir pabūklams paslėpti, priešais pelkės. Vadas buvo įsakęs neprileisti žūtbut priešų prie patrankų, aplink kalena priešų kulkosvaidžiai, dulkindami kalvų viršūnes. Galų gale pasitraukė 3 km link Alantos ir lengviau atsikvėpė. Iš maišo kaip unguriai išlindome, o ir priešui dar sudavėme.*

Dar vieno kovotojo Prano Kemežio prisiminimas apie sudėtingas kovas tarp Vastapų ir Kaniūkų: *Matydamas, kad mums gresia pavojus, būdamas prie kulkosvaidžio, atidengiau ugnį, bet priešą jau neįmanoma buvo atremti. Bolševikai į mūsų apkasus pradėjo smarkiai šaudyti. Dar sugedo mūsų vienas kulkosvaidis, vadas kažin kur dingo, likau su kulkosvaidžiu, keletas sveiki, kiti sužeisti kareiviai... Bolševikai pradėjo mus supti, reikėjo trauktis. Visi kareiviai pradėjo bėgti, vieną mano draugą sužeidė, kitą užmušė, palikau vienas prie kulkosvaidžio, atsišaudžiau kiek galėjau. Gal ir aš būčiau pabėgęs, bet reikėjo gelbėti kulkosvaidį, bet jam užvirė vanduo. Pastebėjau, kad mūsų kareivių nėra, o bolševikai artėja, be perstojo krinta patrankų sviediniai. Kulkosvaidžio nenorėdamas palikti priešams, pritempiau prie ežero ir įmėčiau į vandenį, galvojau, kai grįšime, ištrauksiu, būvau numatęs bėgti per kalnelį, bet besitraukiant bolševikų sviedinys mane sužeidė. Bolševikai radę mane nuvežė į Uteną, po to į Zarasus ir Daugpilį. Atsidūriau Petrapielyje, kur gydžiausi 10 mėnesių, iš kurio pervėžė į Pskovą, iš kur bandžiau bėgti, bet plaukiant per upę sugavo. Antrą kartą pavyko pabėgti ir pėsčias atsidūriau Vitebske. Einant iš Vitebsko viename kaime atsitiktinai papuoliau pas lietuvių ūkininką, kuris aprangę, pavalgydino, nurodė kelią ir pėsčias atėjau laukais ir pelkėmis iki Latvijos, kur pasidaviau latvių kariams, kurie mane pristatė į Obelius. Lietuvoje prisistatęs į 1 pulką visus nustebinau, oficialiai buvo parašyta ir perduota namiškiams, kad žuvau kautynėse ties Alanta.*

Lietuvos kariuomenė atmuša bolševikų kavalerijos puolimą ties Alanta 1919 m. Dailininkas I. Rudolfas. Paveikslo originalas saugomas Vytauto Didžiojo karo muziejaus fonduose

Lenkų legionieriai Alantoje 1920 m. pradžioje. Nuotr. iš asmeninio G. Šeikio archyvo

Lietuvos valstybės kūrėjai – Vasario 16-osios akto signatarai

Kas 1918 m. nuvežė Nepriklausomybės Aktą į Berlyną?

Atkelta iš 5 p.

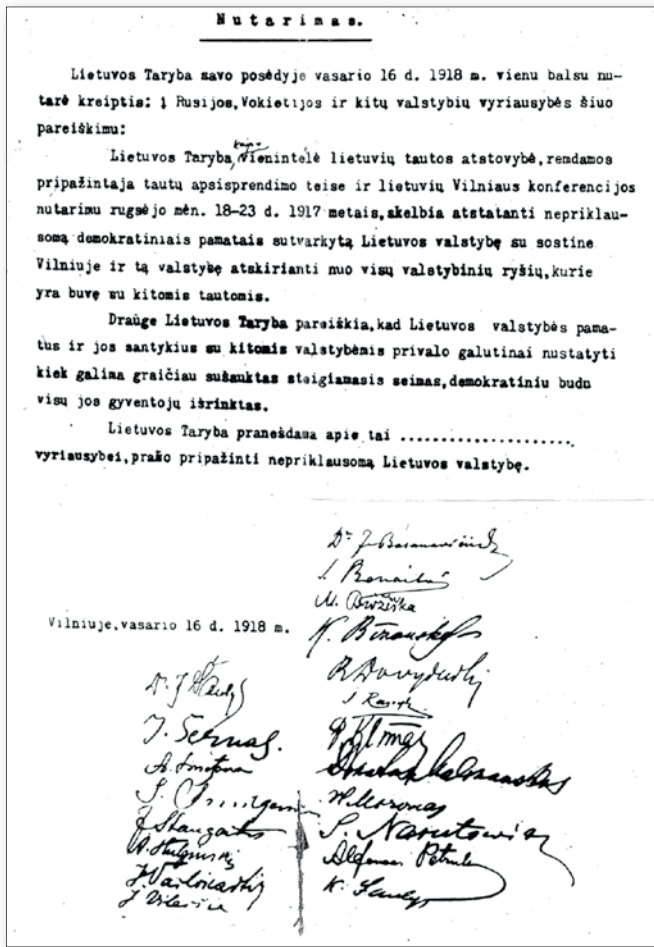
Deja, ne tik neturime Nepriklausomybės Akto, bet ir nežinome jo paskelbimo pasauliui nuoseklios sekos. Nuostabą kelia ir ta aplinkybė, kad nemaža dalis istorikų, rašydami apie 1918 m. Lietuvos Nepriklausomybės Aktą, vadovaujasi sovietmečių neva Petro Klimo parašytais atsiminimais². Nėra taip pat žinoma, kokiais keliais klaidžiojo ir Petro Klimo dienoraštis iki išspausdinimo Čikagoje³ ir kodėl Prancūzijoje gyvenantis jo sūnus nusprendė atsiminimus spausdinti JAV, nors Europoje savo darbus spausdino istorikai Konstantinas Avižonis⁴, Zenonas Ivinskis⁵ ir kt. Paslaptimi apgaubtas ir P. Klimo dienoraščio eksponavimas Signatarų namuose. P. Klimo publikacijos iki Antrojo pasaulinio karo labai skiriasi nuo sovietmečių rašytų atsiminimų. Akivaizdu, kad geriausiai atveju, okupacinėmis sąlygomis parašyti ir savicenzūros koreguoti atsiminimai negali būti naudojami ne tik istoriniams tyrimams, bet ir proginėms publikacijoms. Deja, šito nenori suvokti ne tik iš sovietinės nomenklatūros kilę istorikai kaip R. Lopata ir kiti, bet ir jaunosios kartos atstovai, kad ir istorikė Vilma Bukaitė. Ką savo atsiminimuose, išleistuose 1979 m. Bostone⁶ skelbė P. Klimas, sovietmečių, 1981 m., recenzavo prof. A. Gaigalaitė⁷. Kaip ji, sovietinė istorikė, gavo buržuazinio nacionalisto atsiminimus ir kodėl juos pririnkė recenzuoti? 1928 m. vasario 15 d. „Lietuvos aide“ P. Klimas rašė: „Susitarimas dėl paskelbimo formulos įvyko Lietuvių Komiteto pirmininko kabinete, Didžiojoje gatvėje Nr. 30, b. 2 tarp 12 ir 3 val. dieną. Paskui paprasčiausiu būdu, tarytum nieko nebūtų įvykę, visi ėjom valgyti pietų. 5 val. p. Šaulys pranešė mūsų nutarimą Vokiečių okupacijos atstovams ir prašė leisti laikraščiuose skelbti „Lietuvos Aidas“ iš savo pusės kreipės į Spaudos Skyrių (Pressestelle), idant leistų nepaprastą ekstrą – lapelį.“⁸ Verta būtų patikslinti Nepriklausomybės akto pasirašymo laiką. Donatas Malinauskas nurodo tikslų laiką – 1:30 dienos⁹. Dar anksčiau, tai yra 1920 m. vasario 15 d. „Lietuvyje“ P. Klimas rašė, kad „Tat ir buvo vasario 16 d. vienu balsu-padarytas nutarimas...“¹⁰ Reikšmingų Lietuvai istorinių įvykių paspalvinimas sovietmečiu neva P. Klimo rašytais prisimimais daro aktą ne tokį reikšmingą, kartu žemina signatarus ir mus visus. Lietuvoje Nepriklausomybės Akto ženklėsni platinimą vokiečiams pavyko pristabdyti. Tačiau nemažiau svarbu buvo savo nepriklausomybės siekį paskelbti pasauliui. Donatas Malinauskas, duodamas interviu vėliau kolaboravimu su sovietais išgarsėjusiam Justui Paleckiu, teigė: „Tuo tarpu **ištikimas tarybos draugas** jau minėtas kareivis profesorius nuvežė akto tekstą į Berlyną Erchergeriui, o jis perdavė kai kurioms vokiečių didesniųjų laikraščių redakcijoms. Ir didelis buvo okupacinės valdžios nusteбimas, kad griežtai uždraustas vietos spaudoje dokumentas pasirodė keliuose Berlyno dienraščiuose. Bet Vokietijos valdžia irgi greit susigriebė ir uždraudė tolimesnį akto skelbimą ir jo komentavimą.“¹¹ R. Lopata monografijoje, skirtoje D. Malinauskui, matyt, neatsitiktinai pakeitė citatą: „Tuo tarpu jau minėtas kareivis – profesorius, nuvežė akto tekstą į Berlyną Erchergeriui, o jis perdavė kai kurioms vokiečių didesniųjų laikraščių redakcijoms, ir dokumentas pasirodė keliuose Berlyno dienaščiuose. Bet Vokietijos valdžia irgi greit susigriebė ir uždraudė tolesnį akto skelbimą ir jo komentavimą.“¹² Akivaizdu, kad R. Lopatos citata neatitinka cituojamo originalo. Gal jis naudojo mums dar nežinomo komunistų partinio archyvo citatą. Kaip ten bebūtų, iš citatos dingio žodžiai **ištikimas tarybos draugas**. Ar tie žodžiai tokie jau svarbus? Esama ir daugiau problemų, sieturų su minimo Justo Paleckio straipsnio citavimu. Petro Klimo Vilniuje išleistuose 1990 m. atsiminimuose šlovinamas Justas Paleckis, „kaip taikliai tą laikotarpį“¹³ pavaizdaves. Deja, didžioji dalis citatos yra t. D. Malinausko žodžiai, o ne J. Paleckio. Mažai tikėtina, kad P. Klimas būtų leidęs sau šlovinoti lietuvių tautos budelį J. Paleckį ir būtų užmiršęs tremtyje iš bado mirusį signatarą D. Malinauską. Keistoką recenziją 1979 m. „Akiračiuose“ paskelbė Vincas Trumpa, atkreipdamas dėmesį į tai, kad Petro Klimo prisiminimų, išleistų JAV¹⁴, p. 126 rašoma: „Ivertindamas Vasario 16 d. aktą P. Klimas meta labai įdomią mintį: „Jo prasmė taip pat nesiršia su santvarka: **jos pamate gali būti ir komunizmas ir kapitalizmas.**““¹⁵ Tai ne ka

kita, kaip komunizmo propagavimas išsivijoje. Matyt, nėra didelė paslaptis, kaip į JAV pateko mikrofilmai su tekstu. KGB pergabendavo ir kunigo Antano Valantino eilėraščių rinkinius, ten juos išleisdavo (kunigas atgimimo pradžioje laikraštyje „Literatūra ir menas“ prisipažino bendradarbiavęs su KGB), o kas gavo honorarą – nežinoma. Anot Vinco Trumpos, „Iš mano atsiminimų“ nėra nei jo [Petro Klimo] autobiografija, nei jo atsiminimai apie kitus žmones ir įvykius. Iš tikrųjų, tai yra maždaug 1915–1923 m. Lietuvos istorija, kurioje remiamasi dar jo paties 1919 m. vokiškai išleistu dokumentu ir komentaru rinkiniu (*Werdegang des litauischen Staates*). Būtų buvę daug įdomiau, jeigu Klimas tikrai būtų rašęs atsiminimus su ano meto valstybės vyrų ir veikėjų charakteristikomis, su įvykių užkulisiais ir anekdotais. Tik vienur kitur teprasiveržia tas asmeniškias bruožas¹⁶. Tiesa, tų asmeniškų prasiveržimų V. Trumpa pamini tik tris: pabėžį Voldemaro kalmukišką išvaizdą¹⁷, pamini klūpantį Joną Vileišį¹⁸ ir Ernestą Galvanauską su paslaptinomis moteriškomis šlepetėmis. Deja, kaip taikliai V. Trumpa pastebėjo, prisiminimų kaip ir nėra. Prie to pastebėjimo reikia pridurti, kad tekste esama įžeidžiančių žodelių: K. Olšauskas – karjeristas¹⁹, Gabrys – demiurgas²⁰, tik Vincas Mickevičius-Kapsukas – tai meteoras²¹. Paskelbta tiesa ar melas – signatarai jau mirę, vadinasi, ir pataisymų nebus. V. Trumpas, reklamuodamas P. Klimo knygą, nurodo net kainą.

Nors Ingrida Jakubavičienė monografijoje „Seserys Sofija Smetonienė ir Jadvyga Tubelienė“ teigia, kad Petras Klimas niekur nenurodo Vokietijai tarnavusio kariškio, padėjusio paskelbiant Nepriklausomybės Akta pasauliui, vardo, nei pavardės. Autorė pripažįsta kaip šaltinį sovietmečio kūrinius, toks požiūris rodo, kad istorija ir toliau falsifikuojama. Knygoje „Iš mano atsiminimų“, publikuotoje 1990 m., rašoma, kad kareivis buvo vieno iš armijos laikraščių – „Zeitung der X Armee“ – redaktorius, rašytojas novelistas, socialdemokratas Oskar Wohrle²². P. Klimas iikarinėsė publikacijose niekur nėra nurodęs ne tik vokiečio kario pagalbininko pavardės ir vardo, bet visai apie jį niekur neužsiminė. Kaip minėta, apie Tarybos draugą iki karo užsiminė tik Donatas Malinauskas, nenurodydamas jo vardo ir pavardės, tik pastebėjo, kad tai buvo profesorius, tarnavęs paprastu kareiviu Vilniuje, vokiečių Raudonajame Kryžiuje²³. 1928 m. D. Malinauskas kenirotė pavardės, nenorėdamas pakenkti. Kitą Nepriklausomybės Akto signatarai tarpukariu apie karį pagalbininką nėra užsiminė, netgi ir pats Petras Klimas. 1928 m. P. Klimas rašė, kad „Kitais „uždraustais“ kelias vasario 16 d. nutarimas buvo išsiustas Berlynan, kur vasario 18 d. vakare jį paskelbė „Das neue Litauen“ ir „Vossische Zeitung“...“ Akivaizdu, kad Akto kelionė iki paskelbimo užtruko dvi paras. Nėra duomenų, kad ir P. Klimas ką nors tiksliau žinojo apie Akto kelionę tarpukariu.

Paskelbimas pasauliui

Kokia buvo Lietuvos Nepriklausomybės Akto kelionė iki Berlyno, kur jis pirmą kartą buvo paskelbtas pasauliui. Tiksliai kelionės pradžia ir pabaiga nėra žinoma, kaip ir nežinoma visa Akta gabenusių asmenų grandinė. Akivaizdu, kad Akto kelionė į Vokietiją turėjo prasidėti vasario 16 d. antroje pusėje, tai yra po 1:30 val. dienos. Žinoma, kad J. Šaulys to paties **šeštadienio** vakare įteikė Georgui fon Boninui, Vokietijos užsienio reikalų ministerijos atstovui prie okupacinės valdžios Vilniuje, vasario 16 d. nutarimą²⁴. Remdamasis aukščiau cituotais P. Klimo atsiminimais Raimundas Klimavičius nurodo, kad nutarimas buvo įteiktas Georgui fon Boninui 17 val.²⁵ Vasario 16 d. antroje dienos pusėje vykusiam posėdžiui pirmininkavo J. Šaulys, posėdis prasidėjo 6:30 val. vakaro²⁶. Istoriografijoje paskutiniu laiku įsigali nuomonė, kad Akta eiliniam kariui perdavė Jadvyga

Chodakauskaitė. Reikia manyti, kad darbai po Akto pasirašymo buvo iš anksto pasidalyti. Jurgis Šaulys buvo atsakingas už Akto įteikimą Georgui fon Boninui, Kazimieras Šaulys įteikė aktą vokiečių civilinės administracijos viršininkui Kaune²⁷. Į posėdį antroje dienos pusėje vasario 16 d. neatvyko: Banaitis, Dovydaitis, Staugaitis, kun. Šaulys ir Petrušis²⁸. Kada ir kas perdavė Aktą Jadvygai Chodakauskaičiai, nėra tiksliai žinoma. Kad ir kaip bebūtų keista, tačiau tokių žinių nesama nei tarpukario, nei pokarinėje emigracijos spaudoje, jų nėra ir sovietmečiu rašytuose P. Klimo raštuose. Tarpukariu apie profesorių karį žinojo tik D. Malinauskas, taigi, veikiausiai, jisai ir perdavė aktą Jadvygai Chodakauskaičiai arba tiesiogiai eiliniam kariui. Apie slapta Akto siuntimą į Vokietiją ir procese dalyvavusias personalijas, nėra abejonių, visa Taryba nežinojo. Dar viena aplinkybė krenta į akis, kad D. Malinauskas dalyvavo abiejose vasario 16 d. ir vėlesniuose posėdžiuose, nors ir buvo be galo užimtas ūkiniais reikalais.

Paslaptingas vokietis

Kaip minėta, apie vokiečių eilinį karių profesorių tarpukariu užsiminė tik D. Malinauskas. Kodėl apie jį nepasakojo kiti signatarai? Kas iš Tarybos narių galėjo kontaktuoti su vokiečių administracija? Kodėl skirtingai įvardijamas vokiečių kareivis, padėjęs lietuviams? A. Gargalaitė, pasiremddama, veikiausiai, P. Klimu, nurodo, kad „dokumentas per vieną vokiečių karininką iš laikraščio „Zeitung der X Armee“ buvo perduotas Vokietijos parlamento partijoms, o iš ten pateko į Vokietijos spaudą“²⁹. Deja neva P. Klimo 1916 m. įvykių aprašyme atsiranda Oskar Wohrle, kuris pristatomas kaip „vienas iš armijos laikraščių „Zeitung der X Armee“ redaktorių...“³⁰. Iš tikrųjų, redaktoriumi jis tapo tik 1918 m. pabaigoje, kai laikraštis tapo karininkų Tarybos organu (*Organ des Soldatenrates*)³¹, o prieš tai redaktoriumi buvo Hans Herman Urbach³² ir dirbo nuo pat 1915 m. pirmojo numerio³³. Akivaizdu, kad P. Klimo raštų cenzoriai kankinosi ir negalėjo apsispręsti kas geriau – karininkas ar kareivis ir t. t. Karininkas negali būti lietuvių tautos draugas. Gal kiek aiškumo galėtų įnešti Vokiečių kareivių Tarybos posėdžių protokolai, jie kažkokiais keliais pateko į signataro Jurgio Šaulio archyvą ir 2006 m. buvo saugomi JAV Filadelfijos Universitete. 2006 m. minimo JAV Universiteto rankraštyne ieškodamas Nepriklausomybės Akto, pamačiau ir *Soldateraten* posėdžių protokolus. Klausimas, ar turėjo D. Malinauskas kontaktą su vokiečių administracija, nėra sudėtingas. Garsiojoje

1925 m. J. Gabrio ir A. Voldemaro byloje D. Malinauskas teigė: „1918 m. man teko kalbėti su viena vokieite, kuri buvo Verwaltunge sekretorė. Kai aš jai pasiskundžiau ant Cimerlė, kam jis neleidžia kurti nepriklausomos Lietuvos, ji man pasakė, kad tai Gabrys neleidžias kurti nepriklausomos Lietuvos. Aš jo raportus vokiečių valdžiai skaičiau.“⁷³⁴ Kas buvo ta vokieitė taip atviravusi su signataru ir kodėl nutylėta jos pavardė teisme. D. Malinausko pusbrolis kunigaikštis Stanislovas Butautas-Andzejkovičius (*Butowt-Andrzejkowicz*) buvo vedęs vokieitę Verą Gebler-Michelson, kurios brolis buvo kaizerio adjutantas. Kai minimas signataro giminaitis 1940 m. emigravo į Vokietiją, dokumentuose buvo įvardijamas kaip von Butowt. Tai tarytum visą sustato į savo vietas. Galbūt per Verą Gebler-Michelson D. Malinauskas susipažino su vokiečių kareiviu, kuris sovietmečiu buvo paverstas socialistu.

Problema pagimdyta sovietmečiu – ar kareivis profesorius, dirbęs Vokiečių Raudonajame Kryžiuje ir artileristas Oskar Wohrle, nuo 1918 m. pabaigos dirbęs redaktoriumi, yra vienas ir tas pats asmuo, lieka neišspręsta. Lieka neišsku, kas vis dėlto nuvežė Aktą į Berlyną, per kiek laiko nuvyko ir kada grįžo pasiuntinys, jokie prisiminimai to neskelbia. Toje pačioje byloje A. Voldemaras pasako žodžius, kurie nieko nenustebina, tačiau jis tampa Akto pervežimo į užsienį detektyvo

Augustinas Voldemaras. Kodēl nutylētas jō vaidmuo?

Pradžią lyg aiški, tačiau nėra tyrimų dėl to, kas atspausdino aktą su klaidomis. Toliau Aktą D. Malinauskas perdavė vokiečių kareiviui, o pastarasis, anot Donato Malinausko, nuvežė jį į Berlyną Ercherbergeriui³⁵. Tačiau gal ir D. Malinauskas žinojo ne viską. Aišku tik viena, kad 1918 m. vasario 18 d. vakare Aktą be pavardžių paskelbė „Vossische Zeitung“. Vakariniame posėdyje, prasidėjusiam 6:30 val., dalyvavo ir D. Malinauskas. Rytinis posėdis baigėsi 3 val. po pietų. Buvusi trijų valandų pertrauka pietums kiek per ilgą. Ji prasidėjo viena ar dviem valandomis vėliau negu įprastai. Vakarinis posėdis buvo reikalingas Tarybos narių pavedimų rezultatams suvesti, o pavedimų vykdymas užėmė laiko. Štai kodėl posėdis įvyko vėliau negu įprastai. Matyt, jo metu Donatas Malinauskas trumpai informavo, kad tekstas perduotas, bet kam, nenurodė. Protokoluose rašyti tokių dalykų nebuvo galima, nes tai būtų medžiaga okupacinei vokiečių valdžiai. Posėdis baigėsi kaip niekada vėlai – 10 val. vakaro³⁶. Jis nebuvo

Kunigaikštis Stanislovas Butautas-Andžekovičius (Butowt-Andrzejkowicz) su žmona Vera Gebler-Michelson

Cirkas mažojoje Pirmosios Respublikos scenoje

Alvidas JANCEVIČIUS, žurnalistas, cirko istorikas, Vilnius

Pradžia Nr. 12 (830)

1929 m. rugpjūtį Šiaulių „Liaudies Namuose“ programą mažais divertismentais papildė vokiečių artistai. O 1931 m. sausio pabaigoje atvyko keletas Rygos Salomonskio cirko dalyvių, kurie taip pat gastroliavo „Liaudies Namų“ kino teatre.

♦♦♦

1898 m. pastatyti Liaudies namai turėjo nemažos reikšmės Šiaulių visuomeniniam gyvenimui. 1904 m. šių namų salėje, caro valdžiai oficialiai leidus, įvyko pirmasis viešas lietuviškas spektaklis „Amerika pirtyje“. Pokario metais čia buvo įsikūrę miesto Kultūros namai.

♦♦♦

1926 m. birželio 21-ąją „Lietuva“ paskelbė apie dar vieną tarptautinį graikų–romėnų imtynių čempionatą Kauno Parodos aikštės „Lunaparke“. Laukia atvykstant net aštuoniolikos dalyvių. Direktorių, savininką turįs būti garsus imtynininkas Petras Požela.

Ir, iš tiesų, „Lunaparkas“ pradėjo traukte traukti kauniečius. Ne vien imtynių, bet ir įdomios programos pasiūlymų. Kiekvieną dieną ėmėsi trys–keturios sportininkų poros. Rodyta linksma lietuviška operetė, p. p. Pikers baletas, charakteringas Snežinskio baletas, pasauliniai gimnastai Bretini ir kt. Programa truko nuo septintos iki vienuoliktos valandos vakaro, o įėjimas kainavo vos vieną litą. Negana to, paskutinėmis čempionato dienomis publiką masino iš publikos čempionams metanti iššūkį laisvų imtynių „Juodoji Kaukė“, kuris išeidavo imtis su tikra kauke.

Birželio 26 d. „Makabi“ aikštėje (istorinis stadionas Neries pakrantėje, dabartinėje Jonavos gatvėje, talpinęs pustrčio tūkstančio žiūrovų) įvyko viešinčio Kaune tarptautinio imtynininkų čempionato jėgų demonstravimai. „Rytas“ rašė: „Pasaulio čempionas H. Kavanas atlaikė ant savęs lėntas, per kurias pervažiavo trys automobiliai. Kitas stipruolis Pineckis 1,5 min. laike paguldė už ragų tvirtą jautį. Imtyninkas Vildmanas leido save aplenkti stora geležimi iš kurios pats pasiliuosavo ir išlaikė ant pečių sunkius bėgius, ant kurių galų buvo pasikabinę po pustuzinį žmonių.“

Savotiškai pramoginiai graikų–romėnų imtynių čempionatai Kaune vyko ir vėliau. Štai 1931 m. kovą Vytauto kalne vykusio čempionato I prizą (aukso medalį) laimėjo

Balgai iš Rygos, II – Europos čempionas Rasso, III – rusų milžinas Pugač. Kartu varžybas tradiciškai geram orui esant lydėdavo išpūdinga cirko divertismentinė programa. 1935 m. rugpjūčio 1-ąją vasaros teatre profesorius E. Chenkinas žadėjo garsiaisiais profesorius Teremino aparatais pagroti, „gaudydamas muziką iš oro“. Rugpjūčio 24–25 d. Vytauto parko teatre rodyti akrobatikos numeriai, klounų komedijos ir juokingi kupletai.

♦♦♦

Verti dėmesio ir nežinomo 1925 m. „Lietuvos žinių“ skaitytojo, pasirašiusio „Tarnautoju“, kritiniai pamastymai, atspindintys dalies Kauno publikos nuotaiką.

„Pas mus, Kaune, yra du sodnų, t. y. Vytauto kalne ir mieste. Vasaros laiku daugelis piliečių, ypač tarnautojų, kuriems nėra kur išvažiuoti pasimaudyti šviežiu oru, pirmiau liuosu laiku arba po darbo valandomis turėjo galimybės už menką mokesnį nueiti ant Vytauto Kalno arba į miesto sodną paklausyti orkestro, paskaityti ore laikraštį arba knygą. Gi dabar kaip Vytauto kalne, taip ir miesto sodne „įsteigtas“ „divertismentas“, kuris veikia kasdien ir laikotarpy daugiau jau mėnesio lošia vienodą „repertuarą“, o už įėjimą reikia mokėti 1 lt 50 ct. Turint omenyje, kad dabartiniu laiku litai labai sunku uždirbti ir kiekvienas tarnautojas turi jų labai mažai, mokėti kasdien po 1 lt 50 ct už įėjimą į sodną negali. Mano nuomone, reikėtų visus „divertismentininkus“ varyti iš sodnų ir neduoti jiems progos paskutinius litus lupti iš tarnautojų, arba pavelyti jiems savo „divertismentus“ rodyti nedaugiau 1–2 sykį į savaitę o ne kasdien.“

♦♦♦

„Mažosios scenos“ artistai pasirodydavo ne vien restoranuose, parkuose ar kinuose. Štai 1925 m. rugsėjo 29-ąją ir 30-ąją Kauno Tilmanso salėje surengti dideli cirko vaidinimai su nebūta Kaune programa. Kaip skelbė reklama: „Dalyvauš žinomi užsienio artistai. Iš programos vakaras atrodo būsiąs labai įdomus. Programa susideda iš 14 numerių.“ Lieka tik priminti jaunesniems skaitytojams, jog Tilmanso salė (vėliau – „Pergalės“ gamyklos salė, kur vykdavo šokių vakarai) priklausė garsiajam tarpukario Tilmansų fabrikui. Tai istorinė salė – kai teatras būdavo remontuojamas, čia buvo rodomi spektakliai. Deja, pastačius „Akropolį“ jo pašonėje buvusi salė visai sugriuvo.

1926 m. sausio 5-ąją Valstybės Teatre vyko tradicinis dramos artistų balius. Programme, be kitų, įrašyti ir Indijos fakyro iš Bombėjaus Nena Salib Bama-Putra iliuzijos triukai.

1929 m. gruodį „Odeono“ kino teatre gastroliavo kinų ir mongolų trupė „6 Dschang Dschu Ling“. („Odeon“ buvo pirmasis specialiai kino teatrui 1925 m. pabaigoje statytas modernus pastatas tarpukario Kaune pagal J. Saleneko projektą, po 1935 m. rekonstrukcijos pavadintas „Glorija“ (Laisvės al. 49a, dabar – Laisvės al. 87a, pastate įsikūręs Kauno lėlių teatras). O 1930 m. kovą grandiozinį publikos susidomėjimą sukėlė iš Ceilono atvykusi, „Lietuvos žinių“ žodžiais, antropoidų trupė šimpanzių padermės Tarzano šeima. „Šitokia sensacija bene pirmą kartą Kaune. Netrukus turėsime progos pamatyti, nes trupė gastroliuos „Odeono“ kino teatre. Šie gyvūnai, pasak laikraščio, labai protingi, bet nekultūringi. [...] Įdomus tai numeris. „Odeonas“ pilnas publikos, kuri net mušasi dėl vietų...“ Gastrolės užtruko iki balandžio antrosios.

1931 m. pradžioje du pasirodymus „Odeone“ surengė pasaulinio garso hipnotizuotojas – telepatas Bree Andrussen, programoje demonstravęs „gipnozo, sugestijos ir telepatijos eksperimentus su žmonėmis, žvėrimis ir paukščiais, meilės sugestiją, grafologiją bei kt.“ Vienas Kauno laikraštis po visko pažymėjo, jog artisto elgsena su publika, laikysena ir kita rodo jį esant paprastą fokusininką...

1931 m. sausio 18-ąją laikraštis „Diena“ kauniečiams pranešė, kad, „pravažiuodama iš Rygos į Paryžių, Kaunan šiandien atvyks ir gastroliuos kino „Odeone“ Liliputų trupė „Kasfiks“. Jai vadovauja žymus hipnotizierius ir iliuzionistas Kasfiks“. Išspausdinęs atlikėjų nuotrauką, laikraštis pabrėžė, kad visi šie mažiukai esą suaugę žmonės.

„Lietuvos žinios“ temą pratęsė: „Kino „Odeon“ gastroliuoja liliputų trupė. Vakar „Odeone“ žmonių buvo tiek daug, kad pritrūko bilietų.

Savotiškai scenos įrengimas ir originališkas iliuzijos domina žiūrovus.“

Kovo mėnesį „Rusijos liliputai su tariaimaisiais „graikais“, kurie, „Panevėžio balso“ nuomone, esą, visai ne graikai, atvyko į Panevėžio „Sirenos kino teatrą (dab. „Garsą“).

Laikraščio žodžiais, „Didžiulis triukšmas – panosėjų šauda ir smardina“.

♦♦♦

Kadangi tai ganėtinai gerai žinoma pavardė pasaulio iliuzijos istorijoje, reikia pasakyti, jog Kostano arba Anastasios Kasfikis gimė Graikijoje, o žuvo automobilio katastrofoje Ispanijoje. Taigi, jis buvo tikras graikas, rodė nemažai klasikinių triukų: „Moters perpjovimas“, „Dama ore“, „Farao no vaza“ (į didelę vazą pripildavo vandens, po to iš jos ištraukdavo visiškai sausas antis ir žąsis bei įvairius daiktus). Labai įdomiai, linksmai artistas bendravo su publika. Daug savo rekvizito Kasfikis paliko sugyventinei Kleo Doroti, o likusi iranga po katastrofos Ispanijoje liko tikrajai žmonai Valerijai Kasfikis. Abi moterys parengė savarankiškus numerius ir ilgai koncertavo.

♦♦♦

1929 m. liepos pabaigoje Kauno „Palas“ kino teatre vyko „Cirko – kabare“ gastrolės, be viso kito, žadėjusios italų humoristų Trio Guglelmoni, nuostabaus akrobatų dueto Pp. Renoldi, „Žmogaus varlės“, peilių karalienės D. Gulivier ir nuolatos gvybę rizikavusio cirko didvyrio G. Gibson pasirodymus. („Palas“ kino teatras veikė nuo 1919 m. balandžio mėn. iki 1931 m. (dabar – Laisvės al. 82.) 1931 m. liepą „Saturno“ kino divertismente pavojingus akrobatikos triukus rodė F. Jasiras, nepaprasti oro ekvilibristai „2 Tirol the schite 2“ ir muzikos ekscentrikai Ripsi-Pipsi. 1933 m. liepą „Hollywoodo“ kine publiką linksmino muzikiniai klounai ir virtuožai „4 Truzz, rugpjūtį – lietuvių liaudies dainas, Čaikovskio, Šopeno ir Bethoveno kūrinius su savo užburtu dainuojančiu pjūklų griežė Benua Budnickis, M. Beriozovas ir Murskaja atliko akrobatiškus šokius. „Metropolitain“ kine 1934 m. kovo mėnesį grandioziniame divertismente dalyvavo pasaulinis atrakcionas 2-Uljani-2, M-lle Lydiną ir kiti.

Galima pridurti, kad tarpukario Palangoje koncertinės programos vyko kurhauze ir Friedmano restorane, vasarą prie jūros persikeldavo D. Pomeranco ir Boršteino orkestrai, M. Hofmeklerio kapela griežė Juodkrantėje, o Vilniuje garsėjo „Hotel Georges“ (buvęs sovietinis „Vilniaus“ viešbutis Gedimino pr. 20), apie kurio belle epoquė laikų šokius garsas pasiekdavo net Londoną.

Pabaiga

Lietuvos valstybės kūrėjai – Vasario 16-osios akto signatarai

Kas 1918 m. nuvežė Nepriklausomybės Akta į Berlyną?

Atkelta iš 7 p.

ramus, kaip prisemena Donatas Malinauskas – „popietiniame posėdyje būta visko“³⁷. Štai todėl niekas ir nežinojo apie vokiečių kareivį ir kitus asmenis. Kodėl D. Malinauskas eilinį karį vadino profesoriumi? Akivaizdu, kad esama paslapčių. 1925 m. vykusiam teismo procese tarp J. Gabrio ir A. Voldemaro, būta sensingų pareiškimų apie tai, kad Gabrys dirbo Lenkijos valstybei, nepastebėti ir be jokios reakcijos spaudoje praslinko Jono Šliūpo pripažinimas, kad „1918 m. nepriklausomybės tekstą atvežęs į Stoholmą Voldemaras. Ar tas tekstas buvo, bet kuriame laikrašty išspausdintas – nežinau“³⁸. Toliau teisme jau pats A. Voldemaras tvirtino: „1918 metais aš nuvežiau nepriklausomybės paskelbimo aktą, kaip vienas liudininkas pripažino, į Vokietiją. Vienas vokiečių laikraštis jį atspausdino, bet tas laikraštis buvo uždraustas išvežti iš Vokietijos.“³⁹ Kas buvo tas liudininkas, nėra aišku. Teisme, kaip minėta, dalyvavo trys signatarai: Jurgis Saulys⁴⁰, Donatas Malinauskas⁴¹, Antanas Smetona⁴². A. Voldemaro aplinkoje sukosi ir Jadvyga Chodakauskaitė. Kas iš minėtų trijų signatarų žinojo apie Nepriklausomybės Akto perdavimą A. Voldemarui, rašytinės informacijos nėra. Kadangi A. Voldemaro teiginys buvo paskelbtas teisme ir nepaneigtas, tai todėl tai yra faktas, kad A. Voldemaras nuvežė Nepriklausomybės Akta į Berlyną, kur ir buvo paskelbtas pasauliui. Juozo Pajaujo pokariniai teiginiai emigracijoje nėra patikimi, galbūt tiksliau būtų teigti, kad juose esama nutylėjimų dėl subjektyvių priežasčių, nes po 1926 m. gruodžio 17 d. valstybės perversmo, jis dalyvavo Komitete Lietuvos Respublikai ginti⁴³, rengė kontrperversmą. A. Voldemarui

užimant premjero postą, buvo areštuotas, 1927 m. balandį karo lauko teisme nuteistas mirties bausme, 1929 m. amnestuotas. Kaip pateko Aktas į A. Voldemaro rankas, nėra tiksliai žinoma. Tačiau žinoma, kad jis atstovavo ne Lietuvai, o Ukrainai pasirašant Vokietijai Brest-Litovske taiką su Ukraina 1918 m. vasario 9 d. Šiandien galima tvirtinti, kad prie Nepriklausomybės Akto paskelbimo Vokietijoje tiesiogiai prisidėjo D. Malinauskas, ištikimas tarybos draugas kareivis profesorius ir prof. A. Voldemaras. J. Chodakauskaitės dalyvavimas nelegaliame veiksmu, perduodant Aktą vokiečių kareivui, nėra įrodytas nepriklausomų šaltinių. Kelia abejonių J. Chodakauskaitės tvirtinimas: „Už kelių dienų jis [Oskar Wohrl] pranešė savo uždavinį įvykdes.“⁴⁴ D. Malinauskas dienyne yra užrašęs, kad „Vasario 18 dieną nuo Erzbergerio gauta telegrama, kad viskas tvarkoje ir klausia kada atvyks delegacija Berlynan. Atsakyta: neaišku. Privaciai duota žinia apie viską Berlynan.“⁴⁵ Iš D. Malinausko įrašų aiškėja, kad informacija apie Aktą į Vokietiją keliavo oficialiais keliais ir privačiu takeliu. Aišku viena, kad kareivis pasirūpino, kad laiškas būtų įteiktas Erzbergeriui (*Matthias Erzberger*)⁴⁶. Kur ta Erzbergerio telegrama? Jos nėra nei Lietuvos valstybės protokoluose⁴⁷, nei P. Klimo dar 1919 m. išleistoje knygoje „Der Werdegang des Litauischen Staates: von 1915 bis zur Bildung der provisorischen Regierung im November 1918“⁴⁸. M. Erzbergeris (1875–1921), rašydamas apie Lietuvą, vengė personalijų⁴⁹. Taip pat aišku, kad ką darė vieni, nežinojo kiti. Niekas iš signatarų iki karo nėra nurodęs, kad perdavė Aktą J. Chodakauskaitei. Abejonių dėl J. Chodakauskaitės dalyvavimo sukėlė skirtingas vokiečių kareivio asmenybės aiškinimas.

D. Malinauskas dar 1928 m. nurodo vokiečių profesorių, tarnavusį Vilniuje „Vokiečių Raudonajame Kryžiuje“⁵⁰. P. Klimas iki karo niekur nėra nurodęs Tarybos pagalbininko asmens, pokariniuose tekstuose atsiranda vokiečių armijos laikraščio „Zeitung der X Armee“ redaktorių. Maža to, Oskar Wohrl tarnavo kaip artileristas⁵¹ ir niekur nėra užsiminta, kad jis sietinas su Raudonoju Kryžiumi ir kad yra profesorius. Kodėl 1928 m. D. Malinauskas nepaminėjo A. Voldemaro. Gal nežinojo, o gal dėl besikeičiančių politinių aplinkybių – 1925 m. skyrėsi nuo 1929 m., pasikeitė ir santykiai tarp A. Voldemaro ir A. Smetonos. Anot Tado Mongirdo, D. Malinauskas yra sakęs A. Smetonai, kad A. Voldemaras parduos Lietuvą vokiečiams, kai jis sudarė sutartį su Vokietija ir vokiečiai galėjo pirkti Lietuvoje žemę ir kitą nekilnojamąjį turtą⁵². 1929 m. rugsėjo 23 d., po šio pokalbio, A. Voldemaras buvo atstatyditas iš ministro pirmininko pareigų.

¹ Jencius-Butautas V., 1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas, Trakai: Voruta, 2011, p. 176–195.
² Klimas P., *Is mano atsiminimų*, Boston, 1979; Klimas P., *Is mano atsiminimų*, Vilnius, 1990, Klimas P., *Lietuvos diplomatinėje tarnyboje*, Vilnius, 1991.
³ Klimas P., *Dienoraštis 1913–1919*, Chicago.
⁴ Avizonis K., *Rinkiniai raštai*, t. 1–3, Roma, 1975–1982.
⁵ Ivinskis Z., *Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties*, [nebaigta], Roma, 1978.
⁶ Klimas P., *Is mano atsiminimų*, Boston, 1979.
⁷ Gaigalaitė A., „P. Klimas iš mano atsiminimų“, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 1981, Vilnius, 1982, p. 151–154.
⁸ Klimas P., „1928 m. vasario 16 d. ir „Lietuvos Aidas““, in: *Lietuvos aidas*, 1928 m. vasario 15 d., Nr. 18 (227), p. 4.
⁹ Paleckis J., *Kaip gimė Lietuvos laisvės žodis*, 1928 m. vasario 16 10 metų Lietuvos Nepriklausomybės sukaktuvėms paminėti, . A. Marcinkevičius. Kaunas, 1928, p. 64.
¹⁰ Klimas P., „Trumpa vasario 16 dienos istorija“, in: *Lietuva*, 1920 m. vasario 15 d., Nr. 37 (319), p. 1–2, 7.
¹¹ Paleckis J., *op. cit.*, p. 58–65.
¹² Lopata R., *Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas*, Trakai–Vilnius: Voruta, 1977, p. 67.
¹³ Klimas P., *Is mano atsiminimų*, 1990, *op. cit.*, p. 120–121.
¹⁴ Klimas P., *Is mano atsiminimų*, 1979, *op. cit.*, p. 415. Klimas P., *Is mano atsiminimų*, 1990op. cit., p. 118.

¹⁵ Trumpa V., „Petro Klimo atsiminimų knyga“, in: *Akiračiai*, 1979, Nr. 5, p. 11.
¹⁶ Ibid., p. 11.
¹⁷ Klimas P., *Is mano atsiminimų*, 1990, *op. cit.*, p. 163.
¹⁸ Ibid., p. 12.
¹⁹ Ibid., p. 148.
²⁰ Ibid., p. 140.
²¹ Ibid., p. 27.
²² Ibid., p. 78.
²³ Paleckis J., *op. cit.*, p. 62.
²⁴ Saulys J., „Nepriklausomybės statymo dienomis. Po vasario 16 dienos“, in: *Santarvė*, 1958, Nr. 2, p. 53. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/recordDescription/LNB/C1BC10000060208>.
²⁵ Klimavičius R., *Nėjimta XX amžiaus Lietuvos istorijos misle. Vasario 16-osios akto pėdsakai*, Vilnius, 2003, p. 84.
²⁶ *Lietuvos valstybės Tarybos protokolai*, sud. Alfonsas Eidintas, Raimundas Lopata, Vilnius, 1991, p. 212–213.
²⁷ Saulys K., „Prie vasario 16-osios istorijos“, in: *Tėvynės sargas*, 1947, Nr. 1, p. 87–88.
²⁸ Lietuvos valstybės Tarybos protokolai, *op. cit.*, p. 212.
²⁹ Gaigalaitė A., „Vasario 16 d. Aktas ir jo atsiradimo aplinkybės“, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 1988, p. 53.
³⁰ Klimas P., *Is mano atsiminimų*, 1990, *op. cit.*, Vilnius, p. 78.
³¹ *Zeitung der 10. Armee*, Wilna, 1. Dezember 1918, Nr. 748, p. 1.
³² *Zeitung der 10. Armee*, Wilna, 11. Dezember 1917, Nr. 437, p. 1.
³³ *Zeitung der 10. Armee*, Wilna, 09. Dezember 1915, Nr. 1, p. 1.
³⁴ Iz. Didžiulis, „Idomi byla“, in: *Lietuvis*, 1925 m. liepos 24 d., Nr. 29, p. 8.
³⁵ Paleckis J., *op. cit.*, p. 64.
³⁶ *Lietuvos valstybės Tarybos protokolai*, *op. cit.*, p. 213.
³⁷ [Donatas Malinauskas], „Is tarybos nario dienyno“, in: *Vilniaus rytijos*, 1929 m. vasario 16 d., Nr. 7 (14), p. 6.
³⁸ Iz. Didžiulis, „Idomi byla“, in: *Lietuvis*, 1925 m. liepos 24 d., Nr. 29, p. 8.
³⁹ Iz. Didžiulis, „Idomi byla“, in: *Lietuvis*, 1925 m. rugpjūčio 7 d., Nr. 31, p. 5.
⁴⁰ Iz. Didžiulis, „Idomi byla“, in: *Lietuvis*, 1925 m. liepos 17 d., Nr. 28, p. 3.
⁴¹ Iz. Didžiulis, „Idomi byla“, in: *Lietuvis*, 1925 m. liepos 24 d., Nr. 29, p. 8.
⁴² Iz. Didžiulis, „Idomi byla“, in: *Lietuvis*, 1925 m. liepos 10 d., Nr. 27, p. 10.
⁴³ *Anuškauskas A., „Pučiai ir teroras Lietuvoje“*, in: *XX Amžiaus slapieji archyvai*, Versus Aureus, 2008, p. 162–165.
⁴⁴ Jakubavičienė J., *Seserys Sofija Smetonienė ir Jadvyga Tubelienė*, Versus Aureus, 2014, p. 55; Jakubavičienė J., *Duetas Antanas ir Sofija Smetonos*, Versus Aureus, 2015, p. 106–107.
⁴⁵ [Donatas Malinauskas], „Is tarybos nario dienyno“, *op. cit.*, p. 6.
⁴⁶ Paleckis J., *op. cit.*, p. 64.
⁴⁷ Lietuvos valstybės Tarybos protokolai, *op. cit.*, p. 536.
⁴⁸ Klimas P., *Der Werdegang des Litauischen Staates: von 1915 bis zur Bildung der provisorischen Regierung im November 1918*, Berlin, p. 248.
⁴⁹ Erzberger M., *Erlebnisse im Weltkrieg*, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, Berlin 1920; Erzbergeris M., *Karo Archyvas*, t. 3, 1926, p. 156–163; Erzbergeris M., *Der Völkerbund als Friedensfrage*, Rede, gehalten am 27. Dezember 1918 in der Berliner Handelshochschule auf Einladung der Altesten der Kaufmannschaft von Berlin, Hobbning, Berlin, 1919.
⁵⁰ Paleckis J., *op. cit.*, 1928, p. 62.
⁵¹ „Oskar Wohrl“, Prieiga per internetą – https://de.wikipedia.org/wiki/Oskar_W%C3%9Cohrl.
⁵² Mongirdas T., „Donatas Malinauskas – Nepriklausomybės akto signataras“, in: *Voruta*, 1990 m. kovas, Nr. 2 (5), p. 3.

Tėviškės aušra

Nr. 2 (23)

Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms

2017 m. vasaris

Rytų Lietuvos mokyklos

Gera grįžti, kai žinai, kad laukia...

Irina GIMŽŪNIENĖ, Šalčininkų r. Turgelių „Aistuvos“ gimnazijos lietuvių kalbos vyresnioji mokytoja

Skamba bendra daina „Draugui“

Vasario 4 d., šeštadienį, Turgelių „Aistuvos“ gimnazijoje vyko buvusių mokinių susitikimas. Susirinko gausus būrys jau visiškai į mokinukus nepanašių, suaugusių, savo gyvenimus kuriančių žmonių.

Gimnazijos 4-oji abiturientų laida (iš kairės): Violeta Markevič, pirmoji mokytoja Aušra Voverienė, Aleksandr Andrijeuskij

Susitikimas prasidėjo gimnazijos direktorės Aušros Voverienės sveikinimu. Garbingas gimnazijos svečias ilgametis „Vilnijos“ draugijos Kauno skyriaus pirmininkas Alfonsas Petrukevičius, besidžiaugdamas šaukiu susitikimu, pasidalijo prisiminimais apie kažkada Turgelių „Aistuvos“ gimnazijos vietoje žaliavusį sodą ir obelų šakose čiulbėjusias lakštingalas. Tarsi tęsdami šią mintį, mokiniai pristatė poetinę kompoziciją „Antaniniai obuoliai“ ir visus susirinkusius pavaišino obuoliais. Vėliau, prisimenant Paskutinio skambučio šventę, sudainuota daina „Draugui“, visi susirinkusieji sutrypė smagų „Granskverą“, fotografavosi bei šiltai šnekučiavosi prie arbatos puodelio. Patys sentimentaliausi ir labiausiai pasiilgę mokyklinio suolo su buvusiais klasių auklėtojais pokalbius tęsė savo klasėse.

Tai buvo pirmas, tačiau tikrai ne paskutinis, Turgelių „Aistuvos“ gimnazijoje organizuotas buvusių mokinių susitikimas. Juk išties gera po daugelio metų prisiminti vaikystę, rašytas pirmąsias raides, gera vėl praeiti koridoriais, klausantis savo žingsnių aidų. Gera grįžti ten, kur visada laukia...

Jolantos Lazdauskienės nuotr.

Gimnazijos 7-oji abiturientų laida (iš kairės): Jolanta Sinkevičiūtė, Edgar Levkovskij, Viktorija Buinovskaja, Tomas Šlemas, Violeta Seržantaitė, Kšyštof Doman

Gimnazijos 5-oji abiturientų laida (iš kairės): pirmoje eilėje Aleksandr Telica, Jevgenij Gušča, Voldemar Veršalovič, Artūr Juckevič; antroje eilėje Jolanta Cybulskaja, Lina Šlemaitė, buvusi auklėtoja Janina Keko, Svetlana Šatkevič, Božena Vysockaja, Irena Juckevič

Gimnazijos 1-oji abiturientų laida (iš kairės): Vadim Stankevič, Jolanta Jerenkevič, Igor Polozkov, pirmoji mokytoja Asta Paliuškevičienė, Ana Žerovkova, Natalja Vaškevič-Stavaruk, Ivan Andrijeuskij

Gimnazijos 9-oji abiturientų laida (iš kairės): Gerardas Gušča, buvusi auklėtoja Irina Gimžanienė, Artūras Seržantas

Gimnazijos 8-oji abiturientų laida (iš kairės): Elžbieta Brazevič, pirmoji mokytoja Inesa Jančioraitė, Katažyna Nakraševič, Vladislav Doman

Gimnazijos 11-oji abiturientų laida (iš kairės): pirmoje eilėje Jaroslav Lyskovič, Vadim Kondratovič, Viačeslav Sėja; antroje eilėje Alicija Baranovskaja, Viktorija Vaičiulytė, Agnė Žukovska, buvusi auklėtoja Rasa Midverienė, Erika Levkovskaja, pirmoji mokytoja Jovita Striukienė

Gimnazijos 12-oji abiturientų laida (iš kairės): Edvin Falevič, Ana Vasilevskaja, Božena Levkovskaja, Karina Blaževič, Viktorija Šavel, buvusi auklėtoja Olga Dikšė, Miglė Zuokaitė, Rimas Videika

Tėviškės aušra

Nr. 2 (23)Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms2017 m. vasaris

Rytų Lietuvos mokyklos

Atminties būtinybė: Antano Smetonos požiūris į paminklus

Dainora KANIAVIENĖ, Palanga

Antanas Smetona garsus ne tik kaip pirmasis Lietuvos Prezidentas, bet ir kaip iškilus humanitaras. Jam rūpėjo švietimas, knygos, kalbos būvis ir... paminklai. Jei reikėtų apibendrinti šį jo asmenybės interesų lauką, turbūt trumpai būtų galima tai įvardyti siekiu išsaugoti visuomenės atmintį apie rūpinimus reiškinius, asmenis.

Juolab, ne taip seniai dar buvusi vadinamoji *Aušros gadynės*¹ patirtis, kai nors ir drausta lietuviška spauda, tačiau sunkiai, romantiškomis praeities istorijomis pasiramsčiuodama, spraudėsi į valstiečių sąmonę, taip padėdama joje atlikti virsmą – įdiegti svajonę apie laisvės galimybę. Po daugiau nei šimtmetį besitęsusio carų jungo gnaužtų bei daugiau nei prieš pusšimtį metų grubiai numalšintų sukilimų bangos patirties dar kartą patikėti nebuvo paprasta. Tam reikėjo drąsos ir paskatinančių istorijų. „Aušros“ redaktorius Jonas Basanavičius sėmėsi medžiagos iš praeities. Ir panašu, kad stebuklas pavyko. Jo idėja patikėjo kiti. Išsisuko banga laikraščių, su jais užaugo nauja karta, kuri tapo svarių ramsčių sudėti pagrindus nepriklausomai Lietuvai atsirasti. Vėliau Antanas Smetona, Prezidentas, įvertindamas Jono Basanavičiaus indėlį, išsitarė: „Basanavičius kaip Mozė vedė mus iš tyrumų pažadėtojon žemėn, laisvojon Lietuvon. [...] Jis geriausiai suprato, kad tauta yra ne tik dabartis, bet ir praeitis – senovė. Norint pažinti, kas yra tauta dabar, reikia pažinti ir atjausti, kas ji pirma yra buvusi. [...] Ka jis plunksna išrašė, tai mūsų kariai kalaviju išpildė.“² Panašu, kad iš iškiliųjų vyrų A. Smetona sėmėsi išminties ir rūpinosi atminties išsaugojimu ateities kartoms.

Archyvuose, pravertus tarpukario spaudą, galima rasti Antano Smetonos originalių ankstyvųjų publikacijų, kuriose matyti gimstantis požiūris į paminklus, jis vėliau, jau Prezidentinėse viešosiose kalbose, skleisis, plėsis ir augs. Tasyk spausdinta jų ir „Viltys“, kurią su Juozu Tumu-Vaižgantu 1907 m. spalį ir įsteigęs³. Tiesa, kadangi pats ir laikraščio redaktoriumi tapo, straipsniai gana deklaratyvi, sunkiai pasakytum, kad kritiški, labiau – didaktiški. Tuomet, XX a. pradžioje, buvo įprasta laikraščių pirmuosiuose puslapiuose spausdinti „vedamuosius“ straipsnius, kurie dažnai skambėdavo kaip manifestai, deklaracijos vienu ar kitu opiu klausimu. Tai daryta beveik visuose lietuviškuose leidiniuose. Ne išimtis ir „Vilties“ laikraštis. Tai galima išžvelgti ir 1908-ųjų pirmo puslapio publikacijoje „Visų apleistieji paminklai“, kurioje emocionaliai pykstama dėl neprižiūrimo paveldo: „Bet ne tik viduje bažnyčios paminklų yra: jų esama ir šale bažnyčios, karidore, tamsiame urve. Čia pristatyta pagal sienos didelių paveikslų, apdulkėjusių ir apdraskytų. [...] Jei taip Vokietijoje ar kitoje kurioje Europos šalyje, – visi tokie paveikslai nebūtų išmetami laukan, nebūtų apkrauti visokiais lentagaliais ir suklypusiais baldais kaip štai Bernardinuose. Kitur geriau moka vertinti senovės liekanas.“⁴ Galima pastebėti desperatišką palyginimą. Europa prilyginama kultūringajai visuomenės daliai, o čia, carinėje Rusijoje, kurios sudėtyje yra ir lietuviai, viskas kitaip. Palyginimas galėtų būti netiesioginiu rusifikacijos, polonizacijos žalos įvardijimu: „Kitiems gal ir neturi jie didelės vertės, o lietuviams turi.“⁵ Stebimasi nesusivokimu, vertės nesupratimu, kai vietoj vertingų senovinių paveikslų pakabinami menkaverčiai, bet nauji tapybos darbai.

Vis tik, matyti, liūdina, kad visko aplink esti, o nesirūpinama ne tik, kad išsaugoti, bet ir paprasčiausiai pateikti to, kas yra: „Už didžiojo altoriaus yra keletas mūsų praeities paveikslų, kur išreikšta senovės atsitikimai. Žiūrinėji žmogus, dairaisi ir nepasijunti mintimis nulėkęs į ano meto gyvenimą.“⁶ Tiesa, yra ir kur kas vertingesnių, senesnių, kurie: „[...] tarytum sakyte sako ateivui, kad ji statyta ir puošta taip, kaip viduramžių žmogaus siela ir dvasia reikalavo.“⁷ Akivaizdu, paminklai – paveldas, pasak Antano Smetonos, yra gyvenamo laiko žmogaus sielos ir dvasios išraiška, kuri vertinga ateities kartoms, kaip pažintinė medžiaga – kuo gyvena ir kaip jautėsi jų protėviai. Atminties reliktas gali

Prezidentas A. Smetona Švėkšnoje, 1928 m.

tapti stabdomąja arba varomąja jėga dabarčiai, kuri pakeis rytojų. Išsaugoti pažinimą yra svarbu, nes per jį atsiveria patyrimas, skatinantis suvokti.

Po 1918 m. vasario 16 d., užgimus Lietuvai kaip laisvai respublikai, Antanui Smetonai, vienam iš Nepriklausomybės Akto signatarų, nesyk teko sakyti viešąsias kalbas apie paminklų svarbą visuomenei. Pravertus išlikusiasias, reprodukuotas tarpukario spaudoje, matyti, kad dažniausiai stabtelima ir susimastoma prie vieno pirmųjų profesionalios skulptūros autorių Lietuvoje, profesoriaus Juozo Žikaro, sukurto bareljefo nežinomo kareivio kapui ir legendinės laisvės skulptūros bei vieno iš žymiausių XX a. I pusės monumentaliosios skulptūros atstovų Vinco Grybo sukurto Vytauto Didžiojo paminklo, kuris, deja, neišliko. Visi trys, matyti, sujungia svarbią aksiomą – kovas už laisvę. Tai monumentali visuomenės padėka, profesionalų rankomis, tiems, kurie kovojo: kas išmintimi, kas kalaviju. Du paminklai, skirti reiškiniams, Karo muziejaus sodelyje, vienas – asmenybei, visi – Kaune. Juozo Žikaro rankomis darbų yra sukurta ir daugiau, kaip ir bareljefų, pavyzdžiui, Jonui Šliūpiui, biustų Jonui Basanavičiui, Vincui Kudirkai, Simonui Daukantui bei kitiems žymiesiems veikėjams, ne tik šie trys, tačiau paminėtieji dažniausiai patekdavo į Prezidento kalbas.

Anksčiausiai iš visų trijų iškilo Laisvės statula, kuri buvo Juozo Žikaro, sakoma, brandžiausias darbas⁸, skirtas laisvės dešimtmečiui paminėti. Apie tai nušvietė ir tarpukario spauda. 1928 m. gegužės 15 d. „Vilniaus aidas“ pirmame puslapyje redaktorius Jonas Urbonavičius rašo: „Atsimindama tą aplinkybę, kad gegužės m. 15 d. Lietuvai yra brangi ir kaipo Steigiamojo Seimo susirinkimo ir kaipo Konstitucijos, o kartu ir nepriklausomybės suvirtinimo diena, vyriausioji Lietuvos valdžia nutarė, kad tą dieną būtų valstybės šventė. Tą šventę švenčia ne tik Lietuvos piliečiai, bet ir visi tie, kam brangi Lietuvos valstybė, kam brangus tautų išsivadavimas, kam brangi laisvė. Tai argi gale ir mes, Rytų Lietuvos lietuviai, nesusukti: Tegyvuoją Nepriklausoma suvienyta Lietuva! Tegyvuoją demokratine Lietuvos Respublika! [...] Šiandien [...] yra Lietuvos valstybės šventė. Ją švenčia visi Lietuvos piliečiai be tautybės skirtumo. Bet gal brangiausia ta šventė yra lietuvių tautai.“⁹ Kitame numeryje, trumpai teparazmėta: „Valstybės šventės proga Lietuvos vyriausybė išleido atsišaukimą į šalies gyventojus. Atsišaukime pažymėta visi Lietuvos laimėjimai, atsiekti per dešimtį nepriklausomybės metų. Šventės iškilmėse dalyvavo daug užs. svečių. Iškilmės prasidėjo iš vakaro Putino misterija, kuri buvo suvadinata Vytauto kalno aikštėje [...]“¹⁰ Tiesa, „Lietuvos žiniuose“¹¹, Lietuvos valstiečių liaudininkų partijos leidinyje, ši šventė nutylėta, o Jadvygos Tūbelienės, Antano Smetonos žmonos sesers redaguojame „Tautininkų balso“ 1928 m. nr. 19¹², jau pačiame pirmame puslapyje, puikuojasi nepriklausomybės metų pasiekimams apžvelgti

skirta publikacija.

Kalboje, pasakytoje 1928 m. gegužės 14 d., Karo muziejaus sodelyje atidengiant Laisvės paminklą, Antanas Smetona akcentavo, kad būtina ne tik džiaugtis laisve, bet ir nuolat stebėti, kad jos neiškreiptų pikta mintis, blogi darbai. Blogiausia, kas gali nutikti valstybei, piliečių apatija: „Sunku inskelti ugnis, kai ji užblėsta, sunku pažadinti tautą, kai ji apsnūsta.“¹³ Kalbant apie atmintį, kaip būtinybę, džiaugiamasi naujo paminklo atidengimu: „Šiandien suėjus 10 metų nepriklausomos Lietuvos gyvenimui, šalia paminklo žuvusiems už Tėvynę, atadengiamo Lietuvos laisvės paminklą. Vienas rodo garbingą praeitį, antras – dar nežinomą, rūpestingą ateitį. Antrasis be pirmojo nebūtų galimas, antrasis mums primena, kad be atvangos dirbtume tėvynei, kad pirmesniųjų kartų sudėtą kapitalą vis didintume savo gerais darbais.“¹⁴ Pastatytą naują paminklą suvokia ne tik kaip padėką, bet ir kaip paskatą judėti toliau, kaip viziją, kuri turi tapti kūnu. Nors kalboje daug patoso, bet taip pat justai, kad Prezidentas jaučia grėsmes, atskleidžiami nūdienos rūpesčiai, aktualijos, kurios šiandien leidžia suprasti, kuo gyvena tarpukario žmonės. Stengiamasi pabaigti viltį, todėl išnyra kryžiaus simbolis, įvardijamas kančios ir atsikėlimo prasme. Suabsoliutinama įsijaučiant į kiekvieno piliečio rūpestį. Susitapatinama ir tikima, kad daug vargo, daug darbo ir susiklausymas yra laisvės sudėtis, o į ją einama vargų keliu. Toje kalboje galima aptikti visas retorinės persvajijos stadijas, kurios būna naudojamos viešosiose kalbose: įtikinimą, įtaigą ir skatinimą veikti. Stengiamasi formuluoti klausančiųjų požiūrį į tai, kad laisvė yra trapi, todėl siektina, gintina nuolat, o sudėtingas gyvenimas, įvairūs praradimai, žmogiškosios klaidos yra būdingos visiems žmonėms be išimties, kurie nesirūpina savimi, yra apatiški dienai, pamiršta pareigas, tikslus ir praranda paprasčiausią akyumą budriai gyventi. Siekdamas paveikti jausmus, ima pavyzdžius iš netolimos praeities, skausmingus momentus bei tautinius simbolius, kurie yra svarbūs didžiajai klausančiųjų daliai, todėl kalba tampa emociškai įtaigi. Be šitų dvejų dalių nebūtų įmanoma ir trečioji – skatinimas veikti, kuri irgi yra svarbi. Jo kalba žadina prisiminimus, veikia jausmus, o nuosekli argumentų ir kontrargumentų dėlionė turi tikslą – žadinti klausančiųjų tautinį sąmoningumą. Naudojamas fiziomorfinės retorikos šablonas – tau lyginama su augalu pasauliu. Šis šablonas, pasak istoriko Sauliaus Pivoro, buvo itin paplitęs tarp nacionalizmo diskurso šablonų¹⁵. Beje, ši retorika buvo itin mėgstama ir aušrininkų, kur berneliai buvo lyginami su berželiais, o mergelės su liepelėmis ir t. t.

Per Vytauto Didžiojo paminklo atidengimą 1931 m. Prezidentas ir vėl praeitį sieja su dabartimi, anas dienas idealizuodamas tik tiek, kiek to reikia stipriems dabarties pamatams. Iš kalbos matyti, kad dar ieškoma santykio su Vytautu Didžiuoju. Jis neabe-

jotinai didžiuojasi valdovu, tačiau Vytauto Didžiojo darbų didybė, matyti, jei neslegia, tai bent stipriai įpareigoja: „Mokydamies iš praeities vadovauti, turime susekti tikrąjį jo paveikslą, turime išaiškinti jo genijų. Dabartis, mūsų gyvenama, veikiai pavirs praeitim. Ateitis turės teisę paklausti mus: Ryžotės didžiuotis lietuvių senovės vadu, bet ar mokėtės iš jo gerai tvarkyti šalį ir jai vadovauti?.. Tas klausimas stoja mums gyvai šio paminklo akivaizdoje.“¹⁶ Ne šiaip sau kalbama apie atliktus darbus. 1930 m. buvo didžiulė šventė visoje Lietuvoje. Kaip vieną ryškiausių iš savo vaikystės švenčių, ją atsimena ir garbingo amžiaus palangiškė Irena Stonkienė, kuri pasakojo apie jubiliejinę 500 metų karūnos iškilmę, vykusią Palangoje, taip pat sako ji, daug gimusiųjų berniukų buvo Vytautais tuomet pakrikštyti. Palangoje didžiosios iškilmės vyko ant Birutės, Vytauto motinos, kalno, parke¹⁷. Panašu, kad Vytauto atminimas puoselėjamas buvo visur, bet ryškiausiai turbūt Kaune, ten, kur buvo įkurta ir Prezidentūra. Apie tai nušviesta ir laikraštyje „Rytas“¹⁸. Minėjimais, šventėmis karūnos iškilmės neapsiribojo, pavyzdžiui, „Sakalo“ leidykla nepraleido progos išleisti ir monografijos¹⁹, žinoma, leido ir kitos. „Bibliografijos žiniuose“ nurodoma, kad jau 1930 m. sausį pasirodė istoriko Z. Norkaus „Vytautas Didysis Lietuvos Kunigaikštis“²⁰, bei daug skirtingų autorių straipsnių apie kunigaikštį šalies periodikoje²¹. Taip pat paskelbtas literatūrinis konkursas teminiam grožiniam kūriniui sukurti. Įdomu tai, kad premijos skirtos ganėtinai didelės ir dvi. Po 10 000 litų buvo žadama pjesės arba romano–poemos–apysakos autoriui²². Trečiame numeryje galima aptikti ir įrašą apie Liudo Giros samprotavimus „Kuo buvo Lietuvai Vytautas Didysis?“²³ bei istorikų kolektyvo, tarp kurių A. Šapoka ir Z. Ivinskis, biografiją, pavadintą „Vytautas Didysis 1380–1430“, ketvirtame numeryje matome, kad Juozas Sužiedėlis parašė romaną apie Žalgirio mūšį. Ir taip beveik kiekviename tų metų numeryje matyti, kad pažinti Vytautą bandyta nuolat: rašytos studijos, romanai, apysakos, straipsniai – išvalgos. Visus pasirodžiusius raštus Antanas Smetona kalboje apibendrindamas įvertino gana kritiškai: „Nei rašytojai, nei menininkai, nei dainiai dar neišdriso arti jo prieiti ir piešti jo paveikslą. Beje, atšventus Vytauto Didžiojo metus, pasirodė raštų ir mūsų literatūroje, bet jie piešia ne tiek Vytautą, kiek jo aplinkos gyvenimą. Jo asmuo dar neprieitas, dar neatliktas tam žygiui ruošos darbas.“²⁴ Tačiau 500 metų jubiliejinė šventė buvo prasminga – paskatino visuomenę vėl permąstyti istoriją, žymią asmenybę, kurios palikuonys, bandydami apčiuopti jos mastą, stengėsi pažinti ir save. Pažinusi, anot A. Smetonos, karo vado genijų, valstybės vyro protą, beliko tik grožėtis, garbinti, stebėtis ir pažymėti visa atminimo monumentu – skulptūra bei jo vardą suteikti pirmajai nepriklausomai Lietuvos aukštajai tuosygi iš Lietuvos persikrikštyjusiai į Vytauto Didžiojo pavadinimo universitetą.

Ir trečiasis gana dažnai kalbose minėtas paminklas – bareljefas, sukurta profesionalaus skulptoriaus Juozo Žikaro, vadinasi, „Nežinomo kareivio kapas“. Kalba spausdinta 1934 m. „Trimite“, Lietuvos šaulių laikraštyje. Tiek kalbėjimo būdas, tiek struktūra panaši į tą pačią, kuri naudota atidengiant Laisvės statulą. Tik šikart dar labiau sutirštinama, apeliuojant į krikščionišką pasaulėjautą: žuvę kariai sulyginami su bažnyčios kankiniais²⁵. Prezidentas imasi teomorfines retorikos, kuri yra pati paveikiausia, greičiausiai pasiekianti tikslą, pasitelkia religinio kulto terminologiją. Kalboje daug retorinio patoso, hiperbolių, atsigrežimo į krikščioniškas vertybes. Pasaulis jau darėsi labai neramus, o Antanas jautė, kad vien ginklu laisvės neiškovosi. Jis gerai žinojo, kad tiek laisvei įgyti, tiek išsaugoti reikia daugybės palankių aplinkybių ir reiškinių visumos. Nepriklausomybės Akto signataras buvo vienas aktyvesniųjų asmenų valstybės atkūrimo darbuose, todėl gyva patirtis jam

K. Donelaičio įamžinimo Gumbinėje istorija

Alfonsas KAIRYS, Lietuvos žurnalistų sąjungos narys, Vilnius

Lazdynėliai... Būtų ir nežinomi, jeigu juose nebūtų gimęs lietuvių grožinės literatūros pradininkas literatūros klasikas Kristijonas Donelaitis, kurio poema „Metai“ tapo pasauliniu grožinės literatūros kūrinium, 1977 m. UNESCO nutarimu įtrauktu į Europos literatūros šedevrų sąrašą.

Lankantis Gumbinėje (Guseve) tuometis aktyvus Karaliaučiaus krašto regioninės lietuvių tautinės-kultūrinės autonomijos narys Algirdas Karmilavičius supažindino su Gumbinės garbės piliečiu Richardu Majeriu, gyvenančiu Vokietijoje.

Maloniai šnekučiuodamiesi, išgirdome, kad jis puoselėja mintį apie K. Donelaičio įamžinimą Gumbinėje: čia 1714 m. Senamiesčio bažnyčioje buvo pakrikštytas būsimois Poetas. R. Majeris parodė netgi paminklo gipsinius skulptūrų modelius: jų buvo bent keturi.

Grįžęs iš komandiruotės, tuoj pat įdomiai mintį perdaviau Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generaliniam direktoriui Antanui Petrauskui. Užsidedgėme noru padėti pastatyti atminimo ženklą K. Donelaičiui ir Koordinacinėje taryboje užsienio lietuvių programoms remti skyrėme Karaliaučiaus krašto regioninės lietuvių tautinės-kultūrinės autonomijos pateiktam projektui, K. Donelaičio paminklo statybos darbams, 7 000 Lt. Dalį lėšų, be abejo, skyrė Gumbinės administracija, organizacijos „Gumbinės žemė“ nariai Vokietijoje ir Gumbinės garbės pilietis R. Majeris.

2003 m. birželio 5 d. Karaliaučiaus krašto administracijos sprendimu Nr. 288, kurį pasirašė Administracijos vadovas (gubernatorius) V. G. Jegorovas, buvo leista statyti paminklą K. Donelaičiui (*Razrešitj ustanovku pamiatnika klassiku litovskoj chudožestvennoj literatury Kristijonasu Donelajtitu v gorode Guseve*)¹.

Sudaryta tokios sudėties organizacinė komisija paminklui pastatyti: Trifonov A. G. – municipalinio švietimo „Gusevo rajonas“ vadovas, Chodyrev S. Z. – pirmasis vadovo pavaduotojas, Aliošina R. S. – administracijos vadovo pavaduotoja socialiniais klausimais, Kretov. J. V. – mokyklos vadovas, Garanin V. A. – architektūros skyriaus viršininkas, Majer Richard – Gumbinės garbės pilietis, Chvalejev V. – paminklo bendraautoris, Tiriuba Irina – Gumbinės lietuvių draugijos vadovė, Muliuolis A. – Karaliaučiaus krašto regioninės lietuvių tautinės-kultūrinės autonomijos pirmininkas, Fesenko A.V. – Gumbinės istorijos kraštotyros muziejaus direktorius.

Prasidėjo ilgoki paminklo statymo darbai, lydimi įvairių skatinimo raštų... iš

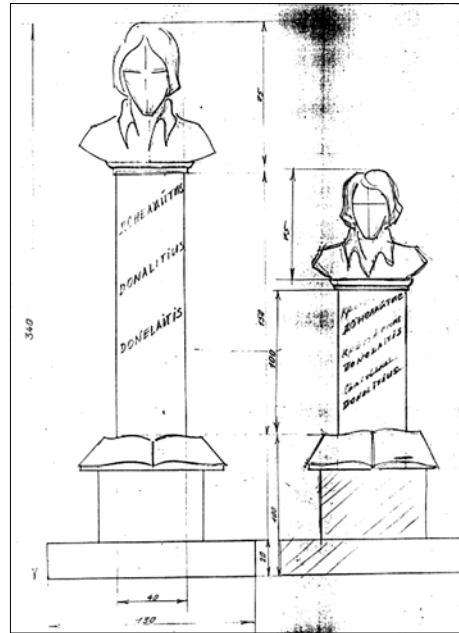
Paminklas K. Donelaičiui Gumbinėje (Guseve)

Lietuvos pusės. Norėta, kad paminklas būtų atidengtas Poeto gimtadienio 290-osioms metinėms, t. y. 2004 m. sausio 1 d. Tačiau darbai nusitęsė iki rugsėjo.

Ir... 2004 m. rugsėjo 17 d. išsiuntinėtas Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės raštas Nr. 4-9.1.-S-615 „Dėl paminklo atidengimo“ „Kauno apskrities viršininkui Valentinui Kalinauskui, Marijampolės apskrities viršininkui Albinui Mitrulevičiui, Klaipėdos apskrities viršininkei Virginijai Lukošienei, Vilniaus apskrities viršininkui Feliksui Kolosauskui, Tauragės apskrities viršininkui Arūnui Beišiui, kuriame rašyta: „Maloniai prašytume informuoti apskrities savivaldybes ir kitas institucijas, visuomenę apie rugsėjo 25 d. 11.00 val. įvyksiantį paminklo K. Donelaičiui atidengimą Gumbinėje (Guseve, ul. Pobedy 12a). Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinis direktorius Antanas Petrauskas“. Panašus tekstas nuskambėjo ir per Lietuvos radiją.

2004 m. rugsėjo 25 d. 11 val. Gumbinėje (Guseve), Pobedy g. prie namo 12a, rinkosi minios žmonių ne tik iš Gumbinės ar aplinkinių kaimų, bet ir iš Lietuvos, nes į mūsų kvietimą atsiliapė visos apskritys. Gausiausia delegacija (kaip ir reikėjo tikėtis!) atvyko iš Kauno, Marijampolės.

Jis, Didysis Poetas, dar apdengtas drobu-

Toks paminklas galėjo būti (iš išlikusių brėžinių)

le. Groja orkestras, ir baltas rūbas atidengia iš 2 metrų aukščio vietinių skulptorių Tiščenko Nikolajaus ir Chvalejaus Vitalijaus sukurtą Kristijoną Donelaitį (užrašas ant paminklo: Kristionas Donelajtis – rusų kalba, Kristijonas Donelaitis – lietuvių kalba ir lotynų kalba – *Christian Donalitis*). Skvarbiu žvilgsniu jis žiūri į į renginį atvykusius Karaliaučiaus krašto ir Gumbinės administracijos darbuotojus, Gumbinės garbės pilietį, vieną iš paminklo iniciatorių Richardą Majerį, Karaliaučiaus krašto lietuvių tautinės-kultūrinės autonomijos atstovus Muliuolį A., Čajauską E., poetę Leonovą R., Gumbinės K. Donelaičio lietuvių kultūros draugijos pirmininkę Tiriubą I., skulptorių Chvalej V., Lietuvos Respublikos generalinį konsulą Karaliaučiuje Žalį V., Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinį direktorių Antaną Petrauską, šių eilučių autorių, kitus susirinkusiuosius. Ir klauso... klauso jam (Kristijonui Donelaičiui) skirtų žodžių. Kalbėjusieji – Karaliaučiaus krašto, Gumbinės administracijos atsakingi darbuotojai, Lietuvos Vyriausybės atstovai – prisiminė Didžiojo Poeto kūrybą, jo indėlį į lietuvių ir pasaulio literatūras; klausosi Gumbinės folkloro ansamblio „Nadrūvėlė“ (vad. Irena Tiriuba) ir vietinių meno kolektyvų koncerto. Švelniū žvilgsniu palydi visus į Gumbinės literatūrinę svetainę, kur Karaliaučiaus krašto poetė Rūta Leonova, poetai iš Lietuvos (Rimantas Černiauskas, kiti) skaito eiles, skirtas Jam, skaito ir Karaliaučiaus krašto

poetai (Karaliaučiaus poetas, publicistas ir vertėjas Semas Simkinas. Jis vėliau išvertė L. Rėzos „Pručeną“ iš vokiečių į rusų kalbą), gražių ir prasmingų žodžių Donelaičiui skyrė Karaliaučiaus lietuvių bendruomenės pirmininkas Sigitas Šamborskis, Karaliaučiaus krašte dirbanti lietuvių kalbos mokytoja laikraščio „Naujoji aušra“ redaktorė Vanda Vasiliauskienė, Gumbinės istorijos kraštotyros muziejaus, kuriame yra ekspozicija, skirta Donelaičiui, direktorius Anatolijus Fesenko ir daugelis kitų.

Jis, Poetas, dar nežino, kad iš jo bus pasityčiota, ir naktį paminklas bus aplietas dažais. Jie, dažai, bus nuvalyti, tačiau, kas tai padarė, nebus nustatyta. Ir dėl ko... Ir kodėl?!

O tuometis Lietuvos Respublikos generalinio konsulato Kaliningrade kultūros atašė Arvydas Juozaitis rašė: „Idomiausia, kad šį įvykį „Kaliningradsja pravda“, įtakingiausias ir populiariausias srities laikraštis, iškėlė į pirmą puslapį antradienį, nedidelę medžiagą papuošdamas net trimis didelėmis nuotraukomis. Nuotraukos darytos atidarymo ceremonijoje, kai paminklas dar nebuvo subjaurotas. Laimei, K. Donelaičio biustas itin nenukentėjo (2004 m. rugsėjo 28 d., Elta)².

O 2004 m. rugsėjo 29 d. Gumbinės laikraštis „Za doblestnyj trud“, aprašydamas K. Donelaičio paminklo atidengimo iškilmes, rašė: „Kristijono Donelaičio 290-osios metinės – daugiaplanė, daugialaudė šventė [...]. Mūsų mieste atsirado dar vienas žvilgsniui ir sielai malonus kampelis.“

Ryte, jau 26 d., Gumbinėje, Karininkų namuose, vyko XI-oji Karaliaučiaus krašto lietuvių kultūros šventė, skirta K. Donelaičio 290-osioms gimimo metinėms, o prie paminklo, prie padėtų gėlių, atsirado tik ką grįžusių iš Santuokų rūmų Metrikacijos biuro (rus. *Biuro metrikaciji* – aut. pastaba) jaunavedžių puokštės.

Dabar prie poeto paminklo padeda gėlių ne viena susituokusiųjų pora. O kiekvieną praeinantį pavasarį, vasarą, rudenį ir žiemą, rytę, dieną, vakarę Jis lyg sveikintė sveikina: „Sveiks, svieteli margs...“

P. S. 2004 m. rugsėjo 27 d. raštu Nr. (4-01)-(S)-647 padėkojome municipalinio švietimo „Gusevo rajonas“ vadovui Trifonovui A. G. už bendradarbiavimą įamžinant lietuvių grožinės literatūros pradininką K. Donelaitį, o Lietuvos turizmo departamento prašėme įtraukti Gumbinėje (Guseve) esantį paminklą Poetui į lankytinų objektų sąrašą.

Primintina, kad F. O. Tecnerio, M. Jankaus ir J. Zauerveino iniciatyva Lazdynėlių dvaro sode (poeto gimtinėje) 1896 m. buvo pastatytas paminklinis akmuo poetui K. Donelaičiui.

¹ Rašto kopija saugoma šio straipsnio autoriaus archyve.

² Žinutės kopija saugoma šio straipsnio autoriaus archyve.

Atminties būtinybė: Antano Smetonos požiūris į paminklus

Atkelta iš 10 p.

leido kalbėti susiejant asmeniškumą su istorinėmis aplinkybėmis. Tai nebuvo knyginės, išprotautos kalbos, veikiau – jausminės, emocionalios, patirtinės. Galėjimas palyginti, ką reiškia gyventi laisvėje ir ne tik, jam leido balansuoti tarp kritiško nūdienos vertinimo ir praeities patoso. Tai, kas buvo vakar – jau žinoma, o šiandiena ateities rūpesčiu galinti tapti. Todėl nesyk savo kalbose, skirtose ir atidengiant bareljefus, Antanas Smetona noriai lenkėsi didiesiems amžininkams. O „Trimitui“ sykį duodamas prisiminimus apie Putvinskį, prasiitarė: „Inžymaus asmens reikšmė visuomenėje yra labai didelė, ypatingai didelė ten, kur jam yra tekę nauji takai minti. [...] Juk šiaip ar taip inžymus žmogus tautos gyvenime nėra paprastas dygnsis rūbo siūlėje: jis kreipia visuomenę, o ne į visuomenę.“²⁶

Nepaprastas dygnsis buvo ir Antanas Smetona. Jo reikšmė istorijoje aiškinsis istorikai dar ilgai, kaip ir asmenybės spalvas.

atskirų spaudos darbuotojų darbų prasme. O tapęs Prezidentu, pasirūpino, kad atsirastų bareljefai Vincui Kudirkai, Jonui Basanavičiui ir pirmajam lietuviškos istorijos autoriui – Simonui Daukantui.

² „Kalba, pasakyta Karo muziejaus sodelyje prie J. Basanavičiaus paminklo jo laidotuvių dieną“, in: *Lietuva*, 1927, Nr. 42.

³ *Žurnalistikos enciklopedija*, 1997, Vilnius, 565 p.

⁴ *Visų apšvietusių paminklai*, 1908 m. birželio 27 (liepos 10) d., Nr. 73 (108), p. 1.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

⁸ Yra išleista studijų, straipsnių, Panevėžio kraštotyros skyriaus surinktos medžiagos, kuriose analizuojamas Juozo Zikaro skulptūros paveldas. Juose Laisvės statulai skiriamas didžiausias dėmesys ir ji neretai pakrikštijama brandžiausiu menininko kūriniu.

⁹ *Vilniaus aidas*, Nr. 56 (488), 1928 m. gegužės 15 d, p. 1.

¹⁰ „Vyriausybės atsišaukimas“, in: *Vilniaus aidas*, 1928 m. gegužės 17 d., Nr. 57 (489), p. 3.

¹¹ *Lietuvos žinios*, 1928 metų gegužės mėnesio numeriai.

¹² *Tautininkų balsas*, 1928, Nr. 19, p. 1.

¹³ *Lietuvos aidas*, 1928, Nr. 86, p. 1.

¹⁴ *Lietuvos aidas*, 1928, Nr. 86, p. 1.

¹⁵ Pivoras S., „Lietuvių nacionalizmo retorikos šablonai XIX ir XX amžių lyginamojoje perspektyvoje“, in: *Semiotika*: Šiuolaikinio socialinio diskurso analizė.

¹⁶ *Lietuvos aidas*, 1930, Nr. 204, p. 1.

¹⁷ Iš mokslinės „Versmės“ ekspedicijos, skirtos monografijai *Palanga* rengti. 2012 m. vasara.

¹⁸ „Vytauto Didžiojo iškilės Kaune“, in: *Rytas*, 1930 m. rugsėjo 9 d., Nr. 204 (1954), p. 2.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Bibliografinės žinios*, 1930, Nr. 1., p. 18.

²¹ *Ibid.*, p. 27.

²² *Ibid.*, p. 32.

²³ *Bibliografinės žinios*, 1930, Nr. 3, p. 83.

²⁴ *Lietuvos aidas*, 1930, Nr. 204, p. 1.

²⁵ „Respublikos Prezidento kalba, pasakyta laiduojant Nežinomąjį Kareivį“, in: *Trimitas*, 1934 m. lapkričio 29 d., Nr. 48, p. 1.

²⁶ „Putvinskį atsiminus“, in: *Trimitas*, 1930, Nr. 10.w

¹ Taip dažnai buvo įvardijama spaudos situacija lietuviškais rašmenimis carinės Rusijos sudėtyje. Jono Basanavičiaus „Aušra“ žurnalistikos istorijoje apibūdinama kaip romantiškos krypties leidinys. Antanui Smetonai uždraustoji spauda nebuvo iš knygų žinoma, pats būdamas moksleivis ją gyvai slapčia skaitė, tai ugde būsimojo Prezidento požiūrį, asmenybę. Vėliau pats dirbdamas redakcijoje straipsniuose pabrėždavo

www.kibinas.lt

„Karališka senoji kibininė“ –
Sausių k. ,
LT-21401 Trakų r.
(Vilnius–Kaunas automagistralė, 23 km),
tel./faks. +370 5 243 2444,
mob. tel.
+370 65908454, +370 659 08452,
el. p. info@kibinas.lt

„Senoji kibininė“ –
Karaimų g. 65, LT-21104
Trakai,
tel./faks. +370 5 285 5865,
mob. tel. +370 659 72132,
+370 659 08452,
el. p. senoji@kibinas.lt

Mūsų paslaugų spektrą sudaro:

- Kompleksiniai ir verslo pietūs kiekvieną darbo dieną;
- Specialūs pasiūlymai turistinėms grupėms ir jų gidams;
- Edukacinė kibinų gaminimo pamokėlė „Paragauk istorijos“;
- Parodomoji (degustacinė) „Šimtalapio“ gaminimo pamokėlė;
- Autoparduotuvių „Senoji kibininė“ tinklas Vilniuje;
- Išskirtiniai pasiūlymai Jūsų šventėms ir pobūviams;
- Kibinų pristatymas į namus;

Tad linkime akimis pamatyti, gomuriu pajusti, širdimi įsimylėti...

Skaitytojų laišakai

Iš Virbalio...

Irena BRAŽĖNAITĖ, Virbalis, Vilkaviškio r.

Miestelis minimas Žygimanto Augusto ir Karalienės Bonos laiškuose, 1593 m. jam suteiktas herbas ir Magdeburgo teisės. Bėgant laikui būta bažnyčios, kirchės, cerkvės, iškalos – taigi, ir visokių žmonių būta. Būta karų, marų, krašto sijojo per užkariautojų ir valdžių rankas. Kone kas šimtmetį po kartą miestelio degta ir vėl kurtasi. Buvimas Paprūsėj ir gavus gelžkeli, margai tvarkėsi ir miestelio gyvavimo gyvumas, ir gyventojų skaičius. Netoli pasieniniai Kybartai, amžinas kelias, nubarstytas tai pamestom-pakavotom knygnešiu knygom, tai nubyrėjusiu iš terbelės, einant per Karalienės Luizės, tiltą cukrum, tai išsilaisčius iš kaniko šnapsu, Barininkai, primenantys čia nuo amžių buvus bitininkų ir bičiuolių, Alvi-tas, iš kurio apdainuotasis šuleris šaltyšius, paviešėjęs pas Maušą ar Berelį ir neparvežęs vaikiukam anei dūdos, anei skripkos, anei pyragėlio, maldininkų nuglostyti Keturvalakiai, Gižai – galbūt, ap-gižės pienas, smetoną sugadinęs, Pilviškiai – galbūt, ėdrūnai, meilus Vištytis, Gražiškiai. Man jie pasidabojo gražiai iš to, kad, nese-niai apgiedojus beveik šimtametį mokytoją Bernardą Gražulį, atsidengė šviesūs lakštai iš Jo jaunumės, mokytojavimo Kybartuose. Šermenyse Albinas Petrulis tuos laikus nu-gyvenusiems priminė, jaunumenei vaizdžiai atpasakoję, kokiais grumstuotais keliukais atkakliojo, reikliojo, šviesiojo Mokytojo vedami šio kašto vaikai ėjo mokslo link – plunksnelę – avižėlę – rašalan pasidaže, iš vyniojamojo popieriaus sąsiuvinėlį susisiu-vę, kojelės labai jau nuavėtais burlečiukais apsiavę, naminiais čerkesėliais apsilvilkę. Bet kaip meiliai ir pagarbiai mini savo Mokytoją jo mokiniai, ne vienam parodžiusį kelelį švie-sos, žinių, mokslo aukštumų link. Prisiminė Albinas, kaip karo ir pokariniam baisumam praūžus, su reikalinguoju, žymiuoju Virbalio fotografu Jonu Inkrata vaikščiojo po vai-kystės ir jaunystės vietas, karo nudrengtas, stribų ir niekadėjų išgrobstytas, pastoviniuo-dami prie sodybviečių užsilikusių vyšny-nų ir suniokotų namų pamatų...

Virbalis tebegyvuoja. Švytuoja Šv. Ar-kangelo Mykolo bažnyčia (ir miestelio herbe, kaip sargybinis, budi Arkangelas), sovie-tijos sandėliu paversta, dabartės atgriebta, susikaupimui kviečia evangelikų liuteronų bažnyčia, mokykla (mano šaunioji dukterė-čia Verutė Inkratienė jos darniam mokytojų pulkelyje mokytojauja), žydi žaliuoja parkai ir skverai – miestelis nugrėbsty-tas, išdailin-tas, malonus akiai ir pasivaikščiojimui.

Bene mieliausias miestelio darinys – tai „Virbalio vartų“ bendruomenė. Senieji mei-liai prisiminti, jaunikliai ir vaikai išmokti kviečiami ateit į senųjų amatų buveinę: Būstet meiliai priimti ir pavėdėti „Duonos keliu“. Iškalbusis, krašto senuolių išminties

Virbalio turgus. Šaltinis – www.virbaliovertai.lt

prisisamstęs pirmininkas Stasys Lopeta užmiršusiem ar suvis nežinojusiem vaiz-dingai papasakos apie duonutės ilgą, pra-kaituotą kelią ligi mūsų stalo. Kaip malonu užmiršusiam išgirst priminimą, nerizikuot prariektio kepalėlio guldyt ant stalo nei pra-rieku durysna, nei aukšty-n padu: pirmuoju atveju duonytė užsirūstinus gali išeit ilgam, antruoju – gali iš namų išeit gaspadorius suvisam... Pulkelis bendruomenės žmonių dirba švenčiausią darbą: suglobia atėjusius vaikus, užriša jiems prikyštes – prijuostes, ir ant plataus, ilgo ažuolinio stalo leidžia pa-tiem suglobstyt iš tešlos kepalytį duonytės, gardžiai atsigėrus rūgščiasaldžio jos kvapo, atnešęs lyžę, neužmiršęs pamokint, kad šito inagio žargstyt nevalia, kad duonelė kepama neužpyktų, patiems vaikiukams leidžia su-dėt jų rankytėm apglaisytus kepalukus ant lyžės (pirma lyžę pabarsčius ajerais ar ant jos paklojus klevų ar ažuolų lapų, o kepalukus juos pasižymėjus savu ženklu, inmygant tešlon gėlę, savo vardą ar dar ką sugalvojus, kad iš krosnies ištrauktas bakaniukas pats a-triedėtų prie jį sulipdžiusio vaikelio)... Ponas Stasys atstumia pečiadangtę – ir sužėruoja kaitriui, beržiniui malkų žarijos: „Pažiūrėkit, vaikai, pasigrožėkit, kaip jaučiai mirguliuoja žarijos, o jų plevenimas valo, skaidrina sielas, tik niekada, o niekada, vaikeliai, neikit per arti žarijų vieni, nieko nemėtykit ugnin – ugnelė šventa.“ Stasys žarstekliu iššeria žarijas ant priežido žertuvėn, pašluoja pe-čiaus padą, kaip kadaį kadžių mūsų Mamos darydavo, ir vaikų duonytė nusliuogia nuo lyžės krosnin. Stasys krosnies angą užšau-na pečiadangtę: „Duonutė kepa. O aš, kad iškepant laukimas neprailgtų, pašnekėsiu, jūsų paklausinėsiu, priminsiu arba pamokin-siu.“ Vaikai – jei užaugę mieste, pačiuinėja ir įsimena rugio, kviečio, miežio varpas, avižų šiugždančias šluoteles. Sudėję kumš-telius ant stalo – vieną apačion, kitą višun – pamokinami malt girnom: sukant lėtai –

„seniam, seniam, seniam“, „rūpūs miltai, rūpūs miltai“, su-kant tan-kiai – „vaikam, vaikam, vaikiukam, vaikiukam“. O vaikam ir juoko, ir smagumo į valias. Stipresniems – oho darbelis, ne kožnam pa-bažnam įveikiamas – leidžiama ir tikrom girnom pamalt: dažnai ne miesto vaikiuko jėgom miliniu įtvėrtą sunkėliausią girnapusę pa-sukt. Norintys pabando susimušt muštokėj sviesto, nusiliedint žva-kę, susiminkyt molio ir sulipdyt koki žvėrelį ar puodelį, kuris čia pat, beviešnagėjan, ir išdžiovi-namas molio krosnyje, susivyt margaspaslvę juostelę ar nusivyt iš linų ar pakulų tikrų tikriausią virvę, tikrose staklėse, ne vieno matytose tik paveikslėlyje, paaud-ėt, rateliu – kalavartu paverpt, gauna palaizyt, pačiulpt su koriu tikrų tikriausio, necukravoto šito krašto bitukių sunešto medaus,

atsilaužt ir sugraužt pyrago, užsigeriant gira ar iš Pavirbalio lankų, miškų, laukų ir pievų surinktų žolelių arbata. Ak, kas begali būt maloniau nuo tikrumos atpratusiam miesto vaikiukui? O taip viską akimis, rankytėm bečiupinėjant, iš krosnies ištraukiama ir jų išsikepta duonukė: o, koks smagumas atsi-laužt savo pačių keptos duonos.

Šitų visų amatų, pagražų pamokina keramikė Loreta Vasiliauskienė, audėja Gema Ona Liubinskienė, žolininkė Irena Griėšiuviėnė, Giralda Rainienė, Danutė Žebartavičienė, Aldona Timinskienė, Ge-diminas Žebertavičius. Šauni, susibuvusi, susidarbavusi draugija.

Lapkričiui, tik teip bevedinamam, nors spalių mėnesio jam jau nebebūva palikta nupurtyt beveik nei vieno lapo – taigi, tam niūruoliui kėblinėjant po kiemus, mes išprašėm šitos mielos daugijos salėn paminėt dieną, mūsų vyriausiajai seseriai, mokytojos Verutės Mamai, garsiojo Virba-lio fotografo (kažin, kiekos jaunamarčių albumai prisagstyti jo darytom nuotrau-kom?) Jono Inkratos uošvei, buvusiai politinei kalinei Onutei devynių dešimčių slenkstį peržengus ir toliau nuėjus. Ir mum buvo leista ne tik danuot, puotaut, alasyt, bet ir duonos prasikept, ir sūrį susislėgt, ir virvę moteriškėm nusivyt, kad būt kuo nepaklusniai pasispardžiusi vyriškį su-pančiot, ir žvakę nusiliedint (na, vaškinę, bet ne pagrabinę), ir staklėсна insisėst, jaunystę kraitelį su Mamute beaudžiant prisiminus, ir medaus palaižėm, ir lašinių paltį prapjovėm, ir vaistažolių arbatos nuo trejų–devynerių ligų prisisiurbčiojom: išlingavom papenėti, atkutę, pamaloninti, ilgam geruoju minėdami virbališkius – ir tenedrįsta niekas iššižiot, kad, girdi, suvalkiečiai nelaiku prie stalo atnešą dar gyvą kalakutą... Gyvuokit, sūduviai, kartu su savo kaimynais bartais, gražinkit savo miestelį, ir retokai tesirkit...

Lietuvos miesteliai

Aukštadvaryje yra gydytojo Vlado Mongirdo gatvė

Beveik aštuoniasdešimt metų reikėjo laukti, kol į Aukštadvarį sugrįžo gydytojo Vlado Mongirdo gatvės pava-dinimas.

Vladas Mongirdas Žuvų herbo atstovas

1939–1940 m. telefonų są-raše jau randame nurodytą gy-dytojo Vlado Mongirdo gatvę. Prabėgęs laikas turėjo lemiamos įtakos jo atminimo įamžinimui. Jis buvo pirmasis Trakų apskrities viršininkas, tiesa, laikinai ėjo tas pareigas, bet tai yra užfik-suota istoriniuose šaltiniuose. V. Mongirdas baigė Maskvos universitetą, igijo gydytojo specialybę. 1941 m. su šeima buvo ištremtas į Sibirą. Padedamas rašytojo Antano Vie-nuolio-Žukausko, 1957 m. grįžo į Lietuvą. Deja, apsisototi galėjo tik Kėdainiuose. Ten 1960 m. mirė ir buvo palaidotas. Jo sūnus Tadas Mongirdas yra parašęs prisiminimus apie tėvą, o vaikaičiai Viktoras ir Helena yra paveldėję Aukštadvario dvarą bei tikisi ateityje jį prikelti naujam gyvenimui.

Trakų rajono savivaldybės tarybos 2016 m. spalio 4 d. sprendimu Nr. S1-233 viena Aukštadvario gatvė buvo pavadinta gydytojo Vlado Mongirdo vardu. Ta proga dėkojame Aukštadvario seniūnei Jadvygai Dzencevičienei, be kurios pastangų Aukš-tadvaryje niekas nevyksta.

Grupė rajono gyventojų pateikė pasiūly-mą Trakų rajono savivaldybės merei Editai Rudelienei ir tarybai, kad Trakų viešosios bibliotekos Aukštadvario filialui būtų su-teiktas Vlado Mongirdo vardas. Dabar šis gyventojų pasiūlymas yra svarstomas rajono savivaldybėje.

Vlado Mongirdo bibliografiją yra paren-gusi Trakų viešosios bibliotekos Aukštadv-a-rio filialo vedėja Ramunė Jarmalavičiūtė, ji buvo publikuota Trakų rajono laikraštyje „Trakų žemė“, 2014 m. kovo 14 d., Nr. 11 (802), p. 8.

Vlado Mongirdo gatvę Aukštadvaryje žymintis ženklas. Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Muziejus laikraštyje Nr. 42 (459)

XIX a. porceliano dirbiniai, dekoruoti Lietuvos-Lenkijos heraldika

Visiškai nauja medžiaga – por-celianas – buvo išrasta Kinijoje dar 620 m. e. metais. Gamybos metodas ilgai laikytas paslapytje ir tik 1708 m. Saksonijos eksperimentuotojai Erenfrydas Valteris fon Čirnhau-zas (Ehrenfried Walther von Tschir-nhaus, 1651–1708) ir Johanas Fry-drichas Biotgeris (Johann Friedrich Böttger, 1682–1719) sugebėjo išgau-ti europietiškąjį porcelianą. Pasta-rasis vokiečių alchemikas 1707 m. atrado raudonojo porceliano for-mulę. Dar po metų pavyko paga-minti baltojo porceliano gaminius. Apie atradimą jis informavo Sak-sonijos kurfiurstą ir Lietuvos-Len-kijos valstybės (LLV) karalių Au-gustą II (1694–1733). Valdovas su-gėbėjo įvertinti atradimo svarbą ir 1710 m. išleido įsaką apie „Lenki-jos karaliaus ir Saksonijos kurfiurs-to porceliano manufaktūros įkūri-mą“ Meiseno Albrechtsburgo pily-

je. Visi porceliano dirbiniai buvo žymimi sukryžiuotų kardų ženklų. Tai pirmasis ir seniausias Europoje porceliano žymuo, naudojamas iki šių dienų.

Meiseno manufaktūros veikloje išskiriami keli periodai. Bene vai-singiausias buvo 1720–1730 m., kai Meiseno porceliano paslapčių sau-gotojui Samuilui Štolceliui pavy-ko iš Vienos parsikviesti Gregori-jų Geroldtą, meistrą, mokėjusį iš-tapyti baltąjį porcelianą kobalto mėlynu ir polichrominiu dekoru. Šiuo periodu gausiai gaminti ka-vos, arbatos ir pietų servizai, kurių nemaža dalis puošta LLV ir Sakso-nijos heraldika. Augustas II buvo sukaupęs daugiau nei 1 600 viene-tų porceliano dirbinių kolekciją – iki Antrojo pasaulinio karo ji buvo saugoma Drezdno rūmuose. Ma-nufaktūra klestėjo ir valdant Au-gustui III (1733–1763). Šis valdo-

vas 1738 m. ištekinio savo dukrą Mariją Amalią už Neapolio kara-liaus Karlo III (1734–1759). Dalis kraičio buvo puošnūs porceliani-niai stalo servizai, dekoruoti LLV bei Vetinų dinastijos herbais. Tra-piojo porceliano dirbiniai taip su-žavėjo karalių, kad jis įkūrė pir-mąją Italijoje, Capo de Monte por-celiano manufaktūrą prie Nea-polio, o tapęs Ispanijos karaliumi (1759–1788) – manufaktūrą Ispa-nijoje. Saksonijos valdovų Augus-to II ir Augusto III valdymo laiko-tarpio Meiseno porceliano dirbi-niai, puošti LLV heraldika – sta-lo servizai, vazos, veidrodžių rė-mai, skirti tik rūmų reprezentaci-jai, vėlesniais laikais buvo gamina-mi dėl didelės paklausos. Populia-rumo piko metu Meiseno manu-faktūrai vadovavo Ernstas Augus-tas Leitericas (1818–1893). Anks-tyvojo Meiseno periodo heraldi-

Puodeliai ir lėkštutės, dekoruoti LLV heraldika. Vokietija, Meisenas, XIX a. I p. A. Valužio nuotr.

nus ir siužetinius motyvus meis-triškai interpretavo dailininkas Teodoras Grustas, gėlių motyvus ir ornamentiką Julius Eduardas fon Braunsdorfas, Otas Eduardas Foigtas ir kiti.

Gausią Trakų istorijos muzie-jaus istorijos rinkinio porceliano dirbinių, dekoruotų Lietuvos-Len-kijos heraldika, kolekciją 2016 m. papildė du Saksonijos Meiseno manufaktūros puodeliai su dang-teliais bei lėkštutėmis. Abiejų ga-

minių dekoras identiškas. Puo-delių priekinėse sienelėse, baltame lauke, ištapy-ti polichrominiai, ovalūs 4 dalių LLV herbai – su įstrižai išdėstytais heraldiniais Lietuvos Vyčiais ir Lenkijos Ereliais bei širdyje – kar-tuše, vainikuotame karališka ka-rūna, Saksonijos herbu. Aplink – aukso spalvos ornamentinis apva-das, likęs laukas – žydros glazū-ras. Dangteliai kupoliniai, jų prie-kinėje pusėje, baltame lauke, val-dovo monograma – „AR“ (Augus-tus Rex) su aukso spalvos apvadu. Tiek lėkštučių, tiek puodelių apa-tiniuose dugnuose – Meiseno por-celiano ženklai – sukryžiuoti kar-dai (tokio tipo manufaktūros žen-klas liudija, jog dirbiniai gaminti po 1815 m. iki XIX a. pab.).

Muziejininkas Saulius Zalys

Nuo kavinės iki Gedimino kalno keltuvo

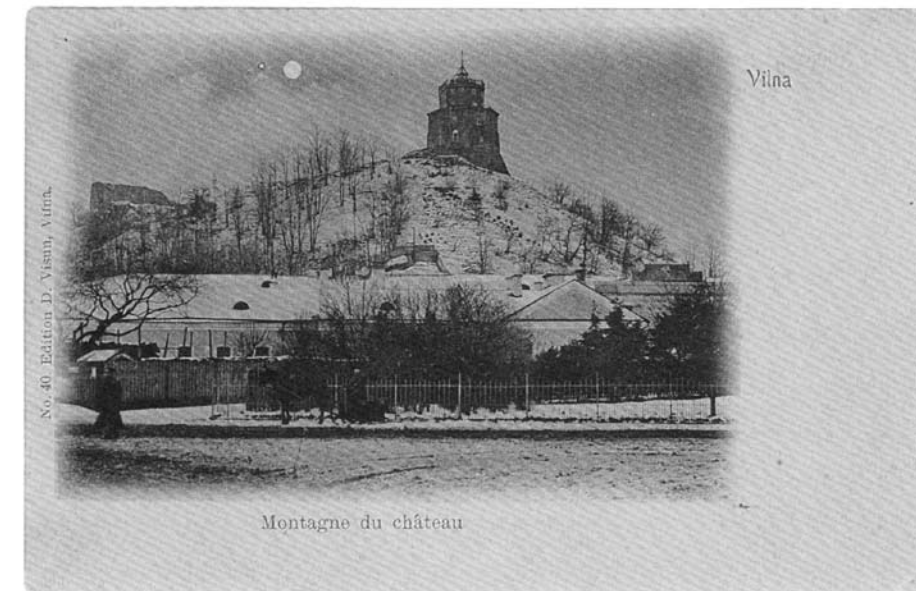
Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis

1911 m. gruodžio 1 (14) d. Vilniaus miesto valdybos¹ posėdyje buvo priimtas sprendimas pastatyti vandentiekio rezervuarą ant Gedimino pilies kalno pagal inžinieriaus Eduardo Šenfeldo, kurio padėjėjas buvo Gabrielis Sokolovskis², sumanymą. Nuo šio įvykio praėjo šimtas metų, o Gedimino kalnas ir Pilis vėl jaudina Lietuvos visuomenę.

1912–1913 m. buvo paskaičiuota vandentiekio įrengimo kaina – apie 318 457 rublių³. Darbus buvo bandoma vilkinti, pastebėta, kad neteisingai sudaryta sutartis tarp Vandentiekio statybos biuro ir miesto administracijos, pažymint, kad nėra punkto dėl samdomų darbuotojų lygių teisių, t. y. jie į darbą turi būti priimami neatsižvelgiant į tautybę. Garsas apie nenorą priimti į darbą žydų tautybės asmenų pasiekė Maskvos ir Sankt Peterburgo spaudą⁴. Apie E. Šenfeldo planą pastatyti vandens rezervuarą šventoje Lietuvai vietoje visuomenę per spaudą tuomet infomavo D. Malinauskas, J. Vileišis, O. Pleirytė-Puidienė, P. Juodelė, P. Kuzma, J. Marcinkevičius⁵. Dvidešimto amžiaus pradžioje Gedimino kalną ir Pilį nuo nuniokojimo spaudoje gynė ne tik D. Malinauskas⁶, jam padėjo Jonas Basanavičius. Jiems antrino dienraštyje „Kurjer Wilenski“ J. Obstas, įrodinėdamas rezervuaro žalą ir tvirtindamas, kad jei jo „išrodinėjimais būtų ir neteisingi, tai vis tiek negalima būtų duoti kalno jokiems technikos reikalams, nes tai būtų dangaus šaukiamoji profonacija.“⁷ Tada, okupacinėmis sąlygomis, galbūt, buvo paprasčiau, protesto balsus išgirdo ir Sankt Peterburge⁸, buvo reaguota į Lietuvos mokslo draugijos 1912 m. sausio 25 d. protestą⁹ ir būsimieji signatarai sustabdė kalną ir Pilį niokojantį projektą.

Verta prisiminti sovietmetį, anot Regimanto Pilkauskio, „1979 m. įvyko Vilniaus pilies aplinkumos tvarkymo projektų konkursas. Vienas iš projektų, be kita ko, siūlė pastatyti keltuą į Pilies kalną. Tuomet dauguma projektuotojų ir projektų vertinimo komisijos narių keltuą idėją priėmė kaip šventvagystę. Bėgo metai, keitėsi valdžios ir atėjo diena, kai keltuvas be jokių diskusijų buvo pastatytas. Virpesiai yra viena iš šlaitų nepastovumo priežasčių, bet ji vargu ar bus pripažinta, o tuo labiau pašalinta.“¹⁰

2016 m. lapkričio 17 d. Lietuvos televizija laidoje „Specialusis tyrimas“ atkreipė visuomenės dėmesį į pastaruoju metu besikartojančias žemės nuošliaužas nuo Gedimino kalno. Laidoje kalbėjo daug žinomų asmenų: Gedimino kalno tvarkymo projekto valdymo konsultantas Andrius Končius, kultūros ministras Šarūnas Birutis, Lietuvos geologinės tarnybos vadovas Jonas Stakūnas, Vilniaus miesto meras Remigijus Šimašius bei portugalas dirvožemio erozijos specialistas Paulas Pereira. R. Šimašius nebuvo linkęs įsiklausyti į kultūros ministro Šarūno Biručio reikalavimą skelbti ekstremalią padėtį. Būtų verta prisiminti, kad 1912 m. D. Malinausko reikalavimu, buvo sušauktas Lietuvos mokslo draugijos posėdis Gedimino kalnui gelbėti nuo vandalų. Tačiau minėtoje laidoje tarp asmenų, žinančių, kaip apsaugoti Gedimino kalną nuo tolimesnės griūties, galinčios

Atvirukas su Gedimino pilies kalno vaizdu

apgadinti ir ant kalno esančius statinius bei turinčių ar turėjusių tam tikras galias, nebuvo panaikintos Vilniaus Pilių direkcijos atstovo Sauliaus Andrašiūno, kurio dispozicijoje Pilies teritorija buvo daugiau nei dešimt metų. Dar 2010 m. rugpjūčio pabaigoje Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė Gedimino kalno šlaitų apsaugą įvardijo kaip vieną svarbiausių prioritetų. Tuometinis premjeras Andrius Kubilius teigė: „Esame labai aiškiai sutarę, kad Gedimino kalnas yra tikrai svarbi problema ir tikrai neeisime jam sugriūti.“ Tačiau laidoje nepasirodė ir savo nuveiktų darbų nepaskelbė. Laidos rengėjai ieškojo „iešmininko“, tai yra Nacionalinio muziejaus direktorės Birutės Kulnytės, kurios žinioje Pilies kalnas atsidadė tik 2015 m. Surasti Pilies kalno tikrąjį šeiminingą Nepriklausomoje Lietuvoje pasirodė beveik neįmanoma. Caro laikais viskas buvo aišku, Gedimino kalnas priklausė Vilniaus miesto valdybai, kuriai šias funkcijas patikėjo Imperatoriaus Archeologijos komisija, kuriai buvo patikėta saugoti senovės paminklus. Tuomet, 1911 m., D. Malinauskas, protestuodamas prieš planą Gedimino kalne įrengti vandentiekio rezervuarą, „Lietuvos žiniose“ rašė: „Šiokiais ar tokiais ne mokslo reikalais išvis ir griežtai yra visiems užginta rausti ne tik Pilies kalnas, kame tebėra dar neištirta nei požemiai nei Viršutinės Pilies slėpiniai urvai, bet be Archeologijos komisijos leidimo net paprastus piliakalnius kasinėti gresia baudžiamieji įstatymai.“¹¹ Verta prisiminti, kad 2003 m., rengiant keltuą ant Gedimino kalno, buvo sustabdyti darbai dėl archeologinių radinių. Vadinas, caro laikais rausti kalną ne mokslo tikslais buvo neleidžiama, o laisvoje Lietuvoje leidžiama rausti ir ne mokslo tikslais.

Laidoje nuosekliai ieškota nuošliaužų priežasčių, pasakota, kad jų būta ir anksčiau, tai yra net XIV a. pabaigoje. Tada, slenkant Pilies kalno šlaitui, žemėmis buvo užverstas Vilniaus vaivados Manvydo rūmai¹². Be to,

laikui bėgant, nugriuvo Gedimino pilies pietinis ir šiaurinis bokštai. Akivaizdu, kad problema egzistuoja ne vienerius metus. Tokio slinkimo kaltininkais įvardyti vokiečių iškasti tuneliai Antrojo pasaulinio karo metais, prieš trejus metus ant kalno iškirsti medžiai, naudota ne tokia velėna, sukalti poliai ir taip toliau. Laidoje parodyta nuošliauža, uždengta polietileno plėvele, esanti šalia keltuvo. Bet apie A. M. Brazausko palaiminto keltuvo žalą net neužsiminta, tik pastebėta, kad keltuvas šiuo metu nedirba. Kodėl keltuvas neveikia, paaiškinta nebuvo. Keistokai skamba 2002 m. spalio 2 d. A. M. Brazausko pasirašytas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas: „Atsižvelgdama į tai, kad pradėjus Valdovų rūmų atkūrimo darbus būtina sumažinti turistų ir lankytojų srautus Gedimino kalno prieigose nuo Katedros aikštės pusės, kartu ir nelaimingų atsitikimų bei kitų ypatingų įvykių galimybes, ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų“ įstatymu nutarė: „Sutikti, kad valstybės įmonė Vilniaus pilių direkcija vykdytų viešąjį pirkimą iš vienišio šaltinio – pirkimų iš Austrijos firmos „**ABS Transportbahnen**“ 1 200 kg galios keltuą, tinkamą 16 keleivių.“ Buvo numatyta, kaip ir iš kur bus finansuojami darbai. Minime nutarime rašoma: „keltuvo įsigijimo ir montavimo darbai finansuojami iš lėšų, numatomų skirti valstybės įmonės Vilniaus Pilių direkcijos investicijų projektams įgyvendinti.“ Spaudoje galima aptikti ir kitokių keltuvo įrengimo būtinumą pagrindžiančių teiginių: „A. Brazauskas šį Vyriausybės sprendimą motyvavo apklausų duomenimis, rodančiomis, kad tik vienas iš dešimties vilniečių yra įkopes į Gedimino kalną.“ Ar papuošė keltuvas Gedimino kalną, ar jo estetinis vaizdas sustiprino mūsų patriotinius jausmus. Manau, kad ne. D. Malinauskas jau cituotame straipsnyje rašė: „Imperatoriaus Archeologijos komisija, kuriai yra uždėta priedermė saugoti senovės paminklai, kiek atmenu, po IX archeologų Vilniaus

suvažiavimo, buvusio pirmsėdžiaujant grafienei Uvarovienei, paskyrė tam tikrą sumą pinigų Viršutinės Gedimino Pilies liekanoms sutvirtinti ir, tikėdamasi rasianti vietinėje Miesto Valdyboje tikrą savo senovės paminklų saugotoją, atidavė jai Pilies kalną visai ne tam, kad įsteigtų tenai dar užsilikusiam bokšte gaisro sarginę ir kažkokią [Kavinę] su nederamomis ant jo sienų iškabomis, ir dar mažiau tam, kad barbariškai suraustų kalno vidų ir intaisytų miesto kanalizacijos rezervuarą.“¹³

Kodėl laidos rengėjai taip užsispyrusiai ieškojo Nacionalinio muziejaus direktorės Birutės Kulnytės, kuri viso labo tėra tik muziejininkė ir keltuvo įrengimo brėžinių pakomentuoti, matyt, nesiimtų, taip ir lieka neaišku. Neaišku, kodėl buvo pamirštas valstybinės įmonės „Vilniaus pilių direkcija“ direktorius Saulius Andrašiūnas, kuris ir įrengė garsųjį keltuą. Sklinda kalbos, kad niekas nežino, kur yra šio keltuvo įrengimo brėžiniai, o „Vilniaus pilių direkcija“ – išgaravo.

Apie Gedimino kalno keltuvo žalą, matyt, pamiršo minimoje laidoje ne tik pakalbėti, bet ir filmuotą medžiagą parodyti. Laidos rengėjai filmavimo metu ėmė interviu iš kalno papėdėje tuo metu vaikštinėjusių asmenų. Deja, Kostanto Markevičiaus nuomonė, ne dviprasmiškai atkreipusi kūrybinės grupės dėmesį į keltuą ir šalia jo esančius nuslinkusios žemės plotus nepatiko ir liko už kadro. Laidos rengėjai nelinkę susikurti problemų.

Kunigaikščiai galėdavo į kalną užlipti. Antaną Šmetoną, reikalui esant, tautiečiai būtų ant rankų užnešę. Na, o buvęs LKP I sekretorius A. M. Brazauskas, matyt, nesitiekė tokios meilės ir neturėjo vilties, kad tauta neš jį į Gedimino kalną, todėl su Vilniaus pilių direkcijos vadovu Sauliumi Andrašiūnu realizavo kalną ardantį projektą ir tikrai ne vardan to Lietuvos. Kažkas ne taip vyksta Nepriklausomybę atgavusioje Lietuvoje. Išvada paprasta: su caro administracija buvo galima kovoti, o valdant saviems reikia tylėti. Atleis iš darbo dėl bet kokios priežasties, tokia žiauri tiesa...

¹ „Dėl baimės, kad nesugadintų Vilniaus pilies kalno“, in: *Viltis*, 1912 m. sausio 29 (11) d., Nr. 13(648), p. 2.

² Biuro budovoy wodociągów i kanalizacji, in: *Kurjer Litewski*, 1911 m. lapkričio 23 (106) d., Nr. 146(266), p. 2.

³ „M. Z. W Radze miejskiej“, in: *Kurjer Litewski*, 1911 m. gruodžio 02 (15) d., Nr. 154(274), p. 2.

⁴ „Umwaga p. Szenfelda a administracja“, in: *Kurjer Litewski*, 1911 m. gruodžio 10 (23) d., Nr. 160(280), p. 2.

⁵ „Del negerbimo senovės liekanų“, in: *Viltis*, 1911 m. gruodžio 21 (01 03) d., Nr. 148(633), p. 3.

⁶ Malinauskas D., „Vilniaus Pilies Kalnui apsaugoti. (Dėl inžinierio E. Šenfeldo laiško)“, in: *Viltis*, 1911 m. gruodžio 30 (01 12) d., Nr. 150(635), p. 1.

⁷ „Laikraščiu apžvalga“, in: *Viltis*, 1912 m. vasario 26 (03 10) d., Nr. 25(660), p. 2–3.

⁸ „Laikraščiu apžvalga“, in: *Viltis*, 1912 m. vasario 26 (03 10) d., Nr. 25(660), p. 2–3.

⁹ „Lietuvių tauta“, sud., vyr. red. Algimantas Liekis, Vilnius, 1997, p. 166.

¹⁰ <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2016-07-28-apkrovos-ir-virpesiai-ardo-pilies-kalno-slaitus/147060>

¹¹ Malinauskas D., „Vilniaus Pilies Kalnui apsaugoti. (Dėl inžinierio E. Šenfeldo laiško)“, in: *Lietuvos žinios*, 1911 m. gruodžio 31 (01 13) d., Nr. 151, p. 1.

¹² Kitkauskas N., *Vilniaus pilyis istorija, statyba, architektūra*, Vilnius, 2012, p. 23.

¹³ Malinauskas D., „Vilniaus Pilies Kalnui apsaugoti. (Dėl inžinierio E. Šenfeldo laiško)“, in: *Lietuvos žinios*, 1911 m. gruodžio 31 (01 13) d., Nr. 151, p. 1.

Muziejus laikraštyje Nr. 43 (460)

Monetos, skirtos Slucko juostoms

Voluinės arba Ipatijaus metraštis Slucką (dab. Baltarusija) mini 1116 m. data, tad šiemet šis, anksčiau priklausęs Kijevo Rusijos valstybei, XIII a. patekęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įtakon, miestas švenčia garbingą 900 m. sukaktį. Siekiame dar kartą priminti dabar jau trijų valstybių istoriniu paveldu tapusią meninę vertybę – kontušo juostas, Lietuvoje žinomesnes apibendrintu Slucko juostų pavadinimu.

Kontušo juostos laikytinos specifiniu tekstilės meno reiškiniu. Mykolas Kazimieras Radvila – Žuvelė 1736 m. Slucke atidarė kontušo juostų audyklą, veikusią iki 1844 m. Šioje manufaktūroje 1793 m. prie 28 audimo staklių dirbo 60 meistrų. Verta paminėti, jog XVII–XVI-II a. tai buvo ne vien utilitarus audinys, skirtas sujuosti vyro, visų pirma didiko, bajoro viršutinį apdarą, bet ir vienas pačių išskiausių ir meniškiausių asmens identifikacijos ženklų. Juosta, nemažiau už kitas vyro kostiumo dalis ar ginklą, be visų kitų savo reikšmių, ženklino

asmens priklausomybę ne tik atitinkamam luomui, bet ir valstybei, tad buvo ir pastarosios simbolis. Pasak dr. M. G. Matušakaitės-Martinaitienės, svarbiausi kontušo juostų audybos židiniai įsisteigė ir veikė būtent Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Slucką ir Gardiną į Lenkijos karalystės sudėtį mėginantieji įterpti autoriai daro istorikams visiškai neleistiną klaidą. Audyklų šiose gyvenvietėse steigimo iniciatoriai buvo LDK didikai ir aukšti pareigūnai. Kadangi audyklos veikė ne viename LDK mieste, vėliau ir Lenkijos teritorijoje, autorė pagrįstai siūlo atsižvelgti į juostų paskirtį ir jas vadinti bendriniu „kontušo juostų“ vardu, o „Slucko juostų“ pavadinimą teikti vien šiame mieste pagamintiems audiniams. Subtilus juostų koloritas, pagrįstas įvairiarūšių ir įvairiaspalvių verpalų sąskambiu. Savitas dekoras ir originalus jo išdėstymas audinio plokštumoje net dabar stebina taikomosios dailės specialistus ir yra vertinamas kaip audimo technikos stebuklas. Suvaldyti daugybę

Monetos. 20 rublių. Iš serijos „Slucko juostos“. Vilnius, Lietuvos monetų kalykla, 2013 m. A. Valužio nuotr.

plonytėlačių šilkinių, aukso bei sidabro gijų, iš jų sukurti sudėtingiausius, kiekvienoje audinio dalyje vis kitaip kaitaliojamus ornamentus – tai būtų labai sudėtinga užduotis ir šiuolaikinės tekstilės meistriui. Šios juostos buvo Rytų ir Vakarų kultūrų sąveikos bei sarmatiškosios ideologijos suformuoto ba-

joriško kontušinio kostiumo dalis. 1831 m. carinė administracija uždraudė dėvėti bajoro tautinę tapatybę išreiškiantį kontušą, o kartu ir ryšėti kontušines juostas. Daug jų buvo sunaikinta, kitos liko dvarų rinkiniuose. Bene didžiausia dalis juostų kaip šeimos relikvijos buvo aukojamos bažnyčioms ir naudojamos

liturginiams darbužiams siūti.

Iškiliausio LDK meninės tekstilės paveldą jamžinimo dalis mus pasiekė 2013 m. Baltarusijos nacionalinio banko išleistų progininių monetų „Slucko juostos“ serija. Penkių šios serijos sidabrinų monetų komplektas dėžutėje yra saugomas Trakų istorijos muziejaus numizmatikos rinkinyje. Monetos „Audimas“, „Radvilos“, „Slėktos kostiumas“, „Žymės“ bei „Kolekcionavimas“ yra 20 Baltarusijos rublių nominalo, 925 prabos sidabro, 33,62 g svorio, 50 mm skersmens. Monetos kaldintos Lietuvos monetų kalykloje, kiekviena – 7 tūkst. vnt. tiražu. Monetų dailininkė – Svetlana Nekrasova. Numizmatikos objektuose jamžintos Slucko juostos yra bene vienintelis LDK gyvavusios šilkininkystės liudijimas.

Istorijos skyriaus vedėja
Alvyga Zmejevskienė

Okupuoto Vilniaus krašto istorija

Už Vėlines – į teismą!

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Pradžią Nr. 1 (831)

Tų pačių policininkų apkaltintas ir Liudvikas Činčikas, Kazimiero ir Ievos, g. 1913 m. rugpjūčio 9 d. Švenčionių valsč. Kūčių kaime. Apsieidavęs be tėvų pagalbos, nes per mėnesį po 40–50 žl užsidirbdavęs korepeticijomis. Gyveno Polocko g-vėje 20-4 (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3482).

Per tardymą L. Činčikas sakė, kad Rasose lankėsi vienas, tačiau nei prie J. Basanavičiaus, nei prie lietuvių karių kapų nebuvo ir negirdėjo, kad kas būtų giedoję Lietuvos himną. Storasta vis tik nubaudė jaunuolį 30 žl arba 10 dienų arešto. Gruodžio 6 d. prašyme miesto storastijai kaltinamasis prašė jo bylą persiųsti teismui. Tolesnė bylos eiga nesiskiria nuo kitų keliolikos bylų.

Panašus likimas ištiko Vytauto Didžiojo gimnazijos mokinio Cezario Skrodzkiego bylą (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3483). Moksleivis, Andriejaus ir Viktorijos s., g. 1915 m. sausio 13 d. Lenkijoje, Balstogės apskr. Juchnovičių valsč. Juchnovičių (lenk. *Juchnowicze*) kaime. Sūnų išlaikiusi motina, Beniakinys (dabar – Baltarusija) turėjusi arbatinę ir Cezariui kas mėnesį atsiųsdavusi po 20–25 žl; be to, patėvis Beniakinys turėjo nuosavus namus. Moksleivis gyvenęs Užupio g-vėje 17-26.

Tardomas C. Skrodzki sakė, kad su Adolfu Ostašausku ir Hilarijumi Staponinu buvę Rasose prie kareivių kapų. Ten grupė lietuvių, pagiedoję „Viešpaties angelą“, ėmę giedoti Lietuvos himną, tačiau jie negiedoję. Iš Rasų jaunuoliai nuėję į Šv. Petro ir Povilo kapines prie A. Ostašausko brolio kapo. Ir čia susirinkę lietuviai giedojo savo himną. Paskui nuėjo prie O. Palevičiūtės kapo, kur giedotos religinės giesmės. Miesto storastos sprendimas – 30 žl pabauda arba 10 dienų arešto.

Pasak C. Skrodzkiego 1937 m. gruodžio 6 d. prašymo storastijai, storastos sprendimas neteisingas ir kaltinamasis prašė jo bylą perduoti teismui. Be to, 1938 m. vasario 3 d. prašyme Apygardos teismui C. Skrodzkiis pageidavo į teismo posėdį liudytoju iškviesti H. Staponiną, gyvenusį Polocko g-vėje 23-7, kuris patvirtins, kad jie trise buvę Naujųjų Rasų kapinėse, nuo lietuviško himno giedotojų stovėję per 20 metrų, o Senosiose Rasose apskritai nebuvo. Kitose kapinėse aplankė tik A. Ostašausko brolio ir O. Palevičiūtės kapus. Tolesnė bylos eiga kaip ir kitų.

Tarp teistųjų už 1937 m. Vėlines buvo ir viena mergina. Tai Vanda Jadvyga Sinevičiūtė, Narcizo ir Veronikos, g. 1914 m. lapkričio 11 d., Universiteto humanitarinių mokslų absolventė. Lėšų pragyvenimui ir studijoms gaudavusi iš tėvų, kurie Švenčionių valsč. Vaiškūnų kaime turėjo 29 ha ūkį. Mergina gyveno Polocko g-vėje 20-5 (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3484).

Atsakydama tardytojui į jai primetamus kaltinimus, V. J. Sinevičiūtė aiškino, kad lapkričio 2 d. iš namų išėjusi 16.30 val., buvusi Rasose prie J. Basanavičiaus ir lietuvių karių kapų, bet prie jų nieko negiedojo. Giedojusi religines giesmes prie Vileišių kapų. Šv. Petro ir Povilo kapinėse nebuvo, nors policininkai ir tuo ją kaltino. Į namus grįžusi apie 20 val. Miesto storasta gruodžio 1 d. merginai skyrė 75 žl arba 14 dienų arešto bausmę. Gruodžio 6 d. rašte storastijai V. J. Sinevičiūtė jai skirtą bausmę laikė nepagrįsta ir prašė bylą perduoti Apygardos teismui. Bylos sprendimas nusitęsė iki 1938 m. pavasario.

Kitas teistas – Vladas Jurkevičius, Karolio ir Marijonos, g. 1911 m. lapkričio 29 d. Odesoje, Ukrainoje. Universiteto II k. teisės studentas. Pragyveno iš tėvų paramos, kurie Švenčionių valsč. Rogovkos kaime turėjo 8 ha žemės, bei kartkartėmis užsidirbdamas kaip stalius. Gyveno su L. Činčiku ir kitais (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3485).

Tardomas V. Jurkevičius paaiškino, kad B. Račinskas ir B. Uziela 1937 m. lapkričio 2 d. paprašė jo paimti iš Laidojimo įstaigos Didžiojoje gatvėje Nr. 5 vainiką ir atvežti į Rasas. Samdytu vežiku jis vainiką atvežė, bet jo nedėjo. Su grupe lietuvių buvo prie J. Basanavičiaus ir kitų žmonių kapų bei lietuvių karių kapų, bet Lietuvos himno negiedojo, o kas giedojo, jis nežino. Šv. Petro ir Povilo kapinėse su grupe lietuvių aplankė tris kapus, bet ir čia himno negiedojo. Išėjęs iš kapinių sutiko pažįstamus B. Račinską ir A. Munčelį.

Remdamasis policininko A. Dombrovskio liudijimu, storasta gruodžio 1 d. nubaudė V. Jurkevičių 75 žl arba 12 dienų arešto. Kaltinamasis gruodžio 6 d. paprašė bylą perduoti

teismui. Apygardos teismo teisėjas gruodžio 29 d. nutarė bylą nagrinėti teisme. V. Jurkevičiaus 1938 m. vasario 4 d. įgaliotas gynėjas advokatas Marijonas Kovalskis vasario 5 d. pasiūlė į teismą iškviesti liudytojus: 1) Bronių Slieką, gyv. Filaretų g-vėje 17, kuris patvirtintų, kad kai grupė kapinių lankytojų giedojusi prie J. Basanavičiaus kapo, tai kaltinamasis dėjo vainiką ant E. Vileišienės kapo; 2) Polocko gatvėje kartu gyvenusį Stasį Savicką, kuris paliudys, kad kaltinamasis buvo toli nuo himną giedojusių žmonių ir pats negiedojo. Byla pabaigta 1938 m. kovo 28 d.

Teismo neišvengė Bronius Uziela, Antano ir Anastazijos, g. 1912 m. kovo 12 d. Švenčionių valsč. Pliauškių kaime, Universiteto Teisės f-to II k. studentas. Jam pragyventi padėjo brolis Vincas ir pusbrolis iš tėvo pusės, Pliauškėse valdė 24 ha ūkį. Studentas gyveno Literatų skg. 11-21 (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3486).

Seržanto K. Bartošo tardomas jaunuolis prisipažino, kad su kolega B. Račinsku 1937 m. lapkričio 2 d. iš Laidojimo įstaigos Didžiojoje g-vėje 5 paėmė lietuvių studentų sąjungos užsakytą vainiką ir, nuvežę į Rasas, padėjo ant J. Basanavičiaus kapo; nuo jo nuėjo prie E. Vileišienės kapo ir padėjo V. Jurkevičiaus atvežtą vainiką. O štai prie jų priėjusi grupė lietuvių sugiedojo „Viešpaties angelą“. Su B. Račinsku ir A. Munčeliu apėję dar kelis kapus, nuėjo į Šv. Petro ir Povilo kapines, kur aplankė D. Alseikos ir P. Kraujalio kapus.

Miesto storasta gruodžio 1 d. B. Uzielai skyrė 75 žl arba 12 dienų arešto bausmę. Kaltinamasis gruodžio 6 d. paprašė bylą perduoti Apygardos teismui. Gynėjas adv. M. Kovalskis pasiūlė teismui į bylos svarstymą pakviesti liudytojus: 1) Janiną Tasiene (*Tasisową*), gyv. Didžiojoje g-vėje 12-18, kuri patvirtins, kad kaltinamasis lapkričio 2 d., būdamas prie Basanavičiaus ir Vileišienės kapų, stovėjo atokiai nuo himną giedojusių žmonių ir pats negiedojo; 2) Joną Krušą, gyv. Uosto g-vėje 15-8 (*ul. Portowa*, dabar Pamėnkalnio g-vė), kuris patvirtins, kad B. Uziela Rasose vaikščiojo atskirai nuo Lietuvos himną giedojusių žmonių grupės; 3) Viktorą Maldziuką, gyv. Universiteto g-vėje 2-3, kuris pripažins, kad į Šv. Petro ir Povilo kapines kaltinamasis atėjo, kai himnas ten jau buvo sugiedotas. Tolesnė bylos eiga – kaip ir daugelio kitų.

Kartu su studentais ir moksleiviais dėl 1937 m. Vėlinių teistas teologijos magistras, buvęs Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto sekretorius Juozas Maceika, kilęs iš to paties Lazūnų kaimo, kaip ir S. Dmuchauskas, g. 1904 m. gruodžio 29 d. Gyveno T. Kosciuškos g-vėje 14-1 (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3487).

Seržanto K. Bartošo tardomas J. Maceika kaltas neprisipažino, tačiau miesto storasta vis tiek jį nubaudė 75 žl arba 14 dienų arešto. Gruodžio 6 d. rašte storastijai kaltinamasis paprašė bylą perduoti teismui. Apygardos teismo teisėjas gruodžio 29 d. prašymą patenkino. Be to, 1938 m. vasario 1 d. J. Maceika paprašė į jo bylos nagrinėjimą, numatytą vasario 14 d., iškviesti liudytojus: 1) Emilijaną Paukštę, gyv. Užupio g-vėje 16-15, kuris patvirtins, kad jis Rasose buvęs priešpiet, kad nereikėtų eiti vakarop; 2) kunigą Juozą Stankevičių, kuris patvirtins, kad J. Maceika lapkričio 2 d. po pietų visą laiką buvęs namuose.

1938 m. vasario 14 d. J. Maceiką gynė įgalioti advokatai Z. Jasinskis ir A. Juknevičius. Policijos seržantas K. Bartošas teigė, kad kaltinamąjį pažįsta jau nuo seno, nes yra tardęs jį ryšių su lietuviškų leidinių konfiskavimu, ir matė, kad lapkričio 2 d. J. Maceika giedojęs Lietuvos himną prie J. Basanavičiaus kapo, kai Vilniaus vaivada Liudvikas Bocianskis (*Bociański*) su svita buvęs prie Joachimo Lelevelio kapo. Šv. Petro ir Povilo kapinėse J. Maceikos nematė. Kun. J. Stankevičius paliudijo, kad pas jį gyvenęs J. Maceika lapkričio 2 d. į namus grįžęs apie 3 val. po pietų ir sakęs, kad į kapines neis, nes jose jau buvęs, ir nuėjęs į savo kambarį; kunigas nepastebėjęs, kad jo gyventojas vėl būtų išėjęs iš namų. E. Paukštė liudijo, kad jiedu Rasose buvę iš ryto, apie 12 val. grįžę į miestą, o ką kaltinamasis veikė po pietų, nežino. Bylos nagrinėjimas atidėtas.

Apkaltintas Bronius Račinskas, Jono ir Ievos, g. 1912 m. sausio 15 d. Daugėlišio valsč. Kylatrakio kaime, Universiteto Teisės f-to III k. studentas, turėjęs brolių Kazimierą bei ištekęsias seseris Emiliją ir Elena, pragyvenęs iš tėvų paramos, kurie Daugėlišio valsč. Mikalinės kaime turėję 40 ha ūkį. Gyvenęs Literatų

Prie kun. prof. Petro Kraujalio kapo

skg. 11-23 (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3488). Tardomas jis prisipažino, kad 1937 m. lapkričio 2 d. su B. Uziela paėmė vainiką iš Laidojimo įstaigos ir atvežė padėjo ant J. Basanavičiaus kapo. Girdėjo, kad giedotas „Viešpaties angelas“. Paskui nuėjo prie Emilijos Vileišienės kapo. Prie vartų sutiko lietuvių, grįžtančius nuo karių kapų. Sutiko ir Vytauto Didžiojo gimnazijos mokinę Akulavičiūtę. Su ja ėję į Šv. Petro ir Povilo kapines, tačiau prie Olandų gatvės išsiskyrė: ji nuėjo pas Ramanauskus, o jis vienas į kapines. Nuėjęs prie P. Kraujalio kapo. Girdėjęs, kad kažkas giedojo Lietuvos himną. Prie kitų kapų nebuvo.

Miesto storasta B. Račinska gruodžio 1 d. nubaudė 100 žl arba 14 dienų arešto. Kaltinamasis gruodžio 4 d. paprašė storastijos jo bylą perduoti teismui, o teisėjas savo ruožtu gruodžio 29 d. nutarė ją nagrinėti teisme. B. Račinskas 1938 m. sausio 31 d. prašyme Apygardos teismui pageidavo į teismo posėdį pakviesti liudytojus: 1) Viktorą Maldziuką, gyv. Universiteto g-vėje 2-3, kuris paliudys, kad per Vėlines Račinską sutikęs, kai šis nešė vainiką ant E. Vileišienės kapo, o jaunimo grupė giedojo „Viešpaties angelą“; abu kartu buvę prie Vileišių kapų, paskui pasimetę minioje; vėl abu susitiko prie Šv. Petro ir Povilo kapinių vartų: Račinskas atėjo, o Maldziukas išėdinėjo iš kapinių, kai Lietuvos himnas jau buvo sugiedotas; 2) Konstantiną Ramanauską, gyv. *Chocimska* (dabar Giedraičių) g-vėje 44, kuris paliudys, kad sutiko jį išeinantį iš Rasų ir dar paklausiusi, ar nematęs Maldziuko. Bylos svarstymas prokuroro siūlymu 1938 m. vasario 14 d. atidėtas vėlesniam laikui.

Vienodai, kaip ir kiti asmenys, dėl 1937 m. Vėlinių apkaltintas Adolfas Ostašauskas, Kazimiero ir Onos, g. 1916 m. liepos 20 d. Vilniuje, buvęs Vytauto Didžiojo gimnazijos moksleivis. Gyveno su tėvais Užupio g-vėje 17-26. Tėvas tarnavo kurjeriu Vilniaus miesto magistratė (miesto valdyboje) (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3489).

Tardomas jaunuolis prisipažino, kad lapkričio 2 d. su kolegomis, tarp jų ir Hilarijumi Staponinu, buvęs Rasose prie lietuvių karių kapų, bet Lietuvos himno negiedojo. Iš Rasų nuėjo į Šv. Petro ir Povilo kapines, kur aplankė savo brolio kapą. Čia atėjo ir gausesnis lietuvių būrelis, kuris giedojo religines giesmes ir Lietuvos himną. Dar buvo nuėjęs prie O. Palevičiūtės kapo, prie kurio irgi giedotos religinės giesmės.

Miesto storasta gruodžio 1 d. A. Ostašauską nubaudė 25 žl arba 10 dienų arešto. Kaltinamasis gruodžio 6 d. paprašė storastijos bylą perduoti teismui. Be to, 1938 m. vasario 3 d. paprašė Apygardos teismo į bylos svarstymą iškviesti H. Staponiną: šis paliudys, kad jie trise buvę tik Naujųjų Rasų kapinėse prie karių kapų, o nuo Lietuvos himną giedojusių žmonių buvę per 20 metrų; Šv. Petro ir Povilo kapinėse aplankė tik jo brolio ir O. Palevičiūtės kapus. Bylos svarstymas baigtas beveik po dviejų mėnesių.

Neišvengė teismo persekiojimo dėl 1937 m. Vėlinių ir Vytautas Vladislovas Budzeika, Igno ir Vladislavos, g. 1917 m. gegužės 24 d. Smolenske, Rusijoje, Vytauto Didžiojo gimnazijos VIII kl. mokinys. Gyvenęs su tėvais Antakalnio g-vėje 6/1-2. Tėvas dirbo lietuvių labdarybės draugijoje (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3490).

Tardomas V. V. Budzeika paaiškino, kad išėjęs iš namų lapkričio 2 d. sutiko bendramokslį Kasperavičių iš lietuvių bendrabučio Filaretų g-vėje 17. Kartu nuėjo į Rasas, buvo prie J. Lelevelio kapo ir girdėjo, kad prie J. Basanavičiaus kapo lietuviai giedojo himną. Paskui nuėjo prie lietuvių karių kapų, nuo kurių žmonės jau skirstėsi. Po to su J. Misiūra nuėję į Šv. Petro ir Povilo kapines. Čia su grupe lietuvių buvę prie P. Kraujalio kapo. Girdėjęs Lietuvos himną giedant prie Ostašausko kapo.

Miesto storastos gruodžio 1 d. jaunuoliui skirta bausmė – 30 žl arba 10 dienų arešto. Kaltinamojo gruodžio 6 d. prašymu byla perduota Apygardos teismui. V. V. Budzeika 1938 m. vasario 2 d. paprašė Apygardos teismo į bylos svarstymą iškviesti: 1) Juozą Kasperavičių, kuris paliudys, kad Rasose lankėsi dviese, kad nieko – nei himno, nei kitų giesmių negiedoję, nes gimnazijos direkcija uždraudusi mokiniams giedoti kapinėse, be to, jis neturi nei balso, nei klausos, dar daugiau, būtų keista dviem giedoti kapinėse; 2) Vytauto Didžiojo gimnazijos direktorių Marceliną Šikšnį, kuris žino, kad jis niekur ir niekada nedainuoja, be to, visada vykdo mokyklos vadovybės nurodymus. Bylos svarstyme 1938 m. vasario 14 d. dalyvavo tiek J. Kasperavičius su M. Šikšniu, tiek visi 4 policininkai, tačiau galutinis bylos sprendimas atidėtas.

Dėl 1937 m. Vėlinių lenkų policijos ir teismo persekiotas dar vienas Vytauto Didžiojo gimnazijos VIII kl. mokinys – Algirdas Valeiša, Vytauto ir Aleksandro, g. 1920 m. rugsėjo 6 d. Omske, Rusijoje. Išlaikytas tėvų, kurie savo bute Konarskio g-vėje 4-4 turėjo maisto prekių krautuvėlę (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3491).

Atsakydamas į standartišką kaltinimą tardomas moksleivis prisipažino, jog lapkričio 2 d. gavo nurodymą iš Broniaus Slieko, gyvenusio Filaretų g-vės 17 bendrabutyje, nunešti deglą prie J. Basanavičiaus kapo. Deglą nunešė kartu su kolega K. Kudaba ir aplankė kapus, bet daugiau lietuvių ten nematė. Buvo ir prie lietuvių karių kapų, bet himno prie jų niekas negiedojo. Iš Rasų nuėjo į Šv. Petro ir Povilo kapines, bet kas ten himną giedojo, nežino. Pagal policijos seržanto K. Bartošo teikimą miesto storasta gruodžio 1 d. A. Valeišai skyrė bausmę – 20 žl arba 10 dienų arešto.

A. Valeiša gruodžio 6 d. paprašė storastijos jo bylą perduoti teismui. Kitame prašyme, rašytame Apygardos teismui, paprašė į bylos svarstymą pakviesti liudytojus: 1) Konstantiną Kudabą, gyv. Filaretų g-vėje 40, kuris paliudys, kad Rasose buvo tik dviese, jokių lietuvių grupės ten nesutiko ir net negirdėjo giedamo Lietuvos himno; 2) Martyną Stonį iš Filaretų g-vės 17, kuris patvirtins, kad pavijo Valeišą, einantį į Šv. Petro ir Povilo kapines, ir įeidami į jas girdėjo kažkur giedant himną, tačiau A. Valeiša aplankė tik savo seserų kapus ir išskubėjo namo. Bylos baigtis – 1938 m. kovo 28 d.

Paskutinis 16-kos „nusikaltėlių“ grupėje buvo Alfonsas Munčelis, Edvardo ir Uršulės, g. 1914 m. liepos 21 d. Rygoje, Universiteto Matematikos-gamtos f-to III k. studentas. Iš-

Lietuvos knygnešystės istorija

Pasakoja knygnešiai: knygų lentynoje IV-as „Knygnešio“ tomas

Benjaminas KALUŠKEVIČIUS, Kaunas

Ketvirtoje „Knygnešio“ knygoje, kaip ir ankstesnėse, pateikiami autentiški knygnešių bei daraktorių atsiminimai. Pirmąsias dvi knygas dar prieškariniu parengė ir išleido Petras Ruseckas (I-as tomas – 1926 m., pakartotinai (papildytas) – 1938 m.; II-as tomas – 1928 m.). III-ią tomą iš spaudoje paskelbtų atsiminimų ir nespausdintų rankraščių 1997 m. parengė akademikas Vytautas Merkys. IV-ą tomą, inicijavus Lietuvos knygnešio draugijai, parengė Benjaminas Kaluškevičius ir Kazys Misius. Jų pastangomis dar 2004 m. buvo parengtas ir fundamentalus žinynas „Lietuvos knygnešiai ir daraktoriai“. Sudarytojai vadovavosi ankstesnių „Knygnešio“ tomų sudarymo principais. Straipsniai suskirstyti į tris skyrius, pavadintus kraštais, kas faktiškai atitinka tuometinius administracinius vienetus – gubernijas. Ketvirtą tomą norėta išleisti minint lietuvių spaudos uždraudimo 150-ąsias metines – 2014 m. Deja, leidybai nepavyko gauti jokios paramos iš kultūros institucijų. Todėl sudarytojams teko knygą leisti jų pačių ir privačių geradarių lėšomis.

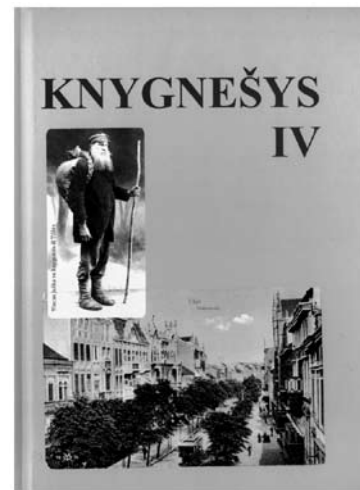
Knygoje pateikiami anksčiau spaudoje neskelbti atsiminimai. Kaip nurodo knygos sudarytojai, jie buvo surasti Lietuvos archyvuose esančiose pensijų bylose ir bibliotekų rankraštynuose.

Atsiminimai – tai istorijos šaltiniai, papildantys lietuvių spaudos persekiojimo dokumentus. Iš atsiminimų galima daugiau sužinoti apie lietuviškos spaudos draudimo laikmetį. Pavyzdžiui, kaip būdavo pereinama siena, kaip pasienio kareiviai, akcizo sargybiniai elgdavosi su sulaikytais knygnešiais ir kita. Taip pat galima išitikinti, kad spaudos platintojai tolesnėse nuo pasienio gyvenvietėse ne visur buvo uoliai persekiojami. Kartais įkliuvusiems knygnešiams pavykdavo išsipirkti, kartais policininkai neparodydavo didelio uolumo ieškant draudžiamos spaudos.

Knygoje yra 70-ies knygnešių ir daraktorių anksčiau neskelbti atsiminimai – pasakojimai. Dalį jų užrašė patys knygnešiai. Bet dėl garbaus amžiaus, rašymo įgūdžių stokos ne visi tai galėjo aprašyti. Todėl nemažai pasakojimų užrašė kiti asmenys, tarp

jų ir žinomi spaudos darbuotojai, kraštotyrininkai, visuomenės veikėjai: Kazimieras Paunksnis, Agnietė Ambraziejūtė-Steponaitienė, Vytautas Didžiulis, Juozas Mickevičius, Aleksandras Račkus, kun. Povilas Dogelis, Juozas Petrulis, Antanas Povylis, kun. Jonas Reitelaitis, Kostas Stiklius, kun. Mykolas Krupavičius, Marijona Čilvinaitė, Juozas Rimša, Antanas Staugaitis ir kt. Kai kuriuos atsiminimus knygos sudarytojai papildė trumpais priedais: ištraukomis iš knygnešių baudžiamųjų bylų, spaudos platintojus pažinusių asmenų liudijimais apie jų darbuotes.

Leidinyje pateikiami Suvalkijos knygnešių Andriaus, Liudo ir Sergijaus Matulaičių, Marijonos ir Onos Matulaityčių atsiminimai. Daug vertingų žinių yra Vytauto Didžiulio rašinyje apie savo tėvą lietuvių spaudos platintoją ir bibliofilą Stanislovą Didžiulį. Nemažai knygnešių dalyvavo 1905 m. revoliucijoje. Apie 1905 m. ir vėlesnes kovas ypač įdomūs ir platūs Juozo Rimšos ir Andriaus Verbylos atsiminimai. Dalis knygnešių nuo 1906 m. dalyvavo legalioje lietuvių kultūri-

nėje veikloje, o vėliau prisidėjo prie Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo.

Knygnešių pasakojimai atskleidžia tiek inteligentų, tiek paprastų žmonių indėlį priešinantis lietuviškos spaudos draudimui. Ne vienas iš jų stebina ir žavi savo drąsa, sumanumu, išradingumu. Tai buvo kova už lietuvišką spausdintą žodį ir raidę, už lietuvių kalbos ir tautos išlikimą. O lietuvių kalbą, etninę kultūrą reikia ginti ir dabar, nes, anot prof. Domo Kauno, „... mūsų dėl lietuviškos raidės ir kalbos dar nebaigtas“...

Leidinyje iliustruotas knygnešių bei atmintinų vietų nuotraukomis. Yra retesnių žodžių, svetimųbių žodynėlis, asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės.

Okupuoto Vilniaus krašto istorija

Už Vėlines – į teismą!

SPAUDOS, RADIO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Atkelta iš 14 p.

laikytas tėvų; tėvas buvo Naujojo Daugėlišio bažnyčios zakristijonas. Studentas gyveno Literatų skg. 11-21 (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3492). Jam primestas toks pat kaltinimas, kaip ir kitiems, tų pačių 4-rių policininkų raportu.

Tardomas A. Munčelis prisipažino, kad 1937 m. lapkričio 2 d. po mišių Šv. Mikalojaus bažnyčioje apie 17 val. su Stasiu Misiūnu nuėjo į Rasų kapines, kur po mišių ėjo visi jose buvę lietuviai. Prie J. Basanavičiaus kapo šie lietuviai sugiedojo „Viešpaties angelą“ ir Lietuvos himną. Panašiai buvo ir prie lietuvių karių kapų. Iš kapus lankiusių grupės pažįsta Misiūną, Račinską, Činčiką ir dar kelis, kurių pavardžių neprisimena. Ar jie Lietuvos himną giedojo, nežino. Šv. Petro ir Povilo kapinėse grupė žmonių himną giedojo, atrodo, prie P. Kraujalio kapo, bet jis niekur negiedojo, nes neturi balso.

Gruodžio 1 d. Vilniaus miesto storasta studentą nubaudė 75 zl arba 12 dienų arešto. A. Munčelis gruodžio 6 d. paprašė storastijos bylą perduoti teismui. Kaltinamojo įgaliotas advokatas M. Kovalskis 1938 m. vasario 5 d. paprašė į Apygardos teismo posėdį iškviesti S. Misiūną, kuris paliudys, kad jiedu į Rasas atėjo, kai prie Basanavičiaus kapo himno giedojimas jau baigėsi ir kaltinamasis vaikščiojo toliau nuo tų žmonių grupės, o Šv. Petro ir Povilo kapinėse Munčelis buvęs apie 50 m ats-

tumu nuo D. Alseikos kapo, prie kurio giedotas Lietuvos himnas. Bylos svarstymas 1938 m. vasario 14 d. atidėtas tolesniam laikui.

Vilniaus apygardos teismo posėdyje 1938 m. kovo 28 d., kuriam vadovavo teisėjas L. Miševičius, sprendus 16-kos „nusikaltėlių“ bylos, visos atidėtos tų metų vasario 14 d. Kaltinamuosius gynė advokatai A. Juknevičius, M. Kovalčikas ir Z. Jasinskis.

Teisiamųjų naudai procese liudijo apie dešimt liudytojų.

Viktoras Maldziukas sakė, kad 1937 m. lapkričio 2 d. buvęs Rasose, matęs, kaip Uziela ir Račinskas atnešę vainikus ant Basanavičiaus ir Vileišių kapų, giedojo „Viešpaties angelą“, bet Lietuvos himno negiedojo.

Konstantinas Ramanauskas Rasose buvęs, bet giedamo Lietuvos himno negirdėjęs.

Janina Dasilenė (*Dasilova*) buvusi kartu su Uziela ir Račinsku, tačiau nepastebėjo, kad kaltinamieji būtų himną giedojo.

Studentas Jonas Krušas: su kaltinamaisiais susitikęs Rasose, bet kad jie būtų giedojo himną, negirdėjęs. „Visi stovėjome prie Vileišių ir Basanavičiaus kapų ir, dėdami vainikus, giedojome „Viešpaties angelą“.

Petras Morkūnas teigė, kad vadovavęs skautų garbės sargybai prie J. Basanavičiaus ir lietuvių karių kapų; postuose stovėjęs ir Juozas Gudavičius (Gudonis), visi elgėsi tinkamai.

Marija Žukauskaitė, 55 metų: kapinėse nebuvusi, tik žinanti, kad Gudonis giedoti nemoka.

Martynas Stonys Rasose buvęs su Valeiša ir girdėjęs, kad kažkas toluose giedojo Lietuvos himną.

Konstantinas Kudaba: „Buvau prie Basanavičiaus kapo kartu su Valeiša ir girdėjau, kad toli gieda himną.“

Hilarijus Staponinas: „Buvau kartu su Ostašausku ir Eidukoniū Rasose ir stovėdamas prie Basanavičiaus kapo girdėjau, kad toli giedamas himnas.“

Juozas Kasperavičius: „Buvau su Budzeika Rasose ir girdėjau giedant Lietuvos himną, tačiau kas giedojo, nežinau.“

Policininkai pakartojo savo versijas: kai kurie Lietuvos himno giedotojai dabar sėdi kaltinamųjų suole, jie, policijos tarnautojai, kapinėse provokuojančiai nesielgė ir pan.

Visus kaltinamuosius teismas išteisino. Teismo išlaidos padengtos iš valstybės iždo (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3476 ir kt.).

Atrodo, kad su minėtais 16 asmenų tieson buvo patrauktas ir dar vienas, tik jo bylos Nr. 3477 nėra archyve.

Vadovaudamasis policijos 1937 m. lapkričio 25 d. raportu ir Vilniaus miesto storastijos 1938 m. kovo 10 d. nutarimu, už Lenkijos valstybės paniekinimą Vilniaus apygardos

teismas iškėlė bylą S. Batoro universiteto Matematikos-gamtos fakulteto I kurso studentui Jonui Karlonui, Juozo s. Matjis 1937 m. lapkričio 2 d., Rasų kapinėse atiduodamas pagarbą mirusiesiems, peržengė religinio akto rėmus: prie lietuvių karių, žuvusių Lenkijos ir Lietuvos kare dėl Vilniaus, kapų giedojo tautinį Lietuvos himną, giedojo jį prie J. Basanavičiaus kapo ir kitur. Tai vyko 17-18 val., kai kapinėse buvo daugiausia žmonių. Lietuvos himnas giedotas, kai netoliese, prie J. Lelevelio kapo, vyko Vėlinių apeigos (LCVA, f. 129, ap. 2, b. 3615).

J. Karlonas, gimęs 1916 m. liepos 24 d., kilęs iš Marcinkonių valsč. Šklėrių kaimo. Gyveno Filaretų g-vėje 17 (vėliau gyveno Žvėryne, Moniuskos g-vėje 13-1). Prie „nusikaltimo“ Rasose jaunuoliui prikergtas ir netinkamas elgesys tą pačią dieną Saulės kapinėse.

Nei tardomas policijos, nei storastijoje 1938 m. kovo 10 d. J. Karlonas kaltas neprisipažino, sakė, kad Lietuvos himno negiedojo, o kas jį giedojo, nežino. Tačiau miesto storasta kovo 10 d. skyrė jam 75 zlotų pabaudą arba, jeigu pinigų neišgalės sumokėti, 14 dienų arešto.

1938 m. kovo 17 d. J. Karlonas kreipėsi į Vilniaus miesto storastą. Rašė, kad nė vienoje kapinėse Lietuvos himno negiedojo, ką galėtų paliudyti Juozas Žemauškas ir Marija Juršonytė. Prašė nuobaudą panaikinti. Teisme jo reikalą ginti J. Karlonas balandžio 27 d. įgiliojo advokatą Antaną Juknevičių. Tačiau Apygardos teismas balandžio 29 d. studento skundą atmetė ir paliko galioti storastos skirtą bausmę.

Pabaiga

Muziejus laikraštyje Nr. 44 (461)

Lietuvos karo aviacija 1919–1940 m.

Lietuvai 1918 metais atgavus nepriklausomybę ir pradėjus kurti savo kariuomenę, iškilo ir karo aviacijos kūrimo klausimas. 1919 m. sausio 30 d. įkurtoje Inžinerijos kuopoje pradėti telkti aviacijos patirtį turintys savanoriai. 1919 metų vasario mėnesį Lietuvos kariuomenė gavo pirmuosius lėktuvus – aštuonis Vokietijoje nupirktus bombonešius LVG C.VI. Jau 1919 metų kovo pradžioje jie dalyvavo mūšiuose, žvalgydami ir bombarduodami bolševikų pozicijas. Tiesa, pilotavo ir aptarnavo LVG C.VI dar ne lietuviai, o Vokietijoje pasamdyta grupė lakūnų ir technikų. Kovose su bermontininkais Lietuvos aviacija beveik nedalyvavo, o kovojant su lenkais, lėktuvus jau pilotavo lietuvių lakūnai. Oficialia Lietuvos karo aviacijos įkūrimo data laikoma 1919 m. kovo 12 d., kai aviacija buvo išskirta iš Inžinerijos bataliono į atskirą dalį ir paskirtas pirmasis jos viršininkas ka-

pitonas Petras Petronis (1887–1950) bei pradėta formuoti Aviacijos mokykla. Tų pačių metų gegužės mėnesį įsteigtos ir aviacijos dirbtuvės, kur buvo remontuojami įvairiais būdais įsigyti karo lėktuvai, kurių 1923 m. turėta jau per 100. Vėliau šiose dirbtuvėse lėktuvai buvo jau ne tik remontuojami, bet ir gaminami. Pradžioje tai buvo turimų vokiškų lėktuvų kopijos, o nuo 1930 m. jau vien lietuviškos konstrukcijos lėktuvai, įvairių versijų ANBO. 1932 m. atkurta ir nuolat veikė Aviacijos mokykla. 1935 m. naujam Aviacijos viršininkui pulkininkui-leitenantui inžinieriui Antanui Gustaičiui perorganizavus aviacijos struktūras, aviacijos daliniai susidėjo iš 8 eskadrilių trijose aviacijos grupėse. 9-oji (mokomoji) eskadrilė priklausė Aviacijos mokyklai.

Deja, aviacijos, kaip ir likusios kariuomenės, neaplenkė politiniai „vėjai“, aviacijos karininkai buvo vie-

Fotonuotrauka. Lietuvos kariuomenės karo aviacijos lengvieji bombonešiai virš Trakų miesto. Trakai, 1939 m. Spaudai parengė O. Ševelio

ni aktyviausių 1926 m. perversmo ir 1934 m. pučo dalyviai. Pastarasis turėjo ypač skaudžias pasekmes – valdžios represijas, patyrusių karininkų areštus ir bendrą valdžios nepasitikėjimą aviacija. Tarpukario Lietuvos karo aviacijos egzistavimą nutraukė sovietinė okupacija –

struktūra kurta 20 metų buvo grubiai sunaikinta per keletą mėnesių.

Trakų istorijos muziejaus fotonuotraukų rinkinyje saugoma nemažai eksponatų, kuriuose užfiksuoti tarpukario Lietuvos karo aviacijos lakūnai ir technika. Šį kartą pristatoma trys fotonuotraukos, kuriose už-

fiksuoti Lietuvos kariuomenės karo aviacijos III-osios aviacijos grupės 3-osios bombonešių eskadrilės lengvieji bombonešiai Ansaldo A-120, skrendantys virš Trakų 1939 m. lapkričio 1 d. Eskadrilės vadas – majoras Petras Masys (1908–1975). Fotografuota iš vieno eskadrilės lėktuvo šaulio žvalgo gondolos. III-oji aviacijos grupė (3-oji bombonešių ir 4-oji žvalgybos eskadrilės) priklausė žygiuojančiai atsiminti Vilniaus kraštą Lietuvos kariuomenės Vilniaus rinktinei. Nugarinėje pusėje III-osios aviacijos grupės fotografo antspaudas ir įrašas ranka. 3-oji eskadrilė buvo suformuota 1923 m., bazavosi pradžioje Aleksote, vėliau Zokniuose. Ją sudarė dalis 1927 m.s nupirktų 20 Italijoje pagamintų Fiat – Ansaldo A – 120 „Ady“ (1926).

Vyr. muziejininkas Vytautas Tenešis

Laisvė yra gyvybė, broliai. Jei ne – mums belieka narvo būvybė

Atkelta iš 1 p.

įstatymas, kurio tiesiog reikalavo piliečiai, skamba truputį geriau; bet laikrodys eina – marios laiko ir jį skandinti. Teikti begalines pataisas ir juoktis į rankovę.

Vyriausybė, ten sakoma, ko nors imsis „per dvidešimt keturis mėnesius nuo elektrinės pripažinimo nesaugia, jei šiame įstatyme nenumatyti kiti terminai“. Gražu. Giljotina po dvejų metų bus jau suresta. „Všio zakono“, draugai ministrai.

Mums, piliečiams, reikalingas ne įstatymas kada nors, o **nustatymas** jau dabar: „nesutinkame“. Su pranešimu pasauliui. Pranešti – mūsų galioj ir valioj. Laisvųjų valioj.

O šiaip jau pasitaiko net tarp mūsų pačių ir vienas kitas pasidavėlis, ir vienas kitas pasidavėlis. Jie galbūt net sutars.

Teks mums nesutarti su abejais. Tada pradės vaikščioti tarptautiniai Tartifai: ak, negražu nesutarti su kaimynais. Bet neprisi-menam, kad iš ten, iš anapus ežios, būtų kas atėjęs pasiklausti bent nuomonės. O ji aiški ne tik mūsų, bet ir tarptautinė: neleistina tokia savivalė, prievartavimas ir patyčios. **Branduolinis nesaugumas** tarptautinėmis konvencijomis neleistas! O kaip mes galim konkrečiai neleisti? – Niekuo nepadėti, nepirkti, boikotuoti. Tepaspringsta. Minsko viršininkai jau krapšto dideles galvas, kaip reikės atiduoti milijardus, juolab neturint pirkėjo? Tegul galvoja, ne mes jiems tą spąstą ir naują rusiškų skolų vergiją primetėm. Kaskite kuo greičiau duobę kitoj vietoj, o pasienyje su Europa teliks metalo laužas ir dideli tvenkiniai žalioms užmigusių žaliųjų varlėms. Kadaiše pasakydavom: norim gyventi, tokia yra mūsų valia – ir laimėdavom.

Turim dabar dvi nelaimes. Reikia jas abi laimėti. Tai Sosnovskio barščiai ir Kremliovskio giljotina vardu Astravas.

Antai kiti šneka, neva Lietuvoje nėra darbu. Tik sukilim visi prieš Sosnovskio barščius! Visos mokyklos, visos jaunimo organizacijos – ne jau neveiksim? – joukun darbs. Išmėžkim Lietuvos pakeles ir palaikes.

Išmėžk, baudžiauninke Lietuvos ir Žemaičių, ir savo sąmonę nuo vergijos himnų – atseit, „Nelaisvėje mums buvo geriau“. Tą nuolat perša diversantų slaptinių laikraštis be popieriaus: „Kolūkiečio balsas“. O jeigu baudžiauvo gyventi geriau, negu laisvėj, tai gal dar geriau – visai negyventi? Ar ne todėl susipainioję žudomės?

Laisvė yra gyvybė, broliai. Jei ne – mums belieka narvo būvybė. Bet žiūrėk, ir narve gali sėdėti patenkinta dvikojė būtybė. Tauta, jeigu narve, versta verčiama būtybėmis. Jos metodiškai rengiamos nebuvimui, nelyginant po kartuvėmis, kur nėra žolė neauga.

Štai mūsų liūdesio kelias, jei nesipriešin-sim. Ginkime Viliją, mūsų upelių motutę! Jau seniai galėjom paskelbti visam pasauliui: Astravo smegduobei – ne, mes norim gyventi! Būčiau koks pirmininkas, tai per vieną naktį parašyčiau Gyvosios Lietuvos manifestą. Ir tegul bręsta naujas lietuvių išsišokimas europiečių sąmonėje. Gal ir gudai

nutars būti europiečiais. Tos dvi bjaurastys – Kremliovskio kerštas mums Astravas ir Stalino kerštas Sosnovskio barščiai – nūnai niaukiasi virš galvos. Reikalinga didžioji **talka** (gudiškai iš lietuvių kalbos ji vadinasi „toloka“). Taip, kirsti piktžolę, deginti ir vietoje laidoti. Pajudėkim, visos mokyklos, visos jaunimo organizacijos. Tegul ta proga dar sykį apsimasto maloningieji Vladimirovičius ir Volfovičius – ar tikrai taip svarbu jiems radioaktyviomis dulkėmis galabiti Lietuvą?

Kartu su jos gudais ir lenkais? Ne vien Gudijoj, galabys ir Lietuvoj.

Juk ant šių pirmųjų kris Astravo giljotina. Tai net jeigu Lenkija neužsistoja tautiečių nuo „Rusų pasaulio“, tužsistos Lietuva. Tai mūsų lenkai!

Darbuose ir užduotyse neapsigaukim tik dėl naujųjų dievų.

„Aukso stabas išdidus kyla lig dangaus mėlynei“ – tai „Faustas“ senojoje Kauno operoje, velnio arija apie aukso visagalybę. Stabas! Rodikliai! Gal uždirbsim?

Pinigo Molochas vėpso žėruojančia gerkle – ir į jo tariamo pelno nasrus (kad ir Astrave) dabar deleguojama nykstančių Lietuvos vaikelių procesija. Gyvybės aukai. Gaudii, nemylima, užtat aprūpinta naujai suprojektuotais tautiniais drabuželiais.

Ne į margus drabužėlius reikia investuoti, o į žmoniškumą.

Padabinkim vaikus meile, ir jie augs žmonėmis, ne vargšais ujamais žvėreliais, kurių toks liūdnas pasirinkimas: ar išsyk bėgti lauk, ar pirmiau keršyti vietoje? – Stop, tautiečiai, stop, kito lietuviško žodžio nėra. Jau ši tą Seime pradėjom daryti.

Ta proga gal jau liaukitės, raštingi patyčininkai, sparde vieną Ramūną?

Teeina žmogus kartu su visais lietuviškais gaspadoriais prieš Astravo smurtą!

Juk yra pats pasirašęs prieš, o dar turi ir pinigų, ir žemių, ir partiją, ir Seimą. Stok į bendrą gretą!

Apsišviės neaiškūs gandai ir užkaboriai, nusiplaus nuodėmės. O jeigu supyks kas nors Maskvoje, tai tik nuvažiavęs ten arbatos negerk.

Kovoje už Lietuvos gyvybę reikalingas kiekvienas kareivis; tebus pašaukta visa dangaus kareivija. Paduokim rankas kits kitam. Galų gale, dėl ko ardome? Biudžetikai ir energetikai!

Vyrai mūrai ir pipirai! Dėl mašinos ir panos neprapilkit Lietuvos!

Gelbėkim vaikus ir neužsižaiskim krivių krivaičiais. Esam ne kartą parodę, ką galin-gai sugebam. Atitaisėm suklastotą pasaulio žemėlapi. Pakilkim dar sykį į Baltijos kelią nuo Pakūtuvėnų iki Astravo! Ukš – Astravo pabaisai.

O jei pajudėtų ištis milijoninis Baltijos kelias iš Vilniaus į Astravą? Tą pasaulis pamatytų. Sakytų: pasiuto lietuviai kaip anąsyk, reikia ką nors daryti.

Tegul šūkis „darom!“, mūsų šūkis, būna tikras ir nuolatinis. Laiko nebėra. Steikim visoj Lietuvoj štabus taikingam brolystės žygiui į Astravą. Ir sėkmės!

Prof. Vytautas LANDSBERGIS

2017 m. kovo 24 d. 11 val. Vilniaus mokytojų namų svetainėje vyks visuotinis lietuvių švietimo draugijos „RYTAS“ susirinkimas

Darbotvarkė:

1. Draugijos „RYTAS“ pirmininko ir revizijos komisijos pirmininko ataskaita.
 2. Asociacijos lietuvių švietimo draugijos „RYTAS“ naujų įstatų projekto svarstymas ir naujų įstatų redakcijos tvirtinimas.
 3. Lietuvių švietimo draugijos „RYTAS“ valdybos ir revizijos komisijos rinkimai.
- Kviečiame draugijos narius aktyviai dalyvauti.
Su įstatų projektu galite susipažinti: <https://sites.google.com/site/lietuviusvietimodraugijarytas/>

Lietuvių švietimo draugijos „RYTAS“ valdyba.

Dėkojame

Dėkojame grafui Juzefui TIŠKEVIČIUI (hr. *Józef TYSZKIEWICZ*), skyrusiam 200 USD paramą „Vorutos“ leidybai.

Redakcija

LLRA negali būti dialogo tarpininkė tarp Lietuvos valstybės ir Lietuvos lenkų bendrijos

Laurynas KASČIŪNAS, LR Seimo narys, politologas

Seimo Tėvynės sąjungos Lietuvos krikščionių demokratų frakcijos narys Laurynas Kasčiūnas atviru laišku kreipėsi į Jaroslavą Kačinskį (*Jaroslav Kaczyński*) sakydamas, kad nors skatina ir palaiko bendrą Lietuvos ir Lenkijos tautų bendradarbiavimą ir bandymą atgrasyti Kremlių nuo galimo puolimo, vis dėlto šalių bendrystės potencialą menkina Lietuvos lenkų rinkiminė akcija (LLRA), kuri daug metų vykdo sistemingą Rusijos režimui naudingą politiką ir kuria dirbtinį pleišta tarp Lietuvos ir Lenkijos.

„Esu tikras, kad būdama principinga politinė jėga, „Įstatymo ir teisingumo“ partija turėtų peržiūrėti bendradarbiavimą su LLRA tol, kol geopolitinės šios partijos nuostatos tiesiogiai prieštarauja strateginiams Lietuvos ir Lenkijos interesams. Lietuvoje jau yra užaugusi nauja Lietuvos lenkų karta, kuri puoselėja lenkų kalbą, kultūrą, tradicijas, bet jaučiasi Lietuvos piliečiais bei nenori būti tapatinami su skaldančia LLRA politika. Būtent tokie žmonės yra ateitis, kuri užtikrins mūsų tautų sugyvenimą ir istorinę dermę, todėl verta juos skatinti. Turėtume kartu siekti stiprinti žymaus Lietuvos lenko M. Riomerio pasiūlytą tapatybės formulę, pagal kurią lenkiškumas ir lietuviškumas

dera tarpusavyje“, – teigia L. Kasčiūnas

Šią savaitę LLRA atstovas Z. Jedinskis netgi pareiškė, kad užuot didinusi krašto apsaugos finansavimą, Lietuva turėtų pasirašyti nepuolimo sutartį su Rusija, o gynybos finansavimą, prieštaraujant išipareigojimams NATO, grąžinti į 0,8 proc. nuo BVP lygi. Atsižvelgiant į istorines nepuolimo sutarčių tarp Rusijos ir Lietuvos pamokas, šis pasiūlymas kelia rimtą abejonių dėl lojalumo Lietuvos valstybei.

„Esu tikras, kad toks LLRA veikimas niekaip nesiderina su Lenkijos politine ir kultūrine tradicija. Nors LLRA deklaruoja atstovaujanti Lietuvos lenkų interesams, o ankstesniame šios partijos logotipe netgi pavaižduota Lenkijos vėliava, LLRA požiūris istorijos vertinimo, geopolitiniais klausimais atitinka ne Lenkijos, bet Kremliaus interesus. Ilgus metus LLRA dominuojamoje terpėje gyvenantys Lietuvos lenkai yra lengviau paveikiami Kremliaus vykdomos priešiškos Lietuvai propagandos. Šių metų pradžioje atlikto tyrimo duomenimis, net 64 proc. Lietuvos lenkų teigiamai arba labai teigiamai vertina Vladimirą Putiną. Didžioji jų dalis pateisina ir Rusijos įvykdytą Krymo aneksiją“, – laiške rašo L. Kasčiūnas.

Išleista doc. dr. Martyno Purvino knyga

„Vorutos“ fondas išleido doc. dr. Martyno Purvino knygą „Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais“ (I knyga).

Norintys įsigyti dabar gali pirkti internetu www.patogupirkti.lt.

Vorutos prenumeratorių dėmesiui

Lietuvos paštuose priimama laikraščio **Voruta** prenumerata **2017** metams.

Prenumeratos kaina
(indeksas 0135)

1 mėn. 1,00 €
3 mėn. 3,00 €
6 mėn. 6,00 €

Prenumeratos kaina pensininkams, neįgaliesiems, moksleiviams, studentams, mokytojams (indeksas 0136)

1 mėn. 0,75 €
3 mėn. 2,25 €
6 mėn. 4,50 €

Prenumerata trumpesniai nei metų ar pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22 dienos, jei nenurodyta kitaip. Gyventojų ir organizacijų užsakyti periodiniai leidiniai nurodytais adresais pristatomi kasdien, išskyrus sekmadienius, švenčių dienas ir – kai kuriose kaimo vietovėse – pirmadienius. Periodinius leidinius galima užsakyti ir internetu, tinklapyje www.post.lt.

Kitas numeris išeis 2017 m. kovo 25 d.

VšĮ „Pagėgių krašto turizmo informacijos centras“

Šereikos g. 5-3, Vilkyškiai, LT-99254
Pagėgių r. sav.
Mob. tel. +370 656 18551
El. paštas ticpagegiai@gmail.com

Voruta®
Visos prekių ženklų teisės
saugomos

Prenumeratos
indeksai
0135, 0136

Redakcinė kolegija:

Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmars Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).

© Voruta, 2016. Visa medžiaga (rašiniai, pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VšĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.

© Voruta, 2016. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt šešieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VšĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, a.s. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktoriė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks: (8 528) 5 12 66, „Tėle2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117. Spausdinto AB spaustuė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektą Lietuvos valstybės kūrėjai – Vasario 16-osios akto signatarai.

Laiškas: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt

Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com, tel. 8 605 11 117), Irma Stadalnykaitė (redaktorė, 8 603 11 117), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jurgita Jakienė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt, 8 603 11 117), Stanislava Žuravskė (buhalterė, tel. (8 603) 11 117, tel. faks: (8 528) 51 266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Valentinas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych-Šochienė (publicistika), Martynas Buivys (internetas).